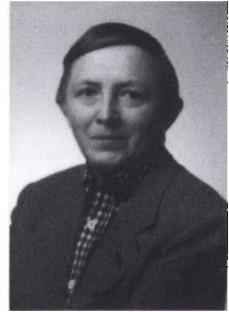

Nekrolog

Ib Andersen, Varnæs. 1942-1993

Det gjorde et dybt indtryk på alle, der kendte Ib Andersen, da hans tragiske død den 11. september blev kendt. Han var født den 25. dec. 1942 i Sønderborg som søn af daværende slagtersvend, senere tarmmester Alfred Andersen og hustru Kjestine Marie, f. Petersen. Ib Andersen blev nysproglig student fra Tønder Statsskole 1963. Efter lærereksamen i Haderslev blev han 1966 lærer i Brørup. Hans hu stod imidlertid til at vende tilbage til Sønderjylland for at kunne fortsætte sine studier over slægten og dens snævrere hjemstavn. På landsarkivet lagde man fra 1962 mærke til den ungdommelige besøgende, der ikke kunne nøjes med de almindelige personalhistoriske kilder, men som gravede dybt i de lokale embedsarkiver. Også fra Rigsarkivet og Landesarchiv i Slesvig måtte der indlånes sager.

Han blev lærer i Felsted, men boede i Varnæs, hvor han blev ledende i det lokalhistoriske arbejde. Han havde allerede da i Sønderjysk Månedsskrift offentliggjort et par artikler med emner fra den snævre hjemstavn og flere fulgte. Han tog initiativ til udgivelsen af Varnæs Birks Borgerforenings årbog. Fra første bind i 1976 til det sidste i 1992 var han den omhyggelige redaktør. Han renskrev personligt de mange bind og sørgede for afvekslende bidrag – men selv var han hovedleverandør med velskrevne artikler, der handlede om livet i søgn og helg gennem de sidste tre-fire hundrede år. Som redaktør lagde han vægt på at bringe erindrings- og dagbogsstof fra sogn og birk. Stedvis kom hans digteriske åre til orde, og flere årgange blev illustreret af maleren Günther Hansen, Felstedskov.

Ib Andersen udarbejdede også mange historiske beskrivelser af sognets gårde, hvis ejerrækker ofte kunne føres tilbage til reformationstiden. Derfor veg han ikke tilbage for den større opgave: Gårde og Slægter i Ensted sogn, som blev udgivet som bog af Historisk Samfund for Sønderjylland i 1986. Bogen er som hans øvrige arbejder præget af grundighed og stor viden med hensyn til kilderne.

Ikke mærkeligt blev Ib Andersen inddraget i lokalt foreningsarbejde. 1976-80 var han formand for Varnæs Birks Borgerforening. I alle årene var han som nævnt redaktør af foreningens årbog, og han bidrog aktivt til foreningens øvrige arrangementer. Også det lokalhistoriske arkiv i Varnæs-Bovrup stod han bag.

I en snes år var han medlem af styrelsen for Aabenraa amtskreds under Historisk Samfund for Sønderjylland, og som kredsens formand 1981-84 var han medlem af foreningens hovedstyrelse, hvor man kunne trække på hans viden og praktiske greb om lokale arrangementer.

Ib Andersen blev kun 50 år gammel. Skolegerningen hvilede tungt på hans gemyt, og på grund af svagelighed havde han taget sin afsked for bedre at kunne hellige sig det historiske arbejde som førtidspensionist. Her ville vi have kunnet vente mange gode bidrag fra hans hånd. Han blev et mønster på en sønderjysk lokalhistoriker. Han vil blive mindet for sin store flid og viden, og mange vil sende ham en venlig tanke som tak for hjælp og gode råd.

Peter Kr. Iversen

Anmeldelser

Inge Adriansen/Immo Doege: Dansk eller tysk? Billeder af national selvforståelse i 1920. Sønderjyske billeder 3.

Udgivet af Institut for Sønderjysk Lokalhistorie og Historisk Samfund for Sønderjylland i samarbejde med Gesellschaft für Flensburger Stadtgeschichte e.V. og Institut für Regionale Forschung und Information. Aabenraa 1992. 64 s., ill., 140 kr

Dansk eller tysk? er udgivet som et dansk-tysk grænseoverskridende fællesprojekt og foreligger i såvel en dansksproget som en tysksproget udgave, »hvis indhold og tekst er ens«. I den tyske udgave står der imidlertid, at »Text und Illustrationen übereinstimmen«. Og når man sammenligner de to udgaver, vil man finde en del andre mindre, uvæsentlige uoverensstemmelser.

Når man sammenligner litteraturlisterne, opdager man små forskelle. Siden der i begge udgaver henvises til både danske og tyske værker, burde det have været unødvendigt med to forskellige lister. Der har indsneget sig en fejl i den danske litteraturliste: Paul Zubek, Das Notgeld der Stadt Flensburg zur Zeit der Abstimmung 1919-1920 er trykt i Die Heimat 1977, s. 71-80.

Det er vel overvejet, at den danske udgave har en dansk og den tyske udgave en tysk plakat på omslagets forside – og at omslagets bagside pyntes af modpartens forside. Dog mindre rimeligt synes, at der på side 7 i den danske udgave kun gengives den danske version og i den tyske udgave kun den tyske version af plakaten »Skal Slesvig virkelig rives i Stykker!«/»Soll Schleswig wirklich zerrissen werden!«. Plakaten appellerede til det slesvigske sindelag. Meget bedre ville det have været, hvis begge versioner af denne tyske plakat, som fra midten af januar 1920 først og fremmest prægede gadebilledet i Flensborg, var blevet gengivet i begge udgaver: Slesvig-holstenerne havde i flere årtier været indforstået med, at det danske sprog blev undertrykt i Nordslesvig og tilsidesat i Flensborg. Først i afstemningssituationen godtog de tysksindede slesvig-holstenerne, at der i anden zone fandtes dansksprogede »slesvigere«. Dette væsentlige udsagn er gået tabt, fordi de to versioner af samme plakat er adskilt.

»Dansk eller tysk?« er blevet en af årets mest omtalte udgivelser og er blevet en bestseller. Begeistrede anmeldelser og Sønderjyllands amts kulturpris til de to forfattere er ikke alene en fortjent anerkendelse af et fint dansk-tysk samarbejde, men også af et æstetisk og fagligt fremragende resultat. Bogens indhold er altså fejlfrit? Plakaternes og nødpengenes beskrivelse og de mange billedanalyser fremkalder ikke modsigelser?

Selv om de danske og tyske interpretationer supplerer hinanden, synes tolkningerne ikke altid at være helt fyldestgørende. Kun et eksempel: På side 20 vises en dansk plakat med et rødt hjerte og et stykke sort lænke, nedenunder står der »og de troede at hjertebånd kan bryde ..«. »Det røde hjerte omgivet af en sort lænke er et klart, letfatteligt symbol på undertrykkelse«, lyder tolkningen. Hjertet er imidlertid ikke »omgivet« af lænken. Hjertet og lænken skal ses sammen med teksten – og så lyder plakats budskab: Hjertebånd er så stærke som jernlænker, de brister ej!

Farvegengivelsen er ikke altid perfekt. På side 40 er det imidlertid helt tydeligt, at det ikke er 17 slesvig-holstenske, men 17 tyske faner, der »muntert blaffer i vinden«.

Generaliseringer er altid misvisende. Det er sandsynligvis en almengyldig sætning, at »uviljen over for andre nationaliteter har været en helt fast bestanddel af den nationale bevidsthedsdannelse«. Men i vort konkrete tilfælde var det over 50 års erfaring med preussisk politik i Nordslesvig/Sønderjylland, som var grundlaget for »uviljen« over for en bestemt nation. Det var ikke en abstrakt uvilje over for andre nationaliteter, der hos sønderjyderne fremkaldte en stærk bevidsthed om deres tilhørsforhold til Danmark. Over 50 års kamp for dansk sprog og kultur fremmede tilblivelsen af en national identitet i Sønderjylland, som også dele af befolkningen i den såkaldte anden zone regnede sig til.

Plakatkrigen før afstemningen i 1920 førtes især om et lille område i det nordlige Sydslesvig, den såkaldte 2. zone. Inge Adriansen og Immo Doege giver en rosværdig og inspirerende fremstilling og tolkning af både plakaterne, der ofte lå på et højt kunstnerisk niveau, og nødpengene, der oftest var mere primitive. »Dansk eller tysk?« er et velillustreret og velformuleret lille værk, der gør motivvalg og holdninger på begge sider af fronten synlige og forståelige.

Johann Runge

Ingeborg Cock-Clausen og Aage E. Hansen: Uniformer i Toldvæsen og Grænsegendarmeri

Udg. af Told- og skattehistorisk Selskab, København 1992, 310 s., ill., indb. Pris kr. 448,-

I en tid hvor man i Europa er stærkt i færd med at ophæve grænsernes betydning i toldmæssig henseende, og hvor man arbejder for stadig friere grænsepassage på alle måder, er det flot, at der er nogen, som i tide tager sig

på at forfatte og udgive en bog som »Uniformer i toldvæsen og grænsegendarmeri«.

I Sønderjylland er der mange, som kender til eksistensen af såvel toldvæsen som de grænser, som behandles af bogen, så en nærmere præsentation af den side af sagen er overflødig.

I bogens første 9 kapitler redegør Ingeborg Cock-Clausen for toldvæsenets uniformer for den periode, hvor det har været muligt gennem indgående studier at finde frem til, hvordan tolduniformer har set ud i Danmark, hertugdømmerne og Dansk Vestindien. Men ikke nok med det. Det er også lykkedes at krydre fremstillingen med tildragelser fra toldvæsenets historie og fremdrage små menneskelige træk af forfængelighed i forbindelse med uniformernes udseende og anvendelse. I den forbindelse får direktøren for Øresunds-tolden også et lille hip. Den slags er med til at gøre det lidt »tørre« stof omkring uniformerne spændende for såvel fagfolk som os andre syndere.

I kapitlerne 10-15 gennemgår samleren og nu også forfatteren Aage Hansen en del af grænsegendarmeriets historie, dets uniformering og bevæbning. Disse kapitler er et fint supplement til tidligere bøger om samme emne. Aage Hansen forstår at servere tingene på en underholdende måde, og får virkelig fat i noget, som tidligere forfattere ikke har medtaget i deres værker. Personligt har jeg naturligvis været noget spændt på at læse om Kongeågrænsen og dens bevogtning. I den forbindelse kaldtes Kolding å jo også en tid for Kongeåen, selvom det var før 1864.

Bogen indeholder en imponerende samling illustrationer, dels fra toldmuseet, dels fra private samlinger. Illustrationerne, hvoraf en del er i farver, underbygger på en god måde bogens tekst. Ved trykningen er anvendt en fornem hvid krideret papirkvalitet, som bevirker, at man virkelig på mere end én måde får kvalitet for de penge, man investerer i bogen.

Jeg har spekuleret på, hvorfor gendarmerne på skift er benævnt med nummer/navn, nummer eller navn. Familier til de »nummererede« gendarmere ville vel også gerne kunne gense familiens navn i bogen.

En bog med et så specielt fagligt indhold vil naturligvis indeholde en del fremmedord. Forfatteren har derfor medtaget en liste med forklaringer på disse. Tak for det.

Bogens største svaghed er nok, som en af forfatterne selv anfører, mangelen på oplysninger om tolduniformer fra den jyske toldgrænse ved Kongeåen.

Til gengæld er det synd, at bogens titel kan forlede potentielle købere til at tro, at det her kun handler om uniformer og våben. Tværtimod, jeg tror mange almindeligt historisk interesserede kan have glæde af den nyeste udgivelse fra Toldhistorisk Selskab.

Uwe Danker m.fl. (red.): Demokratische Geschichte

Jahrbuch zur Arbeiterbewegung und Demokratie in Schleswig-Holstein VI, Neuer Malik Verlag, Kiel 1991, 355 s., ill.

Den foreliggende årbog bedriver som hovedregel de undertrykte klassers historie, fortrinsvis i forbundslandet Slesvig-Holsten, men med mange og gode perspektiver til alle verdenshjørner. I bind VI ligger tyngdepunktet dog i Holsten samt Lübeck og Hamburg med artikler om kirkegården i Kiel/Kronshagen, om den såkaldte Solomitlejr, også i Kiel, der oprettedes under krigen som pligtjenesteboliger og udviklede sig til asyl for hjemløse, om Helgoland i 1950'erne, samt om afnazificeringsarbejdet i Landdagen i Kiel og i firmaet Menk & Hambrock i Hamburg-Ottensen.

Med artiklen om de socialdemokratiske landdagsrepræsentanter fra den oldenburgske valgkreds Lübeck i Weimartiden nærmer årbogen sig den traditionelle arbejderhistorie, som især bæres frem af to artikler med hhv. statstysk og rigsdansk orientering: Karl-Rudolf Fischer: »Die Partei beherrscht ein vortrefflicher Geist«. Der Geheimkongress der deutschen Sozialdemokratie in Kopenhagen von 1889, og Gerd Callesen: Thorvald August Marinus Stauning. De to artikler illustrerer den tætte tilknytning, som siden starten fandtes mellem de to socialdemokratier i den politiske arbejderbevægelse, og Callesen, der til daglig er arkivar på Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv i København, præsenterer i sin artikel først og fremmest sine tyske læsere for en kendt dansk socialdemokratisk profil. Og det kan jo være nyttigt nok.

Men det er som om Slesvig ikke eksisterer. Er det mon den nuværende deling med tilhørende arkivopsplitning der skræmmer? Hvor om alting er, tog jeg med energi fat på Stefanie Hose. »In unsern jungen Jahren müssen wir schon vieles erfahren«. Handwerkerwandern im 19. Jahrhundert – wie es sich in Wanderbüchern widerspiegelt. Det lød spændende, måske lidt folkloristisk! Håndværkere på valsen, deres liv og gøremål, mødet med de angst-protektionistiske lokalsamfund og deres nidkære myndigheder. Over 200 vandrebøger fra Oldesloe 1830-67 står til rådighed for vores nysgerrighed. Det skulle skabe en vis horisont, men ak – forf. gør materialet til genstand for en statistisk mishandling, der kvæler den fortællende historie. En række numeriske oplysninger: alder, fordeling på erhverv, vandrebøgernes fordeling på tiårsperioder o.m.a., bliver omsat til statistiske figurer (søjler, lagkager), der tilmed ofte er svært læselige. Vi får faktisk næsten intet at vide om tidens liv (mod slutningen bliver det bedre), derimod styrer de udsøgte modeller fremstillingen, og resultatet bliver jævnt kedeligt.

Dertil er flere ting at sige: Til redaktionen! Tænk på reproduktionskvaliteten, overvej om det ikke er det værd at tegne diagrammerne fra ny af, når de skal

bruges på tryk. Her er de for primitive. Og til forfatteren! Det er næsten umuligt at skrive historie over eet snit i kronologien, – en udvikling og dertil hørende forklaring og fortælling kræver mindst to punkter i et forløb – i hvert fald når der er tale om talmateriale. – Og så har jeg ikke nævnt det for en anmelder underholdende, at den redaktionelle indledende grafiske vignet af Slesvig-Holsten i dag i Hose's artikel står på hovedet. Det er kuriøst, men foranlediger mig til at foreslå, at man overvejer at skifte til en mere læsevenlig åbningsvignet.

Den sidste artikel drejer sig om livegenskab før 1700. Det er en holstensk specialitet, der perifert berører Slesvig. – Jeg føler, at man skulle søge sammen over den nuværende grænse. De to landsarkiver i Slesvig og Aabenraa er begge forskningsimødekomende overfor de to landsdeles historie.

Steen Ove Christensen

Henrik Fangel: Sønderjyds Skoleforening gennem 50 år 1942-1992

Udgivet i anledning af foreningens 100-års jubilæum den 30. november 1992. Tønder 1992. Indb., 280 sider, ill., kr. 150,- i boghandelen eller hos Jens Friis Styrc, 6261 Bredebro.

Først vil jeg udtrykke min glæde over her at læse en bog, der er sat med så stor en skrift, at også ældre folk kan læse den uden at skulle bruge lup. Det er ellers blevet ret så almindeligt, at bøger (og aviser) sættes med mindre og mindre skrift. Sikkert med det gode formål at spare, men alligevel: Bøger bør være let læselige i hvert fald hvad skriften angår.

Ved Sønderjyds Skoleforenings 50 års jubilæum i 1942, et af de mørkeste besættelsesår, udgav foreningen en jubilæumsbog, »forfattet af de mænd, der havde oplevet foreningens stiftelse og fulgt dens gerning på nært hold«. I modsætning hertil er den nye jubilæumsbog skrevet af en faghistoriker, nemlig Henrik Fangel. Jeg skal ikke forsøge at give de to bøger karakter, kun sige at begge fremgangsmåder har hver deres fordele og dernæst fastslå, at de to bøger samlet giver vigtige bidrag til belysning af danskhedens historie i grænselandet, især naturligvis vedrørende skoleforholdene.

Bogen om de seneste 50 år indledes med en kærkommen, kortfattet beskrivelse af flere af vore nationale foreningers og organers opståen og virksomhed. Vi får også en redegørelse for den sønderjyske skoleordning af 1920 og i tilslutning hertil en beskrivelse af det tyske mindretals skolevæsen efter 1945. Et stort afsnit handler naturligt nok om den danske skole i Sydslesvig med vægten lagt på udviklingen efter 1945. I et andet stort afsnit fortælles om danske sydslesvigeres skoleophold i Danmark. Hertil kommer afsnit om Skoleforeningens egne forhold, Hans Lunds formandstid og om den mere rolige

periode efter 1970, hvor de to gårdejere, Svend Christensen og Hans Schmidt sad i formandsstolen. Alt i alt en fyldig og omhyggelig udarbejdet skildring af Skoleforeningens omfattende og betydningsfulde virksomhed i onde og gode dage, samt meget andet i tilknytning dertil.

Af bogens knap 300 sider har jeg med særlig interesse læst skildringen af udviklingen omkring besættelsestidens afslutning i 1945 m.v. I de år gled den danske skole i Sydslesvig ind i en voldsom udvikling, der stillede store krav om offervillighed og fantasi. Og i Nordslesvig gav spørgsmålet om det tyske mindretals nye skoleordning anledning til skarp debat og megen uenighed.

Mærkeligt er det næppe, at der her viste sig store uoverensstemmelser i de synspunkter, de »gamle« danske ledere stod for, og dem, som modstandsbevægelsens folk især hævdede. De to grupperinger havde gennemlevet besættelsesårene i hver sin verden. De fleste ledende folk i det danske arbejde havde til det sidste forfægtet vigtigheden af at overholde kongens bud om ro og orden, medens den voksende modstandsbevægelse så det som sin opgave mest muligt og delvist som et led i den allierede krigsførelse at genere og forstyrre besættelsesmagten mest muligt. Også i spørgsmålet om det tyske mindretals fremtidige forhold var der uenighed mellem de to grupperinger. Den første gruppering havde vel den opfattelse, at man burde fortsætte den skolepolitik, der havde været gældende siden 1920, medens den anden gruppering, fulgt af store dele af befolkningen, mente, at det tyske mindretals illoyalitet under besættelsen burde medføre ændringer i gældende lovgivning. Slutresultatet blev, som det er almindeligt kendt, at man sikrede det tyske mindretal den fornødne udfoldelsesmulighed gennem privatskolelovgivningen. Det skete på trods af, at Skoleforeningens stærke formand, gårdejer Hans Jepsen Christensen, førte en meget lang kamp for at udvirke, at der fortsat også blev bevaret offentlige tysksprogede folkeskoler.

Nu knap 50 år senere kan det vist godt siges, at den valgte privatskoleordning har bestået sin prøve, både for det tyske mindretal i Nordslesvig og det danske i Sydslesvig. Det er tænkeligt, at ordningerne har været dyrere, især for den danske stat, men penge, der gives ud for at sikre mindretallene frihed og selvbestemmelse, er givet godt ud.

Krigsafslutningen forandrede endnu engang forholdene i grænselandet, og 50'erne blev »en eftertænkksomhedens tid«, hvor de nationale foreninger havde mangan en debat og førte samtaler om den fremtidige struktur for det danske arbejde. Som årene gik blev det mere og mere åbenlyst, at det tætte net af danske nationale foreninger ikke mere var påkrævet. Efter års debat opløstes da også de to kamporganisationer, Danske Samfund og Det Unge Grænselværn. Og de to gamle foreninger, Sprogforeningen og Skoleforeningen intensiverede deres samarbejde uden dog at foretage en sammenlægning. Også for

de to foreninger er opgaverne i dag ikke så omfattende som tidligere, men der er stadig opgaver at løse ikke mindst i Sydslesvig. Med det nære samarbejde, der er etableret de to foreninger imellem er der næppe vægtige grunde for nu at ændre ved dette forhold.

Alt i alt har Henrik Fangel fået en fyldig og sagligt velfunderet bog ud af Skoleforeningens omfattende virksomhed i de seneste 50 år.

Erik Jessen

Ole Feldbæk (red.): Dansk identitetshistorie

Bind 1: Fædreland og modersmål 1536-1789, bind 2: Et yndigt land 1789-1848, bind 3: Folkets Danmark 1848-1940, bind 4: Danmark og Europa 1940-1990. C.A.Reitzels forlag, 1991-92. Indb. 424 + 468 + 673 + 589, ialt 2154 s. Ill.

Hvis man på baggrund af titlerne tror, at dette 4 binds-værk giver en sammenhængende skildring af dansk identitetshistorie fra 1536 til 1990, tager man fejl. På bagsiden af hvert bind kan man læse sandheden, som er den, at »Det humanistiske Fakultet ved Københavns Universitet i 1988 tog initiativ til dannelsen af en tværfaglig forskningsgruppe, hvis fire bind afhandlinger om udvalgte aspekter af dansk identitetshistorie nu fremlægges under redaktion af professor Ole Feldbæk«.

Det vil i praksis sige, at en væsentlig del af værket er beslaglagt af monografier, som ikke giver nogen sammenhæng. Således er den nationale tone kun repræsenteret af Niels Martin Jensens ekskurs i Niels W. Gades kompositioner. Det havde svaret bedre til titlen, om man på de dertil afsatte 150 sider havde fulgt den danske musik op gennem tiden.

Malerne og billedhuggerne har fået tildelt næsten 200 sider, men Karin Kryger har begrænset sin fremstilling til perioden 1750-1800.

Litteraturen har rimeligt nok fået endnu mere plads, men fordelingen kan undre. 100 sider har Flemming Conrad ofret på konkurrencen i 1818 om en nationalsang, der hurtigt blev glemt, og samme forfatter har disponeret over 80 sider til en gennemgang af den nationale litteraturskrivning fra 1800 til 1861, medens undervisning og skolebøgerne bliver fulgt af Ole Feldbæk fra 1789 til 1848. Fra Conrads slutår 1861 er der et tomrum til 1940, hvorefter Thorkild Borup Jensen har fået 380 sider til Besættelsestidens digte og sange.

Nærmest en sammenhængende skildring af den danske identitets skiftende indhold når vi i den politiske historie. Harald Ilsøe tager sig af perioden ca. 1550-1700, medens Ole Feldbæk belyser den danske identitet i 1700-tallet. Den første nationale konfrontation, Tyskerfejden 1789-90, behandles af Ole Feldbæk og Vibeke Winge i fællesskab. Forholdet dansk-tysk er ellers generelt

overtaget af Vibeke Winge, som følger det frem til 1848, idet dog Lorenz Rerup redegør for udviklingen fra litterær til politisk nationalisme fra 1808 til 1845 og fortsætter med en artikel om massenationalisme og politik 1848-1866.

Fra den reviderede grundlov i 1866 springer vi derefter frem til 1972, hvor striden om indmeldelsen i EF skildres af Henrik S. Nissen ved hjælp af et udvalg af de plakater, der blev anvendt til at fremkalde ja, henholdsvis nej.

Nationalfølelsens udvikling i nyere tid beskrives af Flemming Lundgreen-Nielsen i en artikel om Grundtvigs arbejde med sin opfattelse af danskhed, og af Henrik S. Nissen, der beretter om grundtvigianernes reaktioner på krise og nazisme i 1933. Desuden fortæller Niels Finn Christiansen om Arbejderbevægelsens vej 1871-1940 fra international holdning til national indstilling. Disse fremstillinger, der standser for tidligt, suppleres med et genoptryk af en 30 år gammel artikel af Povl Bagge om nationalisme, antinationalisme og nationalfølelse i Danmark omkring 1900.

Endelig er der et bidrag af Hans Kryger Larsen om det nationale syn og den økonomiske udvikling 1888-1914 og af Jørn Lund om danskerne og deres sprog 1945-90.

De forskellige artikler er stort set af solid kvalitet, men som det fremgår af oversigten over indholdet, har værket en besynderlig uegal og noget tilfældig karakter, som giver en fornemmelse af, at redaktøren i stedet for at bestille bidrag efter en fastlagt plan for en del har nøjedes med at samle en række afhandlinger, hvis stof har ventet på en lejlighed til at komme i trykken. Både værket og afhandlingerne havde været bedre tjent med, at nogle af dem var udkommet som selvstændige bøger eller i anden sammenhæng, så de pågældende forskningsresultater var indgået i identitetshistorien i et mere afbalanceret forhold.

Efter titlerne havde læserne grund til at vente en identitetshistorie, der havde sammenhæng både i bredden og længden. Det har de ikke fået. De har end ikke fået en forbindende tekst eller en sammenfatning. En mere korrekt titel ville derfor have været: »Udvalgte aspekter af dansk identitetshistorie«.

Mærkeligt nok er Sønderjyllands identitetshistorie bevidst fravalgt, fordi der her i forvejen er en frodig forskning i gang. Man skulle ellers tro, at den netop havde kunnet bidrage til at kaste lys over den danske identitet.

Derimod erklærer redaktøren, at der ikke har været tale om at fravælge den danske holdning til indvandrere og flygtninge, og at det blot er forskningsgruppens personsammensætning, der har medført, at det kronologisk yngste bidrag kom til at omhandle EF-plakaterne 1972. Men så må man sige, at personsammensætningen har været forkert. Når man jævnligt kan møde det standpunkt, at en dansker er en person, der har dansk statsborgerskab, kan man kun ryste

på hovedet og ønske, at disse ting var blevet sat på plads her, hvor man søger at indkredse en dansk identitet.

Iøvrigt var det oprindelig redaktionens plan »at lade 1700-tallet være det kronologiske udgangspunkt ud fra en antagelse om, at national identitet først på det tidspunkt bliver et anliggende for samfundsgrupper uden for magthavernes kreds«. Tidsgrænsen blev imidlertid senere skudt tilbage til Reformationstiden ved optagelse af Harald Ilsøes afhandling.

Man skal lægge mærke til, at der her ikke tales om en dansk, men om en national identitet. Heller ikke på dette punkt holder løftet i bogtitlen, for i søgen efter en dansk identitet må man gå helt tilbage til den tid, da kong Harald vandt sig hele Danmark og gjorde danerne kristne.

Men efter disse kritiske bemærkninger om værkets rammer skal det siges, at der inden for dem er spændende og inspirerende læsning, f.eks. just i Ilsøes afhandling, der er kommet med udenfor beregning. Støttet til historikeren J.A. Fredericia gør han gældende, at fædrelandsbegrebet nok havde kraft i den periode, han behandler, men langt mindre fylde end for senere generationer. Og det er den fylde, der gælder for de enkelte perioder, man skal gå på jagt efter.

Efter at Reformationen havde erstattet latin med modersmålet som kirkesprog, vandt dansk frem i brug. 1575 bliver året for den første større litterære manifestation af dansk fædrelandsfølelse, idet Anders Sørensen Vedel kom med sin Saxooversættelse. Svenskekrigene gjorde svensken til fjendebilledet, men indenlands var det jyderne, der blev skydeskive. 1683 kom Danske Lov med en fælles lovgivning for kongeriget til afløsning for landsskabslovene, men patria kunne borgerne bruge både om deres danske fædreland og om deres hjemegn.

Endnu i 1648 kunne adelen dyrke sin standsinteresse ved at påtvinge Frederik III en håndfæstning, der hindrede ham i at bruge udenlandske (tyske) rådgivere, men efter enevældens indførelse stod kongen frit, og han benyttede sig af det. Det satte to problemer på dagsordenen. Henrik Gerner, helten fra svenskekrigen, havde peget på det ene med sit ønske om at få landet styret af indfødte, fordi fremmede gjorde deres arbejde for penge og ikke for fædrelandets vel. Judichær tangerede det andet med sit krav om, at danskerne skulle bruge det danske sprog.

1600-tallet sluttede med Laurids Koks »Danmark, dejligst vang og vænge«, der er værnet af vand undtagen, hvor holster, vagrer, lyneborger volder Jylland mange sorger, så dronning Tyre (efter traditionen) må lade Danevirke opføre. Det var den vold, som Valdemar den store forstærkede med teglstensmuren, en indsats, der blev mindet i hans gravskrift.

Alligevel afviser Vibeke Winge i sin artikel om 1700-tallet de historieskrivere, der langt tilbage i tiden ser konflikter mellem dansk og tysk; thi de kunne slet

ikke eksistere, fordi man ikke tænkte nationalt. Hun overser, at modsætningsforholdet kan have været følt, selv om det ikke havde samme følelsesindhold som i senere tider.

Først i slutningen af 1700-tallet eksploderer animositeten imod tyskerne, hvor der indtil da har været tale om en fredelig sameksistens mellem dansk og tysk til trods for et stærkt tysk præg på hof og embedsværk, med en ny tysk adel, der har fortrængt den gamle danske, med tyske kunstnere og andre kulturpersonligheder, med indvandrede tyske handlende, håndværkere og lejesoldater og med tysk kommandosprog i hæren. I 1699 var en femtedel af Hovedstadens befolkning tysktalende, og der var flere tyske menigheder.

København var jo hovedstad ikke blot for selve Danmark, men for det danske monarki, der også omfattede Norge og hertugdømmerne. En stærk nationalfølelse, der udviklede sig i monarkiets enkelte dele, ville være en fare for Helstatens eksistens, og for enevælden, der skulle holde sammen på monarkiet, var det naturligt, ja, nødvendigt at ty til statspatriotismen og bruge kongen som symbol over kollektivet.

Ole Feldbæk understreger, at forudsætningen for udviklingen af en bevidst dansk identitet uden for magtens kreds var en dansk offentlighed, og den fik først sit gennembrud omkring 1720 med Holberg som den centrale skikkelse. Hvad han tjente ved sit forfatterskab, lovede han i 1735, da han afsluttede sin store »Dannemarks Riges Historie«, at tilbagegive Publico til det danske sprogs videre forfremmelse. Historikeren Jacob Langebek, der var drivkraften i oprettelsen 1745 af Det kongelige danske selskab til Fædrelandets Histories og Sprogs Forbedring, fik fædrelandet hævet til sidestilling med kongen.

Men hvad var fædrelandet? Tyge Rothe definerede det således: »Det folk, blandt hvilket mennesket lever som borgere, det er hans fæderneland.« Da han i sin bog, der udkom 1759, afviste det andet fædrelandsbegreb: landet, hvor man var født og vokset op, var Danmark styret næsten udelukkende af fremmede, af folk, der var indvandret fra Tyskland. Det fik Ove Guldberg til i 1763 at anke over, at man kunne være dansk og leve i og af landet uden at forstå landets sprog, og i 1767 kom Eiler Hagerup med et skrift, hvor han afviste Tyge Rothes fædrelandsbegreb og nægtede, at vi behøvede fremmed adel til at beklæde de vigtigste embeder.

Da Christian VII besteg tronen efter Frederik V's død 1766, løsnedes tøjlerne, og da Struensee i 1770 tillod trykkefrihed, kom kritikken for alvor op til overfladen. P.F. Suhm opfordrede til at bruge det danske sprog og gik til angreb: »De Store tale ei vort Sprog, læse ei Skrifter, som udkomme paa det, saa at mange kunne være deres heele Livs Tid i vort Land, og dog aldeles ikke forstaae vort Sprog, eller og forstaae det ilde, ja de kunne endog besidde Æmbeder, høye Æmbeder.« Jacob Langebek gik også ind i kritikken, og andre

angreb de tyske håndværkere og lejesoldaterne. Johannes Ewald sammenfattede 1772 kritikken i de kendte linier: »Tydsk er en Gift for landet – Al vor Fortred er Tydsk.«

Utilfredsheden med den tyske dominans og tilsidesættelsen af det danske sprog var der altså i forvejen, men Struensees overtagelse af styret tilspidsede situationen og fremkaldte en omvæltning med kuppet 1772, der ved hjælp fra enkedronningen og arveprinsen bragte en mand, Ove Guldberg, til magten, som ville bruge den til at sætte dansk i højsædet. Og han nåede meget, inden kronprinsen (den senere Frederik VI) 16 år gammel gennemførte et nyt kup i 1784.

For første gang siden enevældens indførelse blev rigets politiske ledelse udelukkende sammensat af indfødte. Dansk blev gjort til administrationsprog, med »Vores Tydske Provincer« alene undtaget, og kommandosproget i hæren blev dansk. Hof- og statskalenderen, der havde brugt det tyske sprog, fik nu både en dansk og en tysk udformning, senere alene dansk. Guldberg var også manden bag latinskolereformen og de nye skolebøger, medens almueskolen blev ordnet af efterfølgere med en anden indstilling; de var reformvenner, men tilhørte den tyskkulturelle overklasse, som dels af hensyn til Helstaten, dels af hensyn til egne interesser ville bruge skolen til at afværge, at den voksende danskhed nåede ud til den brede befolkning.

Kulminationen af Guldbergs politik blev indfødsretsloven af 1776, der forbeholdt landets børn landets embeder. Ældre forskning bygger generelt på den grundantagelse, at nationalismen først opstod under den franske revolution og slog igennem under Napoleonskrigene, men uden udenlandske forbilleder blev det her i 1776 praktiseret, at fædrelandet var landet, hvor man var født og opvokset.

Ole Feldbæk ser årsagen til denne selvstændige danske identitetsudvikling i, at der på den ene side var opstået en ny samfundsgruppe af veluddannede borgerlige, som reagerede overfor en overklasse, der talte et fremmed sprog i et land, hvis eget sprog blev ringeagtet, og på den anden side fandtes der et enevældigt styre, der havde sin styrke i fleksibilitet og politisk manøverfrihed, ubundet af forhandlingsberettigede politiske institutioner. I en tid med vægtforskydning fra undersåt til borger og fra konge til stat var enevælden i stand til at handle hurtigt og lade sin legitimering af den nationale identitet fremstå som en gave, før den blev fremtvunget af et krav.

Vanskeligere er det at forstå Ole Feldbæks henvisning til, at hovedkomponenterne til en nationalstat forelå: en stat med fælles sprog, fælles tro og fælles fortid. Her var jo netop problemet. Aktionen havde dansk udspring, men tog sigte på Helstaten. Det drejede sig nu ikke om en indfødsret for det danske kongerige alene, men om en ret, der omfattede alle kongens riger og lande.

Det var Helstaten, der var fædrelandet, som enevælden ville værne om, og Helstaten var en multinational statsdannelse, der var truet i sin grundvold, dersom de nationale strømninger i monarkiets enkelte dele blev stærke nok. Tabet af Norge i 1814 havde dog andre årsager, idet afståelsen blev fremtvunget udefra, men den reducerede helstat fik vanskeligt ved at holde sammen om de dansk-tyske spændinger.

Helstaten havde fået en yderligere tysk belastning i 1773, da det omsider lykkedes at få bragt det gottorpske spørgsmål ud af verden. Den gottorpske del af Sønderjylland var blevet inkorporeret i 1721. Nu fik man også den gottorpske del af Holsten ved som modydelse at afstå Oldenborg og Delmenhorst til Rusland. Men dermed blev det tyske element i Helstaten forstærket, og i tilgift havde man måttet give betydelige indrømmelser til gavn for det slesvig-holstenske ridderskab.

Foreløbig var det Hovedstaden, der var skuepladsen for de dansk-tyske konfrontationer. Det gjaldt Tyskerfejden 1789-90, der rejste kravet om Danmark for danskerne, et krav vendt imod holstenerne, der følte sig mere som tyske end som danske undersåtter: »Unser Vaterland hedder hos dem ikke den dansk-norske stat, men Slesvig og Holsteen.« Og det blev overvejet, om Danmarks grænse gik ved Elben eller Ejderen – eller ved Slien. Man begyndte at opdage, at der var et slesvigsk spørgsmål med tyskere i den sydlige del af hertugdømmet og nordligere med et dansktalende flertal, der blev styret på tysk, dels lokalt, dels fra Tyske Kancelli i København. Diskussionen kan iøvrigt være lidt vanskelig at få hånd om, fordi datiden brugte betegnelserne Holsten og holstenerne også om Sønderjylland (Hertugdømmet Slesvig) og sønderjyder, hvilket ikke ses at være anført i Identitetshistorien.

Vibeke Wings omtale af Frederik VI's sproginiciativ i 1810 er misvisende. Hun skriver i bind 2, p. 147: »1810 havde der været planer om et mere vidtgående reskript, der skulle indføre dansk i stedet for tysk i kirke, skole og ved retten i Slesvig. Dette provokerende reskript blev dog henlagt.«

Som Lorenz Rerup korrekt skriver i bind 3, p. 382, blev reskriptet af 15.12.1810 faktisk udstedt, og det gav anledning til omfattende undersøgelser, før det af uoplyste grunde blev henlagt. Det var kun meningen at indføre dansk sprog i kirke, skole og retssal, »hvor det danske Sprog er Almeenmands sprog«, og ganske vist var tanken ny, men efter vor tids tankegang kan den vel knap kaldes provokerende.

Reskriptet fra 1810 fortjener at ses i sammenhæng med sprogreskriptet af 14. 5.1840, der indførte dansk som rets- og forvaltningssprog, hvor det i forvejen var kirke- og skolesprog, medens det blev ved overvejelserne om at indføre det overalt, »hvor det danske sprog uden tvivl er folkets sprog«. Og 1810-reskriptet var det direkte udgangspunkt for de omstridte reskripter 1851,

der indførte blandet kirkesprog, men dansk skolesprog med undervisning i tysk i Mellemslesvig, hvor man regnede med dansk folkesprog, selv hvor det nu var vigende og det derfor var for sent. Det danske sprog var bl.a. tvunget tilbage af 1814-reformen af almueundervisningen, der havde ladet skolesproget følge kirkesproget, som var tysk så nogenlunde op til den nuværende grænse.

Stænderordningen er ofte et noget overset kapitel i Danmarkshistorien, og det gælder også det foreliggende værk. Holsten havde som medlem af Det tyske Forbund krav på at få en stænderforfatning. Man ville ikke følge de slesvig-holstenske samhörighedsønsker så langt, at man ville give hertugdømmerne en fælles stænderforsamling, men ville dog behandle dem ens ved at oprette en slesvigsk ved siden af den holstenske. Og for ikke at skille Hertugdømmet Slesvig ud fra Kongeriget måtte dette så også ind under stænderordningen. Det fik tilmed to stænderforsamlinger til trods for, at flertallet i det danske kancellikollegium 1831 advarede imod at give Jylland en selvstændig forsamling: Hos mange af Nørrejylland indvånere findes en jalousi overfor øerne, som – hvis de får en selvstændig repræsentation – kan drage dem mod hertugdømmerne og således løsne de bånd, der hidtil har sammenknyttet de danske provinser.

Denne tvivl på Kongerigets sammenhængskraft havde det dog været rimeligt at få med i et værk om den danske identitetsudvikling.

Nu fik man via stænderordningen foræret rammerne for en organiseret offentlig mening, og det fremmede Helstatens opløsning. Tænk for eksempel på den eksplosion, Hiort Lorenzen udløste, da han 11.11.1842 gik over til at tale dansk i den slesvigske stændersal, hvorfor referenten nægtede at fungere. Konfrontationen endte med, at Hiort Lorenzen satte det på spidsen: »Skal jeg tie, fordi jeg taler dansk?« Og præsidenten svarede: »Ja, fordi De taler dansk!«

Jørn Lund har i bind 4, p. 496 ikke helt forstået rækkevidden. Hiort Lorenzen fastholdt ikke dermed »sit eget sprog«, og det var ikke blot »muligt«, at han magtede det tyske sprog; faktisk var det det, han brugte bedst i en parlamentarisk forsamling. Der var, som Lorenz Rerup påpeger det i bind 2, p. 378, tale om et demonstrativt sprogskifte, en national konfrontation, der kunne udnyttes agitatorisk både overfor sønderjyderne og den danske offentlighed, og som tillige var en appel til Christian VIII.

Det lykkedes ikke enevælden at løse problemerne, og Treårskrigen udfald pålagde det danske folkestyre en håbløs opgave. Stormagterne gennemtvang bevarelsen af en helstat, men da det blev umuligt at gennemføre en rimelig forfatning på grund af holstensk sabotage, der blev bakket op af Det tyske Forbund, gjorde krigen 1864 ende på den kunstfærdige dansk-tyske helstat, for at bruge Rerups udtryk.

Dansk uenighed og udygtighed førte samtidig til tabet af også den danske

del af Sønderjylland, og Kongeriget stod tilbage som en rendyrket nationalstat, hvor dog arbejderbevægelsen skilte sig ud med sin betoning af klassekampen, der gjorde internationalismen til det overordnede og styrende, demonstreret også i det tabte Sønderjylland, hvor de danske socialdemokrater opfordrede sønderjyderne til at stemme på tyske socialdemokrater fremfor på de danske kandidater. Det blev – Niels Finn Christiansen mener: nøgternt! – forsvaret med, at de danske sønderjyder ikke kan komme tilbage til Danmark, før det tyske socialdemokrati kommer til magten.

Det socialdemokratiske program punkt om national selvbestemmelsesret fortolkede tyskerne imidlertid sådan, at hvor der ikke var tale om tidligere nationer, der havde levet et selvstændigt statsliv, kunne der kun blive tale om kulturel autonomi indenfor det tyske riges rammer. Altså nej til at slippe Nordslesvig.

Niels Finn Christiansen mangler også nøgternhed i vurderingen, når han erklærer, at de danske socialdemokrater »med iver« gik ind i agitationen ved afstemningerne i 1920. Alsing Andersen, der var nøglepersonen på den danske side, forsikrede tværtimod sine tyske partifæller, at hans parti ville afholde sig fra enhver national agitation og fra enhver offentlig optræden i Sønderjylland forud for afstemningerne. Derimod afholdt de tyske socialdemokrater i Slesvig og Holsten sig ikke fra med al den styrke, som de danske partifællers anbefalinger gennem årene havde givet dem, at gå imod enhver landafståelse og i værste fald kun at ville afstå de distrikter, hvor mindst to trediedele af de stemmeberettigede stemte dansk. Ved en valgdeltagelse på 80 pct svarede dette groteske krav til, at 17 pct stemmer lagt i den tyske vægtskål var nok til at opveje 83 pct danske stemmer.

Det lykkes Niels Finn Christiansen at skabe forståelse for den socialdemokratiske udvikling fra et internationalt til et nationalt parti i »Danmark for folket«, men skildringen er ikke uden skønhedspletter, hvilket nok skyldes et for snævert kildemateriale. For eksempel mangler ved siden af de mere nationale Borgbjerg-citater hans udtalelse til »Tilskueren« 1914: »Den, der som jeg har haft den glæde at opleve en række internationale partikongresser, glemmer aldrig den dybe samfølelse – langt dybere end den nationale mellem landsmænd af forskellig klasse eller livsanskuelse – og den begejstring, hvormed vi istemmer L'Internationale.«

Det er også en fejl, at DKP ikke er behandlet. Selv om DKP kun var en sektion af et internationalt kommunistisk parti, der blev styret fra Moskva, er der dog tale om en markant del af den danske arbejderbevægelse, som regnede Sovjetunionen for det sande fædreland, som endog sluttede Sovjets makkerskab med Hitlertyskland og som videreførte den unationale tradition i forhold til det kapitalistiske Danmark, der stod som et fjendebillede.

Det gør ikke sagen bedre, at Thorkild Borup Jensen i bind 4, p. 284 lidt umotiveret får anbragt, at kommunisterne lige fra 1933 til 1939 spillede en fremtrædende rolle indenfor den antifascistiske bevægelse. I Rigsdagstidendes folketingsreferater kan han læse en ganske anden historie.

I betragtning af Grundtvigs betydning for danskheden er det naturligt, at han får sit eget kapitel, men Flemming Lundgreen-Nielsen har unægtelig ret i, at mange moderne mennesker har svært ved at godtage hans opfattelse af danskerne som Guds eget folk i nyere tid med en særlig universalhistorisk rolle. Derimod er Grundtvigs smukke formuleringer af det danske og den stærke betoning af det folkelige stadig til brug, og hans salmer og sange er jo blevet hvermands eje.

Det er også velanbragt at registrere grundtvigianernes, specielt folkehøjskolernes, reaktioner på nazismen og den medfølgende skærpelse af grænsekampen i 1930'erne. Med reservationer overfor udsejlerne mente mange højskolefolk ved nazismens sejr i Tyskland 1933, at den havde afsløret brist i den moderne vesteuropæiske kultur og mangler ved det parlamentariske demokrati, og en del af dem fandt et vist slægtskab mellem den nazistiske fremdragnet af folkefællesskabet og de grundtvigske vækkelser. Marcus Lauesen fældede i oktober 1933 en hård dom: »For så vidt som Højskolens grundlæggende Forkyndelse stadig er en national Grundtvigianisme, er en sådan det bedste Grundlag for Fascisme, nemlig den religiøse Svindel med Sammenblanding af national og guddommelig Vilje. Jeg tillader mig foreløbig at gå ud fra, at Halvdelen af den danske Højskole i sit Grundpræg er nazistisk.«

Marcus Lauesens foreløbige dom er naturligvis fældet uden den viden, vi nu har om den nazistiske løbskkørsel, og de mange nuancer i datidens vurderinger kan ikke gengives i et kort referat. Men vil man selv tage fat på Henrik S. Nissens læseværdige afhandling, skal man være opmærksom på, at der forekommer nogle fejl i omtalen af sønderjyske forhold.

Fra et møde i Haderslev med 3-4000 deltagere den 18. 4.1933 blev der sendt en deputation til København for at få grænsen sikret af et kampdygtigt grænseværn. Da udgifterne hertil ønskedes holdt udenfor forsvarsbudgettet, rangeredes deputationens krav ifølge H.S.N. ind i den partipolitiske debat som »de konservative sønderjyders«. Ja, det var tilfældet i »Politiken«. Men deputationen var tværpolitisk sammensat og talte bl.a. to kendte medlemmer af regeringspartierne, den radikale Chr.Lageri (folketingsmand 1920-24) og socialdemokraten møller Houborg, der iøvrigt efterfølgende blev ekskluderet af partiet.

Nazismen flyttede en del tyske arbejdere i Nordslesvig til Socialdemokratiet, men det er misvisende, når det p. 611 nævnes, at resolutionen fra det socialde-

mokratiske møde i Tinglev 17.4. 1933 rettede en appel til »de tysksindede arbejdere«; der stod i virkeligheden: »den del af de tyske arbejdere, som hidtil har ydet de tysk-borgerlige deres støtte«. I forvejen var der jo tysksindede arbejdere i de socialdemokratiske rækker, og det var for resten baggrunden for, at socialdemokraterne ikke deltog i det store møde på Dybbøl (en distance, forfatteren ikke er opmærksom på), men holdt deres eget møde i Tinglev.

Om Det unge Grænseværn skriver H.S.N. p. 616, at det kun blev udsat for angreb, hvis det kom under mistanke for at indtage standpunkter, der identificeredes med bestemte politiske retninger, p. 671 præciseret til det militære forsvar. Men sådan oplevede vi det ikke i 1933.

Da D.u.G. blev oprettet, modtog det kommunistiske Arbejderbladet nydannelsen med den generelle kritik, at den ville samle den sønderjyske ungdom i skarp front både mod den tyskprægede nazisme og mod kommunismen. Og da D.u.G. blev præsenteret for Hovedstaden ved et radiotransmitteret møde 15.10.1933, havde kommunisterne opkøbt over hundrede billetter, som de brugte til et forsøg på at ødelægge mødet. Arbejderbladet konkluderede, at D.u.G.s formål var »med vold at undertrykke Danmarks revolutionære bevægelse«.

Også socialdemokraterne holdt sig på afstand. Mødet var arrangeret af hovedstadsbladene inklusive »Politiken«, men eksklusive »Social-Demokraten«, og den socialdemokratiske ungdom chikanerede på lignende måde D.u.G.s præsentationsmøde i Århus det følgende år.

Forfatteren Kai Hoffmann faldt det for brystet, at man ikke alene havde spillet den danske nationalsang, men også havde afsluttet mødet i København med »den ældgamle travet, den national-religiøse hymne Kongernes Konge.«

Folketingsmand Hartvig Frisch sammenfattede kritikken af D.u.G. ved at hævde, at de brugte de gamle fraser og slagord: »Hvis disse mennesker kom og sagde: »Hjælp os mod nazisterne!«, så ville vi hjælpe dem, men ikke når de kommer med »Det haver så nyligen regnet« og Skråp og alt det!«

Da Landsforeningen Frisindet Kulturkamp, der blev oprettet af kommunister og sympatiserende kampfæller, i 1937 udgav et Sønderjyllandshefte, indeholdt det en særlig artikel om D.u.G., som udførligere begrundede den afvisende holdning med, at man lærer sønderjyderne håndarbejde og vævning, viser dem sanglege og folkedanse (fra hele Norden!) og kalder sit blad Folkung: »Der er megen god realpolitik i at kæmpe for demokrati i nordisk enhedsfront, sådan som verden ligger i dag, vel at mærke, når man aldrig mister de internationale perspektiver for kampen, men desværre er det nordiske hos D.u.G. lige så meget præget af nazismens nordiske tanke ... Det er et fattigt, nazipænt Norden, der viser sit ansigt ... Sagen er jo den, at på grund af sin romantiske og moraliserende udtryksmåde er D.u.G. et let offer for moderne

reaktionær politik, der gerne udtrykker sig i det sprog, mens den har afskåret sig fra nær kontakt med moderne venstrestrømninger af angst for deres politiske udtryksmåde.«

Poul Henningsen, der var en fremtrædende personlighed i den nævnte landsforening, lå på samme linie, da han i februar 1936 var i Haderslev for at få startet en lokalafdeling på seminariet. Da proklamerede han en kulturkamp imod »de nationale tungetalere« med deres »flagviften«.

Samme år eksemplificerede Karl Bruun i organisationens tidsskrift »Kulturkampen«, hvad man mente med, at demokratiet endnu ikke havde sejret i den danske skole: »Ingen vil fornærme læreren, om han lader sine elever afskråle KU-sangene »Kong Christian«, »Vift stolt« og »Vi elsker vort land«. Men lad ham prøve med »Internationale!««

Det kan ikke anses for tilfredsstillende, at den konservative nationalopfattelse blot kortfattet berøres i Povl Bagges bidrag og i to andre afhandlinger i bind 3 affejes med den overfladiske karakteristik »Konge, flag og militær potens« (p.534) og »Gud, konge og fædreland« (p.588). Og det er efter min mening en afgørende mangel ved det foreliggende værk, at det ikke belyser hele den kulturradikale negative holdning til det nationale, som D.u.G. så stærkt fik at føle i kølvandet på sin succes.

Som bekendt mener venstrefløjen, at det var den, der gjorde en særlig antinazistisk indsats i 1930'erne. Men det var fortrinsvis til egen opbyggelse. De befolkningslag, der følte sig fristet af nogle af nazismens sider, er puffet videre i den gale retning af de mange udfald fra venstrefløjen imod nationale værdier. De danske, der så opgaven i at bekæmpe nazismen ved at radikaliserer demokratiet, skadede i virkeligheden sagen, thi yderlighederne styrker hinanden.

I bind 4 viser det sig, at modsætningerne dog omsider kunne mødes under tidernes tryk, for i Besættelsestiden blev også internationalisterne nationale, i hvert fald for en stund. Thorkild Borup Jensen fængsler med sin gennemgang af de digte og sange, der blev fremkaldt af den tyske besættelse, et nationalt kapitel, der for fleres vedkommende varede netop de fem onde år. Men sammenholdet, den materielle solidaritet, havde huller, der gav anledning til bittersøde kommentarer som den stadig sungne vise »Vi er alle i samme båd«. Og udenfor sammenholdet stod kommunister og nazister, efter Tysklands overfald på Sovjetunionen dog kun den sidste gruppe, til hvilken Borup Jensen forøvrigt regner ikke blot Harald Bergstedt, men også Valdemar Rørdam, skønt denne ikke som Bergstedt knyttede sig til DNSAP for at få sine produkter udgivet.

Ligesom i kampen imod nazismen har jeg i striden om EF-medlemskabet fundet, at en venstrefløj, der aldrig havde bekymret sig om det nationa-

le, pludselig fattede en voldsom interesse for Sønderjylland, ja, lejlighedsvis optrådte som de specielt nationale. For eksempel var der i 1972 en nej-plakat fra DKP, der markerede grænsen i Sønderjylland med et bredt bånd og teksten: »Her går grænsen.« (bind 4, p. 417). Til gengæld kom der en ja-plakat, som karakteriserede EF-modstandernes argumenter således: »Der appelleres med liv og lyst til primitiv nationalfølelse ... til den altid latente fremmedmodvilje«. Den tyske adresse var her underforstået.

Henrik S. Nissen er efter sin gennemgang af plakatkampen forud for folkeafstemningen 2.10.1972 slået af, i hvilken grad de to modsatrettede kampagner var enige om, hvad vælgerne forbandt med deres identitet som danskere, og han konstaterer, at begge parter som en selvfølge gik ud fra, at vælgerne ønskede Danmark bevaret som en nationalstat. Det var den status, landet fik, da Helstaten blev sprængt af sine problemer.

Det havde været en flot afslutning på værket, om man havde kunnet udrede det forunderlige, at der kun 10-20 år efter den nævnte plakatenighed har rejst sig stærke røster, som ikke alene er parat til at affinde sig med, at Danmark bliver et multietnisk samfund, men endogså ser en værdifuld udvikling og berigelse i det.

Selv om denne afslutning mangler, er der for dem, der er optaget af debatten om dansk nationalstat kontra multinationalt samfund, meget tankegods og adskillig inspiration at hente i »Dansk identitetshistorie«.

Bjørn Svensson

H. V. Gregersen: Sønderjyden Laurids Skaus Livsroman

Forlaget Centrum, Viby J 1992. 312 s., ill. Pris 298 kr.

Gregersen har med rette givet sin Laurids Skau-biografi titlen »Laurids Skaus Livsroman«. Og Laurids Skaus 47 år korte liv har rigeligt med stof til den gode roman: fremgang og forfald, idealisme og forfængelighed, venskaber og fjendskaber, medkæmpere og rivaler, far-søn konflikter og sidst, men ikke mindst – ulykkelig kærlighed. Men titlen må ikke forlede nogen til at tro, at Gregersens bog rummer fiktion. Tværtimod er bogen endnu et eksempel på, at fiktionen overgås af virkeligheden, når den som her af historikeren fremstilles kyndigt i et letflydende og levende sprog. Forfatterens kristne grundholdning går som en diskret understrøm igennem afhandlingen og er fundamentet for dennes almenmenneskelige dimension, som gør bogen til vedkommende læsning. Blandt de senere års mange historiske biografier hævder bogen om Laurids Skau sig pænt.

Bogen er således et værdigt punktum for Gregersens årelange beskæftigelse med Laurids Skau, der begyndte i 1960-erne. De mest markante resultater af

Gregersens forskning var dengang hans voluminøse kildeudgaver »Laurids Skaus brevveksling med politiske venner i København« (1966) og »Laurids Skaus brevveksling med politiske venner i Sønderjylland« (1970). Disse breve udgør det vigtigste kildegrundlag for biografien, og det er derfor i sin orden, når Gregersen har valgt at undlade løbende kildehenvisninger i den nye bog. De allerfleste kildesteder findes nemt ved hjælp af brevudgavernes fyldige registre og brevlister. Den afsluttende litteraturoversigt på s. 306 er dog noget tynd og henviser kun til forfatterens egne værker og afhandlinger. Man savner f.eks. en præcis henvisning til broderen Peder Skaus bog »Blade af Laurids Skau's Livshistorie« fra 1908, der rummer Laurids Skaus selvbiografi. Med hensyn til udenværkerne må det også beklages, at forlaget ikke har forsynet bogen med et stift og mindre sart omslag.

Laurids Skaus livshistorie skal her kun repeteres i korte træk. Han trådte ind på den politiske scene allerede som 21-årig, da han i 1839 satte sig i forbindelse med den tidlige danske bevægelses organisator, professor Chr. Flor i Kiel. Flor fik straks øjnene op for Skaus formuleringsevne og sans for agitation. Han skrev de taler, som Skau holdt i Sommersted i 1843 og på Skamlingsbanken i 1843 og 1844. Med ét slag gjorde disse taler den unge Sommersted-bonde landskendt og feteret. Populariteten udnyttede Skau til på sine mange rejser at samle penge ind til det danske arbejde i Slesvig. Endvidere ydede Laurids Skau en stor indsats som sekretær i »Den slesvigske Forening«. Som sådan stod han i brændpunktet i denne forenings konflikt med Christian VIII, hvis balancerende helstatspolitik de danske ledere mistolkede som tyskvenlighed og derfor kom i konflikt med. Ligesom »Den slesvigske Forening« klarede Skau dog frisag.

Under Treårskrigen måtte Skau flere gange flygte til Danmark. Sit kendskab til hjemstavnen udnyttede han til at organisere et efterretningsnet til støtte for den danske hær. Efter krigens afslutning kom belønningen. Mens Flor og Koch og andre danske ledere gled ud i mørket, blev Laurids Skau udnævnt til amtsforvalter og tog dermed som den første bonde springet til at blive embedsmand. I tiden mellem de slesvigske krige blev Skau den ubestridte leder af den dansksindede mindretalsgruppe i den slesvigske ständerforsamling i Flensborg og det slesvig-holstenske flertals hovedmodstander. Krigen i 1864 kom Skau kun delvist til at opleve. Før de sidste kampe var udkæmpet, døde han af tuberkulose, kun 47 år gammel.

Det er lykkedes Gregersen på én gang oplagt at fortælle om disse begivenheder i Laurids Skaus politiske liv og samtidig holde rede på den komplicerede historiske baggrund. Det sker hyppigt ved små indskudte afsnit, som kun enkelte gange får karakter af en diskurs, f.eks. i omtalen af navneforordningen fra 1771 og sladderen om Christian VIII og jomfru Fanny. Uden unødigt

polemik får Gregersen på en afbalanceret måde rehabiliteret Laurids Skau som politiker. Hans opgør med forfatteren Peter Lauridsens nedvurdering i dennes i øvrigt fortjentsfulde værk »Da Sønderjylland vaagnede« fra dette århundredes begyndelse vil formentlig blive det sidste ord i denne sag, fordi det er så vel underbygget.

Ligeledes får Gregersen rokket ved Lauridsens hårde moralske fordømmelse af Skau, som nærmest må kaldes et karaktermord. Her er rehabiliteringen dog ikke så vidtgående. Gregersen er langt fra blind for Skaus svagheder: hans lidt for livlige fantasi og undertiden letfærdige omgang med sandheden, hans stærke forfængelighed og selvovervurdering, alkoholproblemer og ikke mindst hans appetit på det smukke køn, som ikke kunne mættes af den 12 år ældre hustru, han havde måttet gifte sig med. Afsløringerne af Skaus forhold til forskellige gifte som ugifte kvinder vil måske støde nogle læsere. Skaus intime forbindelse til fru Julie Marckmann fik imidlertid så åbenbare konsekvenser for hele hans udvikling, at det ville være forkert at forbigå det. Andre sværmerier af mere kortvarig karakter forekommer derimod mindre interessante. Men her gælder det som ved omtalen af Skaus øvrige brist, at forfatteren nok går tæt på i sine afsløringer, men han er langt fra blottet for medmenneskelig forståelse. Modsat flere andre forfattere af moderne biografier foretrækker han antydningens vanskelige kunst i stedet for den detaljerede udpensling, og frem for alt mister han ikke perspektivet. Det er og bliver Skaus politiske indsats i den slesvigsk-danske bevægelse, som er bogens hovedærinde.

Bogen rummer ikke mange faktuelle fejl. De få, der er, er ikke graverende. Ved omtalen s. 207 af stænderforsamlingen 1853/54 er der indløbet nogle unøjagtigheder i referatet. Skau betegnede ganske rigtigt den slesvig-holstenske revolution i 1848 som et oprør, men det var ministeren for Slesvig Carl Moltke, der i sin skrivelse til stænderforsamlingen den 3. november 1853 anvendte vendingen »Det skammeligste oprør, der nogensinde har fundet sted i noget-somhelst land, et oprør, der blev forberedt ved de mest uforskammede løgne og bagvaskelser, påbegyndt med det sorteste forræderi, fortsat med mageløs hårdnakkethed, hovmod og grusomhed og endt med nederdrægtighed«. Denne karakteristik, der målt med den historiske alen må forekomme overdreven, fremkom i øvrigt ikke under debatten om sprogreskripterne, men i forbindelse med en drøftelse af kommunernes gæld. Side 221 lader Gregersen det slesvig-holstenske ridderskab bestå af to grupper: de »reciperede« og de »ikke reciperede«. Ridderskabets to grupper var imidlertid de oprindelige adelige medlemsfamilier (originarii) og de senere optagne familier (de reciperede). De ikke-reciperede var hertugdømmernes adelige og borgerlige godsejere, som ikke tilhørte ridderskabet. I billedteksten på s. 244 er forfatteren blevet ledt på gale veje af det samtidige stik af landmandsforsamlingen i Haderslev i 1859, der

viste en stor tilslutning. Interessen var faktisk skuffende lav. Endelig kan man vel ikke, som det gøres s. 288, betegne Hans Sveistrup som frimenighedspræst i Rødding. Ganske vist holdt Sveistrup efter sin afsked som præst i Rødding i 1867 og frem til forbuddet herimod i 1870 gudstjenester på højskolen og hos Kloppenborg, men frimenigheden i Rødding blev først oprettet i 1874, og da havde Sveistrup i fire år været præst ved sognekirken i Vejen.

Det kan dertil diskuteres, om Gregersen har ret, når han s. 192 anfører, at Skau handlede mod sine egne interesser, da han i 1851 af nationale grunde foretrak den lige og almindelige stemmeret frem for den privilegerede valgret til den slesvigske stænderforsamling. Selv om der næppe heller ved en mere demokratisk valgret ville have været dansk flertal i Slesvig som helhed, havde den dog været en fordel for den danske bevægelse, som havde en forholdsvis større tilslutning i de mindre velstillede befolkningslag. Måske havde en bredere valgret åbnet for andre konflikter og partidannelser, som kunne have nedtonet den nationale konfrontation.

Bortset fra en kort epilog om Laurids Skaus børn og deres triste skæbne slutter bogen med Skaus død og eftermæle. Afrundende betragtninger om Laurids Skaus placering i det 19. århundredes nationale og sociale opbrud bringer Gregersen ikke, selv om bogen afgjort rummer perspektiver til det. Det fortjente således yderligere at fremhæves, at tiden stadig var stærkt præget af standsopdelingen, nok mere i kulturel end i økonomisk henseende. Laurids Skau besad ubestrideligt den intelligens og den vilje, der skulle til for at overskride de stive grænser. Alligevel stødte han mod nogle mure. Skaus store popularitet i midten af 1840-erne skyldtes, at han både fremstod som de nordslesvigske bønders talsmand og samtidig imødekom de nationalliberale københavneres romantiske forestilling om bondestanden som folkets sunde kerne, der trods århundreders fortyskning var forblevet dansk og nu var ved at vågne til national dåd. Begge parter troede, de vidste, hvor de havde Skau, og begge tog de fejl. Laurids Skau havde ikke tænkt sig at forblive i denne rolle, han ville længere fremad og være som de dannede borgere, han færdedes iblandt på sine mange ture til hovedstaden. Da det gik op for de københavnske venner af den danske sag i Slesvig, reagerede de med skarp kritik som Orla Lehmann, der åbent skrev til Laurids Skau: »Laurids Skau på sin bondegård i spidsen for Danmarks bedste bondeflok, er en potentat – Laurids Skau i en greves salon er en kuriositet« (s. 110). Bønderne i Haderslev Vesteramt fandt deres egen lederskikkelse i Hans Krüger. Modsat Bevtoft-mølleren var det kun i en kort periode, Laurids Skau som politisk leder kom til at personificere den brede nordslesvigske bondestand – uanset hvor agtet hans indsats i stænderforsamlingen efter 1850 blev.

Til syvende og sidst skete Laurids Skaus sociale avancement alligevel på

standssamfundets præmisser. Vejen op ad samfundsstigen forudsatte, at han ganske forlod sit udgangspunkt i sin barndoms almuekultur og fuldt ud identificerede sig med borgerskabets dannelseskultur. Også i dansk indrepolitisk henseende fulgte Skau det nationalliberale borgerskab. For eksempel sluttede han sig til de nationalliberale i deres skepsis over den almindelige og lige valgret til bønderne, som ville hjælpe »Bondevennerne« til magten. Det er muligt, at den åndelige rodløshed, uro og indre disharmoni, som ifølge Gregersen undertiden prægede Skau, havde sin oprindelse i dette indgribende kulturelle og politiske hamskifte.

Sammenlignet med en senere fremtrædende lederskikkelse med ophav i bondestanden som H. P. Hanssen havde Skau det på dette punkt langt sværere. Da H. P. Hanssen som ung mand brød op fra landbruget for at blive politiker, var den gamle almuekultur afløst af en moderne, politisk bevidst bondekultur, som via flere højskoleophold kunne bringe ham frem, uden at han behøvede at overtage borgerskabets kulturelle og politiske normer. Når det var sådan, skyldtes det ikke mindst den grundtvigske bevægelse – den bevægelse, som Laurids Skau efterhånden blev en svoren fjende af.

Hans Schultz Hansen

Haderslev i 700 år

Udgivet i anledning af Haderslev bys 700 års købstadsjubilæum 1992. Forlaget Gammelting. Haderslev 1992, 120 s., ill., indb., kr. 180.

Vil man have en bred læserkreds i tale, nytter det ikke at udgive bindstærke og teksttunge værker. Kortfattede og smukt illustrerede fremstillinger kan påregne bredere interesse. Udvalget bag bogen til Haderslev bys 700 års jubilæum har gjort rigtigt ved at vælge den korte oversigtsform, og alligevel er det utroligt, hvor meget det er lykkedes at presse ind på de kun 120 sider.

Bogen domineres af billeder – i alt 276 – og hvilke billeder? – mange ikke før publicerede, langt de fleste teknisk fremragende, en del i farver og alle interessante for lokal-, personal- og kulturhistorien. Billedteksterne røber en meget stor arbejdsindsats. Hver eneste af disse små kompakte tekster rummer konkrete og præcise data om huse, personer, institutioner o. lign. Hovedteksten lægger beslag på under halvdelen af pladsen, og tekst og billeder/billedtekster supplerer hinanden fint – gentagelser er undgået. Den meget komplicerede layout er med ganske få undtagelser vellykket.

Alligevel kunne man nok hist og her med fordel have sparet et billede. Man har valgt at bringe mest muligt på mindst mulig plads – og det kan resultere

i urolige sider (f.eks. s. 35 og 67). En del billeder er gengivet så småt, at de trods fremragende kvalitet mister noget af deres udsagnskraft. De skal næsten ses med lup! Det har naturligvis heller ikke været lige let at finde samtidige illustrationer til alle kapitler af de 700 års historie. I nogle tilfælde har man valgt at medtage billeder med en noget sen tilknytning til det beskrevne emne. I kapitlet om reformationen s. 34f kunne vi have undværet billeder af både frimenighedskirken, missionshuset Ansgar og den katolske kirke.

Tre forfattere har delt de syv århundreder mellem sig. Museumsinspektør Lennart S. Madsen beskriver middelalder og renæssance, og stadsarkivar Jacob Røjskær tager sig af 1600- og 1700-årene. Haderslev-byhistoriens egentlige mester, lektor Henrik Fangel, har båret hovedbyrden – tiden efter år 1800 og bogens tilrettelæggelse i øvrigt.

Hvert opslag er et selvstændigt kapitel, hvor tekst og billeder snakker sammen. Emneafgrænsningen er bred – med vægt på befolkningens levevilkår og byens fysiske udvikling. Nogle steder kalder på kritik: Mon den pæne herre blandt Gl. Haderslev kirkes kalkmalerier virkelig forestiller klosterets dominikanerabbed og ikke en bisp (s. 35, jvfr. Danmarks Kirker)? Lå byens henrettelsesplads ved Norgesvej (s.15) eller bag Marie Margrethevej (s. 47), og blev sidstnævnte sted mon ikke benyttet blot den ene gang ved den sidste henrettelse i byen 1826 (jvfr. Henrik Fangel i Haderslev bys historie 1, 1975 s. 173)? Side 48 undrer man sig over, hvorfor Haderslevs selvstændige fattigordning fra 1736 er forbigået til fordel for den lidt yngre lov af samme år, skønt sidstnævnte kun blev det sekundære grundlag for byens socialforvaltning. Det er heller ikke rigtigt, at byen fra 1750'erne og 20 år frem havde en linnedfabrik med 30 væve (s. 56). Der tænkes på krigsråd Camerers virksomhed, men den var mindre og knap så livskraftig. Efter læsning af billedteksterne side 13 og 76 kommer man i vildrede, hvad angår tidspunktet for Nørregades bebyggelse nord for Gravene. Gaden blev ikke bebygget så sent som o. 1868, men allerede fra 1700-årene. Endelig kan anmelderen ikke nære sig for at bemærke, at den i øvrigt meget kompakte og nyttige litteraturliste forbigår hans undersøgelser i bog- og artikelform om byens sociale og økonomiske historie i 1700-årene, på trods af, at den slags aspekter er fyldigt omtalt i bogen.

Når dette nævnes her, kan det skyldes, at luppen, som måtte tages frem for at få rigtigt udbytte af billederne, er misbrugt til at jagte mangler! Det må ikke overskygge, at redaktionen generelt har gjort det godt. Værket er ikke en overfladisk billedbog. Billederne er virkelig bragt til at tale sammen med en væsentlig tekst. Bogen må ikke undervurderes. Den er tung af informationer – en god skitse af byens historie. Men den store moderne byhistorie savner vi endnu for tiden før år 1800 og efter ca. 1870.

Lars N. Henningsen

Vello Helk: Nachträge und Berichtigungen zu Thomas Otto Achelis: Matrikel der Schleswigschen Studenten 1517-1864

Sonderheft 4 der Schleswig-Holsteinischen Gesellschaft für Familienforschung und Wappenkunde e.V. , Kiel 1991, 186 s., DM 20,-.

Achelis' trebindsværk om de slesvigske studenter udkom i 1966, og det er forlængst blevet en klassiker i Sønderjyllands personalhistoriske litteratur. Værket indeholder biografier over de i alt 10435 personer, som ifølge Achelis' undersøgelser var født i og/eller studenter fra hertugdømmet Slesvig i perioden før 1864. I et arbejde med så mange data vil der altid være fejl og mangler, og det vil altid være muligt at finde korrektioner.

En af de flittigste forskere i studenternes historie er tidl. overarkivar, dr. phil. Vello Helk fra Rigsarkivet i København. I årenes løb er han under sit arbejde med universitetsmatrikler, studenterstambøger og mange andre kilder gang på gang stødt på oplysninger, som supplerer Achelis' værk. Alle de mange korrektioner har han registreret undervejs, og dette er nu samlet til et helt bind »rettelser«. Hæftet indeholder data om ca. 2500 personer. Heraf er der ca. 180 »nye« studenter, dvs. personer som Achelis ikke stødte på i sine kilder. Om lidt mere end 200 af Achelis' studenter har Helk kunnet fastslå, at de ikke var fra Slesvig, men oftest fra Holsten eller Kongeriget. For 450 personer kan Helk sandsynliggøre, at de næppe var fra Slesvig eller ikke studenter. For de øvrige kan han give nye oplysninger i forhold til Achelis.

Helk's arbejde er således en værdifuld gevinst for den personalhistoriske litteratur. Bogen er et uundværligt supplement til Achelis og den fører desuden litteraturlisterne hos Achelis à jour.

Lars N. Henningsen

Hikuin 19. Festskrift til Hans Stiesdal på 70-årsdagen 6. maj 1992

Forlaget Hikuin, 1991, 288 s., indb., ill., kr. 150.

Som inspektør ved Nationalmuseet har Hans Stiesdal ydet en betydelig indsats i udforskningen af de danske borge og voldsteder. I anledning af 70-årsdagen hædres han derfor med en bog om borge.

Værket indledes med et portræt af Hans Stiesdal, skrevet af veninden og studiekammeraten Fritze Lindahl. Herefter følger en bibliografi over forskerens omfattende forfatterskab, skrevet af Marianne Poulsen.

Værkets hoveddel består af 17 selvstændige artikler, hvor nye resultater fra arkæologernes og historikernes fælles arbejdsmark fremlægges. Læseren bliver taget med på en ekskursion til voldsteder og borge i Danmark og Skåne. Der berettes om fæstningsværkernes historie, om den faglige diskussion vedrørende

borgvoldenes datering, og man får indblik i livet på borgene og det persongalleri, der er tilknyttet de enkelte anlæg. Til glæde for alle dem, der især interesserer sig for Sønderjyllands historie, er landsdelen repræsenteret med hele fem artikler. Lad mig give et par prøver på teksternes alsidighed.

I sommeren 1991 købte den antikvariske Samling i Ribe en blyantstegning af arkitekten Teophilus Hansen (1813-1891). Motivet er Ribes teglmurede Nørreport. Tegningen var såvidt kendt, men den ansås for at være gået tabt. Det heldige indkøb har givet museumsinspektør Per Kr. Madsen anledning til at skrive om portbygningen, der blev revet ned i 1843. I artiklens første afsnit sammenligner forfatteren T. Hansens tegning med andre illustrationer af motivet fra 1800-tallet. Bl. a. inddrages en illustration af maleren Jørgen Roed (1808-1888). Det vides, at de to kunstner venner sammen besøgte Ribe i 1836. I andet afsnit diskuteres bygningsværkets datering og funktion. Til slut sammenlignes Nørreport med andre middelalderlige portbygninger i Danmark og Nordtyskland.

Trøjborg slot er emnet for en anden artikel. I årene 1580-86 lod adelsmanden Peter Rantzau en slotsbygning opføre til afløsning af den middelalderlige borg. Denne pragtbygning, i fransk/hollandsk renaissancestil, blev revet ned i 1854. Johannes Hertz giver en oversigt over slottets bygningshistorie. Forfatteren forestod selv udgravningerne og restaureringen af slotsruinen, der som den står i dag giver et godt indtryk af den fordums pragt. Desuden strejfer J. Hertz voldstedet Krogsbøl, der ligger knap to km fra Trøjborg.

Voldstederne i Haderslev amt fremdrages af museumsinspektør Lennart S. Madsen. I 1940'erne foretog nu afdøde museumsinspektør ved Haderslev museum, Hans Neumann, fire mindre undersøgelser på amtets voldsteder. Resultaterne af disse udgravninger blev dengang næppe særlig kendte. Men i betragtning af at kun 17 udaf 187 registrerede voldsteder i Sønderjylland har været genstand for arkæologiske undersøgelser, er Neumanns resultater ikke uvæsentlige.

Bogen er fremragende illustreret. De mange sort/hvide illustrationer af udgravningssituationer, plantegninger, kort, fundne genstande etc. er gengivet skarpt og supplerer teksten godt. Personkredsen bag Hikuin har endnu engang vist, at de forstår deres håndværk. Her foreligger museumsformidling på højt plan.

Nis Hardt

Istidsjægere ved Jelsøerne

Hamborgkulturen i Danmark. Redaktion J. Holm & F. Rieck. Skrifter fra Museumsrådet for Sønderjyllands Amt, 5. 1992. 150 s., ill., pris kr. 250,00.

De små flintensamplere fra Jels i Sønderjyllands Amt syner ikke af meget, men de er dog noget særligt. De udgør faktisk levnene fra Danmarks ældste boplads.

Og det beskedent virkende flintinventar hører til den såkaldte Hamborgkultur, en rensdyrjægerkultur, der dukkede op i det nordtyske lavland og Danmark henimod slutningen af den sidste istid, omkring 11000 før vor tidsregning. Jægerkulturen, der er en nordlig udløber af den kontinentale Magdalenienkultur, har fået navn efter nogle epokegørende fund fra egnen omkring Hamborg. Indtil for få årtier siden havde man i Danmark kun kendskab til ganske få løsfund fra denne periode af oldtiden. Det var derfor intet mindre end en sensation, da den engagerede amatørarkæolog Jørgen Fynbo for fagfolkene fremlagde en håndfuld flintsager, der helt sikkert skulle regnes til den tidlige rensdyrjægerkultur. De arkæologiske undersøgelser af pladsen, eller rettere pladserne, fandt sted i årene 1981-84.

Det er resultaterne af disse undersøgelser, der her fremlægges af de to arkæologer i fællesskab. Bo Madsen præsenterer læseren for istidsjægerens flintteknologi i en flot gennemgang af flintinventaret. Og også de naturvidenskabelige discipliner kommer til orde. Else Kolstrup giver således en interessant oversigt over de geologiske og klimatiske forhold i sen-glacial tid, mens Joan Huxtable og Vagn Mejdal skriver om termoluminiscens-dateringer. Nej, man skal ikke lade sig vildlede af Jørgen Andersens romantiske illustration på bogens omslag. Her foreligger der en bog for fagfolk med styr på fagterminologien.

Nis Hardt

Harald Jenner: Diakonissenanstalt Flensburg. Entwicklung und Bedeutung 1874 bis 1933

Schriften der Gesellschaft für Flensburger Stadtgeschichte, Nr. 44. Flensburg 1992. 254 s. ill.

Harald Jenner har fået sin disputats udgivet i byhistorisk regi. Denne bog er imidlertid ikke den første, der er skrevet om Diakonisseanstalten i Flensburg. Således har teologen Carl Matthiesen, der var rektor ved anstalten i perioden 1910 til 1934, i 1934 udgivet »Ev. -luth. Diakonissenanstalt Flensburg 1874-1934«. Man kan undre sig over, at den nye bog også kun beskæftiger sig med tiden op til 1933. Forfatteren anfører som en af årsagerne, at rektor og cheflæge skiftede i denne periode, og at adgangen til kilderne i tiden derefter er meget vanskelig. Imidlertid burde der være givet en beskrivelse af forholdene for tiden efter 1933. Men tiden er måske ikke moden, – endnu?

I både Matthiesens og Jenners bog er hovedvægten lagt på de administrative forhold og de teologiske retningskampe indenfor den evangeliske kirke i Slesvig-Holsten. Trods dette har Jenner i sin bog afsat betydelig mere plads til at

beskrive det de fleste i Flensborg i dag forbinder med Diakonisseanstalten, nemlig byens største sygehus. Han omtaler således ret udførligt sygehusets forgænger »Gotthard-und-Anna-Hansen-Hospital«. I dette hospitals bygningmæssige rammer startede Diakonisseanstalten.

Endvidere har Jenner haft den tidsmæssige afstand til Matthiesen og hans forgænger Emil Wacker og har kunnet placere dem bedre i det teologiske spektrum og vurderet dem kritisk. Især påvirkningen fra Nordslesvig, gennem Indre Mission, har været ganske betydelig. Forfatteren omtaler især kredsen omkring pastor Hans Tonnesen, Hoptrup. Dette emne er der imidlertid skrevet meget om i anden anledning, således af Günther Weitling i disputatsen fra 1971 »Die historischen Voraussetzungen des »Kirchlichen Vereins für Indre Mission in Nordschleswig« und dessen Verbindung zur reichsdänischen Indre Mission bis zur Jahrhundertwende«. Forholdene bliver imidlertid godt belyst i bogen, og især beskrives den nationale konflikt, der også opstod i kirkekredse.

En betydelig plads indrømmes til at beskrive diakonissernes store humanitære indsats inden for sygeplejen i Slesvig-Holsten. Diakonisseuddannelsen var en af de få formaliserede uddannelser for unge kvinder, der ønskede at pleje syge, hvad enten dette skete på sygehuse eller i småbørneklasser (Warteschulen). De gav også undervisning på deres egen skole. Gennem missionen i Brecklum deltog diakonisser i den ydre mission.

De nationale spændinger i grænselandet kom til at berøre diakonisserne. I tiden op til Genforeningen kom mellem 1/3 og 2/5 fra dansksindede hjem. Genforeningen 1920 medførte betydelige problemer for diakonisserne i Nordslesvig, idet de fleste sygehuse og kommuner opsagde samarbejdet med moderhuset i Flensborg. En del af disse diakonisser fik som nyt moderhus St. Lukas stiftelsen i København. En anden del valgte at forblive i menighedsplejen, her især knyttet til det tyske mindretals institutioner. Disse bibeholdt diakonisseanstalten i Flensborg som moderhus.

Sygehuset, som diakonisserne drev, var og er det største i Flensborg. Ja, det var i begyndelsen af dette århundrede det tredje største i hele Slesvig-Holsten efter universitetssygehuset i Kiel og sygehuset i Altona. Anstalten var simpelthen »sygehuset« for både Nord- og Sydslesvig. Det virkede som en slags centralsygehus for den nordlige del af Slesvig. En del mindre specialer var knyttet til anstalten såsom øjen-, hals-næse-øre- og kvinde- og fødselssygdomme. Også efter Genforeningen søgte en del syge fra området nord for den nye grænse fortsat til diakonisseanstalten i Flensborg.

I den periode, der undersøges i bogen, var anstalten privat finansieret. Dog betalte byen efterhånden mere og mere til driften, uden dog at få en tilsvarende indflydelse på sygehusets udvikling. Således modsatte rektor og forstanderinden sig etableringen af en medicinsk afdeling, fordi man ikke mente at kunne

løse problemet omkring finansieringen. Dette til trods for, at både anstaltens lægelige ledelse (en kirurg) og byen mente, der burde etableres en medicinsk afdeling, under ledelse af en internmediciner. Det var endnu ikke sket i 1933! Til sammenligning kan nævnes, at Statshospitalet i Sønderborg allerede i 1920 havde ansat en internmediciner som overlæge.

Jenners beskrivelse af sygehusaktiviteten følger et traditionelt mønster. Man savner således en mere udførlig redegørelse for, hvilke konsekvenser det tyske riges sociallove, især sygeforsikringsloven fra 1883 og de følgende sociale sikringslove, havde for den økonomiske drift.

Det belyses heller ikke, hvorledes f.eks. aseptikken påvirkede sygehusets drift. Det bliver dog nævnt, at antallet af operationer steg.

Bogen slutter med et omfattende noteapparat, der højner brugsværdien.

Man må håbe, at bogen får en efterfølger, der beskriver tiden op til 1949, 1974 eller hvad med 1999? Jenner har skrevet en vægtig, sober og nuanceret bog om diakonisseanstaltens historie. Bogen vil kunne glæde historisk interesserede også udenfor Flensborgs grænser.

Johannes Brix

Wolfgang Laur: Historisches Ortsnamenlexikon von Schleswig-Holstein

2. udg., Veröffentlichungen des Schleswig-Holsteinischen Landesarchivs, 28. Wachholtz Verlag Neumünster, 1992, 760 s., indb., DM 85.

Wolfgang Laurs leksikon over stednavne i Slesvig (syd for landegrænsen) og Holsten udkom første gang i 1967. Nøjagtig 25 år senere foreligger værket nu i anden udgave, og i mellemtiden er omfanget vokset til næsten det tredobbelte.

Det digre leksikon falder i to dele. Første del er en almen sproghistorisk redegørelse for stednavnehistorien i Slesvig-Holstens forskellige sprogområder: nedertysk/højtysk, frisisk, dansk og slavisk. Derefter følger en omfattende fortegnelse over litteratur af betydning for Slesvig-Holstens stednavnehistorie. I alt 625 titler er medtaget, og selvfølgelig er den danske stednavneforskning fyldigt repræsenteret. Også tidsskrift- og avisartikler samt væsentlige bidrag i den lokalhistoriske litteratur er optaget i listen. Dertil kommer lister over det omfattende utrykte kildemateriale, som har været benyttet.

Værkets hoveddel er et stednavneleksikon på 603 sider med over 8000 navne på landskaber, steder, bebyggelser, søer og vandløb. For hvert enkelt nugældende eller tidligere kendt stednavn (i den officielle tyske form) oplyses beliggenhed og bebyggelsens art og evt. navnets udtale. Det anføres, hvornår og hvor navnet kendes første gang tilligemed afvigende navneformer gennem

tiden. Derefter følger en omhyggelig tydning af stednavnet – alt med præcise kilde- og litteraturhenvisninger.

Leksikondelen er et supplement til de foreliggende bind af »Sydslesvigs Stednavne« (v. Anders Bjerrum, Kristian Hald og Peter Jørgensen, 1948-86). Dette danske værk medtager dog et langt større navnestof (incl. naturnavne), det benytter de danske navneformer som udgangspunkt, og det giver et bredere udvalg af de skiftende tiders afvigende stavemåder. Men »Sydslesvigs stednavne« foreligger desværre kun for det frisiske område mod vest, Kær, Vis og Ugle herreder samt Joldelund og Fjælde sogne og dertil Nordangel. For resten af Slesvig og Holsten er man helt afhængig af det nye »Ortsnamenlexikon«. Utallige lokalhistorikere, sprogforskere og mange andre vil i de kommende generationer kunne søge til Laur og dér få hjælp vedr. de enkelte bebyggelsesnavnes oprindelse og betydning. Bogen er god at få forstand af, også for de mange, som omgås de sydslesvigske stednavne noget lemfældigt.

Lars N. Henningsen

Carsten Porskrog Rasmussen: Vækst og virke ved grænsen. Bov og Holbøl sogne 1920-1990

Institut for Grænseregionsforskning, Aabenraa 1992. 366 s. indb., ill.

Der er i Sønderjylland en frugtbar tradition for udgivelse af sogne- og byhistorier. Bov sogn, der i denne forbindelse har interesse, er behandlet to gange. Først i R. P. Sørensen: »Bogen om Bov Sogn« fra 1939 og senere i »Bov sogn« fra 1969.

Carsten Porskrog Rasmussens bog »Vækst og virke ved grænsen« følger sig smukt til denne tradition, men dermed ophører lighederne. Forskellen fremtræder allerede i titlen »Vækst og virke ved grænsen. Bov og Holbøl sogne 1920-1990«. Det er ikke ét sogn, men derimod de to sognekommuner, der blev sammenlagt til Bov primærkommune i 1970, som er bogens emne. Det er efter min mening bogens ubetinget mest interessante aspekt, som gør det muligt at sammenligne den voldsomme vækst i Bov sognekommune med den økonomisk mere stillestående Holbøl sognekommune.

Ligeledes er det heller ikke tilfældigt, at kommunenavnene først optræder i undertitlen. CPR har eksplicit valgt at betone de dynamiske elementer i de to sogne, først og fremmest den erhvervsmæssige udvikling, der forvandlede de to landkommuner til et transportcenter. Bogen indleder med et tværsnit af Bov og Holbøl sogne ved Genforeningen i 1920. Derefter følger en gennemgang af Genforeningens økonomiske og politiske konsekvenser for de to sognekommuner.

muner. CPR dokumenterer overbevisende, hvorledes grænseændringen betød en strukturel omkalfatring af Bov sognekommune, økonomisk, erhvervsmæssigt, socialt og topografisk.

CPR lægger sig dermed på linie med strukturfunktionalismens overvejende forklaringsmodel på økonomisk og social forandring. Det lille lokalsamfund, der ændrede sig som følge af ændringer i det store samfund. Teoretisk er denne forklaring på forandring ikke ny. Den fulgte med logisk konsekvens funktionalismens statiske samfundsmodel. Inden for lokalhistorien er tilgangsvinklen imidlertid relativ ny. I Sønderjylland har arkivar Lars N. Henningsen i en mindre artikel i *Sønderjysk Månedsskrift* 1987 således argumenteret for denne synsvinkel på lokalhistorie og siden anvendt den i Ensted sogns historie. Teorien har sin styrke, men den stiller unægtelig spørgsmålet, om de mest interessante og vigtigste fænomener i sognets historie nødvendigvis er synonyme med de vigtigste fænomener i det store samfunds historie. Endvidere reducerer forklaringen meget let sognets historie til en passiv refleks af righistorien.

Som en logisk konsekvens har CPR i anden række fokuseret på den politiske udvikling i de to sognekommuner. I Bov oplevede sognet på ganske kort tid en voldsom vækst af helt nye befolkningsgrupper, først grænsegendarmerne, derefter personalet ved DSB og siden de mange beskæftigede inden for ekspeditørfirmaerne. Det var i forhold til de oprindelige befolkningsgrupper særdeles vellønnede grupper, der skæppede godt i kommunekassen. Politisk førte den økonomiske udvikling i Bov sognekommune efter lang tids magtkamp til et systemskifte i 1946, hvor den borgerlige sognerådsformand blev afløst af en socialdemokrat.

Holbøl sognekommune forblev i lang tid en landkommune uden selvstændig økonomisk vækst og med et stagnerende befolkningstal. Efterhånden som krisen inden for landbruget blev skærpet, ændrede sognekommunen sig til en pendlerkommune, hvor de tidligere landbrugsmedhjælpere, landmænd og landbrugskoner tog arbejde i det økonomiske vækstcenter i Bov sognekommune. Det var formentlig grupper uden større uddannelsesmæssig baggrund, der pendlede mellem Holbøl og Bov. Det fremgår ikke af bogen, men en vis indikator får man, idet gennemsnitsindkomsten i Holbøl var markant lavere end i Bov ved kommunesammenlægningen.

Kommunens indtægter og kommunens aktivitetsniveau var dermed stærkt bundet til landbrugets økonomiske situation. Her var ikke plads til ekstravagance, og ganske karakteristisk for landkommuner beholdt Holbøl sit borgerlige flertal indtil 1970. CPR har kaldt et af kapitlerne om Holbøl sogneråd for »Intet nyt fra Holbøl«. Det samme kunne siges om mange andre sognekommuner, hvor »tale er sølv, men tavshed guld« synes at være dækkende for førelsen af deres forhandlingsprotokoller.

På enkelte mindre punkter kan der være grund til at lege djævlens advokat, idet CPR ikke alle steder konsekvent fører sin problemstilling igennem. Når han udtrykkeligt ikke anvender Bov primærkommune i undertitlen, men derimod navnene på de to sognekommuner, må man med rette forvente, at han konsekvent beskriver forskelle og ligheder. Enkelte steder synes han dog snarere at skrive om den senere kommunale konstruktion Bov primærkommune. Tydeligst kommer dette problem frem i afsnittet »Fra tjenestemandbyer til erhvervscenter«, hvor CPR konkluderer, at de to sogne efter 1960 blev forvandlet til ét erhvervscenter og én bykommune (180). Denne i forhold til problemstillingen meget generelle konklusion dækker over betydelige forskelle mellem de to sognekommuner, således som forfatteren dog også glimrende fremhæver det andre steder i bogen. Jeg finder det derfor misvisende at betegne Holbøl sognekommune som et erhvervscenter og en bykommune på lige fod med Bov sognekommune.

Jeg tror problemet skyldes det statistiske materiale vedrørende erhvervsfordelingen og gennemsnitsindkomsterne i de to sognekommuner, hvor de nyeste tal, der fremlægges, er fra skatteåret 1955/56. På side 180 får vi oplysninger om erhvervsfordeling fra 1965 til 1988, men kun for hele Bov primærkommune. Det statistiske materiale fra tiden efter 1945 er i forhold til problemstillingen på dette punkt for groft, specielt når CPR en række andre steder går helt ned på landsbyniveau. Vi mangler generelt i bogen statistisk materiale, der gør det muligt at følge forskellene mellem de to sognekommuner op til kommunesammenlægningen i 1970 og gerne til 1992.

I modsætning til mange andre lokalhistorier fører CPR udviklingen op til 1990. Jeg tror afslutningen ville have stået mere prægnant, hvis det i stedet var valgt at afslutte med kommunalreformen i 1970. Sammenlægningen af de to sognekommuner er samtidig en mere logisk afslutning i forhold til bogens emne.

CPR skriver i forordet, at han blev fascineret af udviklingen i Bov kommune efter Genforeningen i forbindelse med et tidligere projekt og dermed blev interesseret i kommunens historie. Bogen er udsprunget af et »con amore«-forhold til egnen, og det mærker man tydeligt i sproget, der er ubesværet og let læseligt.

Med bogens eksplicit formulerende struktur er den blevet til en af de mest helstøbte »sognehistorier«, jeg til dato har set. Prisen er til gengæld, at de stabile træk i Bov og Holbøl er blevet kraftigt nedtonet. Beboerne i Bov primærkommune har med »Vækst og virke ved grænsen« fået en god bog om deres kommune og forskningen et kvalificeret bud på en struktur til at arbejde videre med i den fremtidige lokalhistoriske forskning.

Kim Furdal

Ribe Excavations 1970-76. Volume 4

Redaktion M. Bencard, L. Bender Jørgensen og H. Brinch Madsen. Sydjysk Universitetsforlag, 1990. 189 sider + mappe med kort. Pris kr. 400,-.

Da den Antikvariske Samling i Ribe startede sin udgravningskampagne i 1950, var det for at finde ud af, hvor gammel Ribe by egentlig var. Fra de skriftlige kilder vidste man, at Ansgar fik kong Horiks tilladelse til at bygge en kirke på stedet allerede omkring år 860. Og år 948 nævnes byen som bispesæde. Håbet om, at man ved udgravninger i den middelalderlige bykerne ville støde på spor af vikingetidens Ribe syntes derfor at være berettiget. Men de ønskede resultater udeblev. Fundene kunne ikke dateres længere tilbage end til 1100-tallet. Først da arkæologerne i 1970 lagde nogle felter ud på Ribe ås nordside, dukkede det ældste Ribe op. Udgravningerne afslørede en markedsplads fra det 8. årh. Ribe Excavations bd. 1-3 beskriver de skriftlige kilder og de fundne genstande, mens nærværende 4. bind hovedsagelig er selve udgravningsberetningen for området uden for byen.

Det omfattende fundmateriale er karakteriseret af genstande, der hovedsageligt må sættes i forbindelse med handel og håndværk. Materialet viste, at her på pladsen arbejdede et stort spektrum af datidens specialiserede håndværkere såsom smede, bronzestøbere, kammagere, ravslibere, perlemagere etc. Om købmændene vidner fund af mønter og vægtlodder samt et stort udvalg af varer, spændende over så forskellige ting som luksusgenstande i form af frankiske drikkeglas, smykker og dagligdagsvarer som keramik, kværnsten af rhinsk basalt og gryder af klæbersten fra Norge. Opmålinger af årringe af bevaret træ (dendrodateringer) fra en brønd fortæller, at handelspladsen blev taget i brug mellem år 704 og 710. Denne datering understøttes af de fundne sølv mønter, såkaldte sceattas, en frisisk mønttype, der kan dateres til samme årh.

Blandt forhistorikerne hersker der bred enighed om, at handelspladsen skal ses i forbindelse med den florerende handel i Nordsøområdet. Denne handel udgik fra Rhinens udmunding, og var hovedsagelig domineret af frisiske handelsfolk. Den frisiske handelsby Dorestad synes at have været et af forbillerne for den danske handelsplads. Men forskerne afviser, at frisernes politiske indflydelse var stor nok til, at de selv kan have opført en handelsplads på dansk territorium. Det brede udvalg af nordiske smykketyper, især de skålfornede spænder der hører til den nordiske kvindedragt, viser, at initiativet snarere udgik fra dansk side. Men hvilke danske kræfter – en lokal stormand eller måske en »kongemagt« – stod mon bag pladsen?

På baggrund af nyere tids dateringer af store anlægsarbejder, såsom Kanha-vekanalen på Samsø, der er dateret til år 726 og den tidlige datering af en

voldfase i Danevirke til år 737, har fagfolk diskuteret tilstedeværelsen af en dansk kongemagt så tidligt som i 700-tallet. Flere forskere er nu af den opfattelse, at kun en kongemagt ville være istand til at planlægge og gennemføre arbejder i denne størrelsesorden. Rigsantikvar Olaf Olsen var den første, der indrog Ribe i denne diskussion. Uden tvivl afspejler de skriftlige kilder de danske vikingekongers interesser for handlen og de hermed forbundne indtægter. De frankiske krøniker beretter således, at kong Godfred år 808 flyttede købmændene fra handelspladsen Reric til Hedeby. Og en anden kilde omtaler kong Sigfreds handelsaftaler. Også beretningen om den frankiske missionær Willibrors besøg hos den danske kong Angantyr i begyndelsen af 700-tallet kan tages som udtryk for kongens rolle i den dansk-frisiske handel. Alligevel står det endnu uklart, hvordan handelspladsen i Ribe kan placeres i denne sammenhæng.

Ribe-pladsen er inddelt i 6 til 8 m brede strimler, adskilt af smågrøfter. Grøfterne er gravet inden pladsen blev taget i brug, og det tolker udgraverne som en inddeling af området i egentlige parceller. Denne byggemodning ses som udtryk for en overordnet myndigheds indgriben. Udgraverne lader det stå åbent, om inddelingen er sket på bud af kongen eller en eventuel lokal stormand. Hertil vil jeg dog indvende, at uanset om initiativet til grundlæggelsen af handelspladsen kan være taget på højt niveau, kan grøftegravningen alene ikke tåle en sammenligning med tidens store anlægsarbejder. Arbejdet i Ribe kunne gennemføres på kort tid af få mænd og kan vel i realiteten ligeså godt være udført i håndværkernes og købmændenes eget regi.

I tolkningen inddrager beretningen også vidnesbyrd fra den nærliggende handelsstation i Dankirke, som lå kun få km. syd for Ribe, og som Ribe formentlig var en afløser af. På denne lokalitet har arkæologerne undersøgt en række hustomter, der dateres til tiden mellem 3. og 6. årh. e. Kr. I en nedbrændt hyttetomt fra omkring 500 e. Kr. fandt man henved 1300 skår af frankiske glas, ca. 1000 glasperler, vægtlodder og mønter. Uden tvivl et varelager. Efter alt at dømme skal bebyggelsen tolkes som sæde for en lokal stormand, der forestod handlen med luksusvarer til områdets elite. Grundlægningen af en regulær handels/håndværkerplads i Ribe indikerer derfor gennemgribende forandringer både med hensyn til handlens karakter og vilkår. Muligvis afspejler fundet forandringer i handelsrelationerne, og viser en udvikling i retning af en mere markedsorienteret handel i moderne forstand? En handel der nu ved siden af luksusvarer også kommer til at omfatte dagligdags forbrugsgoder som f. eks. slibesten og keramik.

Ribe er uden tvivl en meget vigtig lokalitet, når det gælder om at belyse forudsætningerne for den tidligste bydannelse i Skandinavien. Her vil jeg anse det for rimeligt at inddrage den samtidige bebyggelse i Hedeby, sydb-

byggelsen, i perspektivet. Denne bebyggelse er dateret til midten af 700-tallet, men står at dømme efter de hidtidige fund langt fra mål med 700-tallets Ribe. Fra år 808, da kong Godfred omorganiserede Hedeby, er det derimod givet, at Ribe havde udspillet sin rolle som Danmarks førende handelsby til fordel for Hedeby. Også andre udgravninger bør tages med i billedet. Meget vand er løbet i Ribe å siden udgravningskampagnen 1970-76, og nye fund har rykket på forhistorikernes syn på handel og udveksling i forhistorisk tid. I de senere år har Svendborg og Omegns Museums udgravninger af en handelsplads på stranden i Lundeberg vakt international opmærksomhed. Denne plads udviser på det nærmeste samme aktivitetsspektrum som 700-tallets Ribe. Men denne handelsplads tages allerede i brug i begyndelsen af yngre romersk jernalder, dvs godt og vel 500 år før det ældste Ribe! Det kan derfor ikke undre, at denne udgravning har affødt nye diskussioner om handlens udvikling og de første byers tilblivelse i Skandinavien. Lundeberg materialet giver mulighed for at studere handlens udvikling i det tidsrum, der ligger imellem grundlægningen af Danmarks ældste handelsplads på den sydøstfynske strand Lundeberg og handelspladsen ved Ribe å. Uden tvivl vil begge lokaliteter indtage en væsentlig rolle i vurderingen af forudsætningerne for de tidligste byer, de såkaldte »protobyer«, en term fagfolk har valgt for at kunne skelne mellem de tidlige bylignende pladser og middelalderens købstæder. Ribe Excavations bør derfor læses sammen med beretningerne fra Lundeberg.

Mens fund fra Ribe, der kunne dateres til den egentlige vikingetid ca. 800-1000-tallet, endnu år 1970 hørte til sjældenhederne, er fundmaterialet nu øget betydeligt takket være den Antikvariske Samlings forskningsindsats. Til de nyere udgravningers fornemste resultater hører et gravfelt, der er samtidigt med handelspladsen o. 700, samt en senere bebyggelse fra 9. og 10. årh., der i lighed med Hedeby var befæstet med halvbueformede volde og grave. Disse fund betyder, at Ribe med rette kan kaldes Danmarks ældste by, og vi kan glæde os over dagspressens meddelelse af den 14. februar i år om, at Ribe får sit eget vikingetidsmuseum, der skal stå færdigt år 1995.

Ribe Excavations bd. 4 giver os den detaljerede beskrivelse af udgravningerne. Derudover indeholder bogen et konkluderende afsnit, hvori udgravningens resultater og konsekvenser for byens ældste historie diskuteres, samt et afsnit om dendro-dateringerne. Afsnittene er skrevet af udgravningskampagnens leder Mogens Bencard samt af Lise Bender Jørgensen og Kjeld Christensen. Som anført ovenfor har senere udgravninger andetsteds dog allerede nu givet disse afsnit nyt perspektiv. På grund af den internationale opmærksomhed, der tildeles udgravningsresultaterne, er bogens tekst skrevet på engelsk. De omfattende resumeer er dog på dansk. Med tekstbind og kort-mappe

udgør bogen et gedigent værk, der ikke lægger skjul på, at skriftrækkens målgruppe først og fremmest er at søge blandt fagfolk.

Nis Hardt

Per Salling: Kom ihu hvad en Levetid er

Borgens forlag. 1992. 283 sider, ill., 250 kr.

»Denne bog måtte skrives«, anfører Per Salling i bogens forord. Den handler om hans oldefar Søren Hansen Salling. Det er dog ikke S. H. Salling som privatmand og familiefar, vi møder i bogen. Det er tværtimod hans offentlige liv, der fremstilles: en mand der fra »andet geled« var en ildsjæl i den nationale kamp i Nordslesvig efter 1864; en mand, som erklærede friskolen sin kærlighed. I det hele taget en sammensat person, der levede intenst med i sin samtid og satte sig spor.

Per Salling har struktureret bogen kronologisk fra S. H. Salling kom til verden i Trolddal i Lintrup sogn i 1842 til hans død i 1918. Den kronologiske gennemgang er brudt op af en særlig fremstilling af »Sallings Haandskriftssystem«, »de historiske Læsekredse« og hans rolle som fagforeningsagitator for den voksende gruppe af dårligt betalte mejerister og mejersker.

Hovedparten af bogen er helliget S. H. Sallings virke som skolemand. Allerede som ung efter lærereksamen på Tangs Læreanstalt (senere Blaagaard Seminarium) i 1863 besluttede han sig for at oprette friskole i Sønderjylland for at undgå »at kvæles i den rådne statsskoleluft«, som han skrev til Ernst Trier, den senere forstander for Vallekilde Højskole. Rødding var udset, men Rødding Højskoles forstander Ludvig Schrøder mente ikke, at stemningen for friskoletanken stod stærkt dér på egnen. I stedet måtte han tage ansættelse ved assessor Deichmanns private realskole i Aabenraa. Efter rømningen af Dannevirke måtte han søge væk og blev lærer i Lustrup ved Ribe. Det var også her han i 1878 kunne starte sin egen højskole – Lustrupholm Højskole – tæt ved den nye grænse.

Gennem lange og ofte omstændelige uddrag af den officielle korrespondance mellem forstander S. H. Salling og myndighederne giver forfatteren et indblik i skolens formål, økonomi, lærerplaner, det store gennemtræk af lærere og skolens faciliteter. Højskolens arkiv eksisterer ikke mere, i stedet har forfatteren måttet rekonstruere skolens virke på baggrund af Kultusministeriets og Tilsynet med Højskoler og Landbrugsskolers arkivalier. Det har medført, at vi først og fremmest har fået en institutionshistorie om højskolens formelle drift og dens vanskeligheder. Vi hører derimod ikke meget om skolens indre liv: samlivet på skolen, forholdet mellem Salling og lærerne og eleverne, familiens rolle, dagsrytmen m.v. Et af de gennemgående temaer er således S.

H. Sallings mange ansøgninger om økonomiske tilskud til den ofte betrængte skole. Ansøgningerne afspejler skolens skiftende økonomiske vilkår, men forfatteren kunne uden problemer indimellem have begrænset mængden af medtagne breve og blot have givet læseren et sammendrag.

S. H. Salling fastholdt gennem hele skolens eksistens højskoletanken i større eller mindre udstrækning. Derfor er bogen et bidrag til højskolebevægelsens historie, og også til landbrugsskolernes. Som én af de første tog S. H. Salling fat på mejerikurser for mejersker og mejerister. Begge køn deltog samtidigt på kurserne, hvilket var usædvanligt. Den nye ekspansive mejeribranche krævede veluddannet personale, og skolen udviklede sig i retning af en mejeriskole. De sidste år af skolens virke frem til 1923 var den en ren mejeriskole og klassificeret som sådan.

Forfatteren tegner et interessant billede af bl.a. S. H. Sallings engagement i mejerskernes ligestilling med deres mandlige kolleger, særligt da de gradvist blev fortrængt af mændene i de sidste år af århundredet. Hvorfra han har dette synspunkt får vi ikke at vide, men det kunne måske skyldes hustruen Jenny Krogh, som var en ivrig deltager i Dansk Kvindesamfunds aktiviteter. I det hele taget skriver forfatteren alt for lidt om Sallings familieliv og dets betydning for hans virke. Politisk var S. H. Salling en sammensat person: først nationalliberal, senere tilsluttede han sig Det grundtvigske Venstre, og omkring århundredskiftet blev han Højremand. På trods af sin politiske observans anbefalede han i 1890'erne ivrigt, at mejeristerne selv dannede fagforening. De gamle mejeriforeninger samlede bestyrere, bestyrelsesmedlemmer (andelshavere) og mejerister. Denne sammenblanding af interesser resulterede i dårlige vilkår for såvel mejerister som mejersker. De var sjældent i stand til at opretholde egen husstand, og det var kun de færreste, som kunne se frem til at blive bestyrer af et mejeri og dermed skabe sig tålelige materielle vilkår.

Skolens placering tæt ved grænsen gav ham mulighed for som folkeoplyser at tage aktiv del i det nationale arbejde i Nordslesvig. Det var i dette arbejde, at S. H. Salling lagde en meget stor del af sine kræfter og indimellem svigtede sin skole. Med den mere og mere omfattende fortykning af skolen i Nordslesvig måtte der sættes en modbevægelse ind, for at befolkningen ikke skulle gå tabt. Allerede i årene 1876-78 deltog S. H. Salling i forsøg på at oprette en organisation, der skulle drive dansk friskole i Sønderjylland og støtte karle og pigers ophold på højskoler i Danmark. Foreningen »S.S.« kom ham i forkøbet. Senere var han én af idémændene bag oprettelsen af Den nordslesvigske Skoleforening.

Et af de mest vellykkede afsnit i bogen er fremstillingen af De historiske Læsekredse, som S. H. Salling var initiativtager til og en utrættelig forkæmper for. Fra 1896 og frem til 1911 lagde han et stort arbejde i at samle unge og

ældre i mindre læsekredse i lokalområderne for ved selvuddannelse at fastholde bevidstheden om det danske sprog og den sønderjyske historie. Udgangspunktet var hans sociale og folkeoplysende engagement. Børn af fattige forældre kunne ikke nøjes med friplads med Skoleforeningens støtte, men måtte have yderligere bistand under opholdet. Men det blev overhørt i Skoleforeningen. I stedet tog S. H. Salling selv fat på at oprette kredsene, anwise læsestof, ansøge personer i Kongeriget om økonomisk støtte til rejseaktiviteterne og ikke mindst til litteratur.

Per Salling har lagt et stort arbejde i biografens svære kunst. Han anfører i forordet, at han har set sin oldefar som »et tilsløret monument, en mytologisk skikkelse«. Opgaven har været at afsløre monumentet. Det har han gjort, oldefaderen er først og fremmest beskrevet som et »monument«, ikke som menneske.

John Pedersen

Slesvigsk Grænselære. En model for mindretal og modsætninger i nationernes Europa?

Vandkunsten 7/8 92. Udgivet af forlaget EIRENE for Center for Freds- og Konfliktforskning. København 1992. 300 s., 180 kr.

Dette bind »Slesvigsk grænselære« er en særdeles læseværdig, men ikke absolut rosværdig bog med 19 artikler om grænselandet Slesvig/Sønderjylland set i både historisk, politisk og europæisk perspektiv. Kendte og hidtil mindre kendte forfattere fra de tre slesvigsk/sønderjyske mindretal, fra Slesvig-Holsten, Danmark, Sverige, Skotland og Polen skriver om nationalisme, nationalfølelse og mindretalsproblemer samt fremtidsperspektiver i forsoningens tegn. Bindet har fået sit navn efter Claus Eskildsens omdiskuterede »Dansk Grænselære« fra 1936, en dansk »Blut-und-Boden«-lære, hvori forfatteren søgte at bevise, at området ned til Sli-Danevirke var dansk folkegrund.

At »Slesvig« bruges synonymt med »Sønderjylland«, området fra Kongeåen til Ejderen, vil efterhånden virke uvant for mange danske læsere. Og denne sprogbrug gennemføres heller ikke konsekvent.

Bogen udgiver sig for at være en »grænselære«. Det må derfor være rimeligt især at se på de artikler, som berører emnet: hvilken »lære« kan drages ud af landsdelens særlige grænse-historie, og kan Slesvig bidrage med en »lære« for løsning af nationalitets- og grænseproblemer andetsteds.

Artiklerækken begynder med den »officielle« afslutning på de nationale stridigheder i Syd- og Nordslesvig. Direktør Niels Henriksen, Grænseforeningen, kalder sit bidrag »National udsoning. Bonn-København erklæringerne 1955«. Forfatteren fremhæver med rette, at det her drejer sig om to ensidige

(han glemmer imidlertid: parallelle!) hensigtserklæringer, der i realiteten kun understreger grundlovssikrede rettigheder. Men han er på vildspor, når han henviser til specielt den *danske grundlov* og fortsætter, at »eftersom den tyske erklæring ... ord for ord er identisk med den danske version, ville man deraf kunne slutte, at man har fået den danske grundlov til også at være gældende for den danske folkedel i Sydslesvig. Det er naturligvis ikke tilfældet, al den stund Erklæringerne .. ikke har retsgyldighed«. En så kringlet argumentation duer naturligvis ikke. Den tyske version, Bonn-erklæringen, henviser til den demokratiske tyske Grundgesetz og til Kiel-erklæringen fra 1949. Det er således de *fælles* demokratiske principper, som muliggør et fredeligt samliv mellem flertalsbefolkning og mindretal – når de demokratiske principper virkeliggøres i det daglige. Dette er det afgørende. Og dokumenternes karakter af »hensigtserklæringer« kan næppe tillægges den vægt, som det sker hos Henriksen. For den tyske side var det væsentligt, at der var blevet forhandlet på højeste plan, og at det tyske mindretal i Nordslesvig havde fået bekræftet de samme rettigheder som det danske mindretal nu skulle sikres syd for grænsen. »Gensidighedsprincippet« har altid spillet en stor rolle i tyskernes mindretalspolitik, men derimod ingen i den danske. 1955 blev »gensidighedsprincippet« erstattet af et »parallelletetsprincip«. Mest afgørende for »grænsefreden« var imidlertid, at det danske mindretal ikke længere betød nogen trussel for 1920-grænsen.

N. Henriksen ser i den positive udvikling i det dansk-tyske grænseland efter Bonn-København-erklæringerne et forbillede for Europa. Slesvig kan måske vise vejen. Det er både rigtigt og ikke rigtigt. Erfaringsgrundlaget fra det dansk-tyske grænseland kan først være en model for løsningen af de mange åbne grænse- og nationalitetskonflikter i nationernes Europa, når den demokratiske styreform har sejret i de hidtil totalitære stater: Kun i et demokratisk samfund er der nemlig chancer for, at der kan udvikles tolerante holdninger over for mindretal.

Forhenværende forstander Poul Engberg forkynder folkehøjskolens syn på »Fremtidens folkelige Europa«. Bidraget er nærmest en prædiken mod rationalitet, effektivitet, økonomisk tænkemåde, magtpolitik, EF-Union og hele vort vestlige konkurrence-samfunds hensynsløshed over for de små og svage. P. Engberg prædiker mod den vestlige kulturs videnskabeligt-rationalistiske livsforståelse. Hans poetiske tale er et forsvar for folkenes guddommelige ret til frihed, for menneskehedens fællesskab og folkenes mangfoldighed, for troen på, »at ethvert menneskes og et hvert folks historie er et guddommeligt eksperiment og derfor bør respekteres og skænkes frihed fra andre folks side«. Den rationalistiske anmelder, der hverken tror på »åndens og poesians usynlige virkelighed« i religiøs forståelse eller det »evige, kærlighedsfyldte, guddommeli-

ge liv«, føler sig fristet til at oversætte profetens sakrale patos og sindbilleder til et mere nøgternt sprog: Ethvert menneske og ethvert folk har sin værdi i sig selv og kan derfor gøre krav på respekt og anerkendelse, d.v.s.: Alle folk er ligeværdige og har den samme ret til frihed og udfoldelse.

»Oversættelsen« fjerner det irrationalt religiøse element i den rettroende Engbergs romantiske forkyndelse af fremtidens folkelige Europa og forvansker dermed hans budskab, der på anmelderen virker meget virkelighedsfjernt. De forskellige folkeslags nationale egoisme kan kun tæmmes ved hjælp af rationale regler og verdslige love med en mere almengyldig etisk begrundelse.

Inge Adriansen beskriver striden om »Sønderjyllands« nationale identitet. Hendes oplysende skildring af tyskerne og danskernes brug og især misbrug af læren om »folkesjælen« er særlig værdifuld. Hun afslører, at dette begreb, udtrykt i bl.a. folkeminder og folkeskik, reelt ikke kan bruges i den nationale debat. Begrebet er blot en vision skabt af debattørerne i forrige århundrede. Hendes (rigtige) tese, at den nationale identitetsdannelse er et resultat af en række påvirkninger samt individuelle valg, burde have været underbygget med konkrete eksempler.

Efter I. Adriansen ideologikritiske afhandling følger Hans Schultz Hansens rids af danskhedens historie i Sønderjylland, hvori han overbevisende gør rede for, at tilhørsforholdet til et bestemt socialt lag havde afgørende betydning for tilblivelsen af den nationale identitets indhold. Hans fremstilling viser tydeligt: uoverensstemmelse mellem sindelag og sprog fremmer mindretallets assimilering med flertallet.

Lorenz Rerup opridser Sønderjyllands og Danmarks historie for at pege på nogle af nationalismens former. Han skitserer det flertydige indhold af den »uhåndterlige« størrelse nationalisme, der i de sidste o. 200 år har været en virksom faktor i den europæiske historie. Og så skildrer forfatteren dels de nationalliberales og senere Højres »elitære nationalisme« (nationens idé findes hos de dannede, der føler sig kaldet til at forædle folket) og dels de demokratiske bevægelser »emancipatoriske nationalisme« (folket, bønderne, skal frigøre sig for at opnå status som ligeberettigede samfundsborgere). Linjen kan følges op til 1920, hvor højrenationalismen holdt mere på den »historiske ret« og kæmpede for en grænsedragning længere mod syd end stemmeafgivning gav dækning for (befolkningen kan leve sig ind i danskheden igen), mens venstrenationalismen stod stejlt på selvbestemmelsesretten. Afslutningen på denne inspirerende historie kommer noget brat: det er ikke tilstrækkeligt at definere den moderne danske »konsensusnationalisme« kun ved sin funktion. Netop denne for et fungerende demokrati typiske konsensusnationalisme har modelkarakter og fortjener en fyldestgørende beskrivelse i en »grænselære«.

Arbejderbevægelsens holdning til det nationale problem bliver beskrevet af

Gerd Callesen. Jörn-Peter Leppien kalder sit bidrag »Martin Rade, patriot, europæer, verdensborger«. M. Rade (1857-1940) var en mand, der allerede længe før den 1. verdenskrig gik ind for etableringen af en international, fredsbevarende retsorden. Han så, at social ufred og antidemokratisk tænkning, nationalt hovmod, magtstatstænkning og det heraf følgende klima af international mistro udgjorde den vigtigste hindring for en fredelig udvikling.

Henrik Becker-Christensen anmelder dansk prioritet på dagens fredelige mindretalsordning, idet han fremhæver, at den danske mindretalsordning fra 1920 er rammen for den ordning, der blev skabt i 1955. Rødderne til den liberale danske holdning over for mindretal i 1920 opdager han bl.a. i de danske forfatninger siden junigrundloven fra 1849 og i en række for mindretal gunstige love på kirkens og skolens område. I 1955 kom den frivilligt gensidige mindretalsordning til at bygge på Forbundsrepublikkens og Danmarks indre lovgivning og administrative praksis. Anmelderen mener, at det traditionelle gensidighedsprincip (»jeg behandler dit mindretal på mit statsområde på samme måde, som du behandler mit mindretal på dit statsområde«), der hører hjemme i udenrigspolitikken, blev sat ud af funktion i 1955. Det nye er netop, at der udstedtes to parallelle erklæringer, der medførte, at mindretalspolitikken blev til en del af de to staters indenrigspolitik. Dermed indførtes et »parallelitetensprincip«, der bygger på de to forhandlingspartners gensidige respekt og på den tillid, som skyldes paralleliteten i de to staters demokratiske forfatninger og demokratiske spilleregler. Det er her, bruddet med traditionen (f. eks. bilaterale garantitraktater) gemmer sig. Og kun dér, hvor Bonn-København-erklæringernes parallelitetensprincip kan gennemføres, har disse erklæringer en mulighed for at få en modelfunktion.

Nis-Edwin List-Petersen, Dieter Paul Küssner og Thomas Steensen repræsenterer de tre slesvigske mindretal. List-Petersen og Küssner peger på udviklinger, der er mere eller mindre fælles for det tyske og det danske mindretal: mange unge føler sig tiltrukket af grænselandets kulturelle mangfoldighed og udvikler en »tredie identitet«, en regionalbevidsthed med en vis nationalpolitisk neutralitet. Disse unge vil være bindeledet mellem de to nationer, der mødes i grænselandet til gensidig berigelse. To tankevækkende bidrag, der fremdrager fremtidsperspektiver af sandsynligvis generel karakter.

En række gode historiske artikler, som beskriver vigtige situationer og forløb, forbigås her. De falder uden for emnet »grænselære«.

Nordmanden Bo Jensen bevæger sig på et højt polit-videnskabeligt niveau, som sommetider virker nok så banalt. Med hensyn til Sydslesvig er forfatteren ikke særlig kompetent, det røber bl.a. hans brug af tallene for landdags- og rigsdagsvalgene fra slutningen af 1920'erne og begyndelsen af 1930'erne. Kan man stole på hans andre konklusioner?

Der er i de seneste år blevet skrevet og talt utroligt meget om mindretallene og nationalitetsproblemer og om Slesvig/Sønderjylland som »model« – og det på mange niveauer. Denne bog er ikke det ringeste bidrag til emnet, og det på trods af, at man savner en bedre redaktionel afpudsning og kunne have undværet de mange trykfejl.

Johann Runge

Joachim Skierka: Schleswig in der Statthalterzeit 1711-1836

Udg. af Gesellschaft für Schleswiger Stadtgeschichte. Husum 1991, 413 s., ill., indb., 89,- DM.

Byen Slesvig – den gamle hovedstad i hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland – kan i disse år glæde sig over en række af byhistoriske publikationer. Samtidshistorier i tekst og billeder er udsendt som akkompagnement til udstillinger i bymuseet, og Gesellschaft für Schleswiger Stadtgeschichte nærmer sig stærkt sit mål: udgivelsen af en samlet byhistorie i flere bind. I 1973 udkom »Schleswig 1836-1945« forfattet af bymuseets daværende leder Dr. Theo Christiansen. I 1985 fremlagde den højtansete historiker Hermann Kellenbenz bogen »Schleswig in der Gottorfer Zeit 1544-1711«, og efter kun tre års forarbejde blev tidligere Studiendirektor Joachim Skierkas solide bog »Schleswig in der Statthalterzeit 1711-1836« færdig sidst på året 1991. Herefter mangler foreningen »kun« at få publiceret et bind om middelalderen, før rækken er fuldstændig.

At skrive en samlet by- eller sognehistorie er en vanskelig sag. En forfatter i denne genre har som emne sit afgrænsede by- eller landsbysamfund i dets *helhed*, med dets utallige sam- og modvirkende facetter: de fysiske rammer, det ydre og indre liv, stedets institutioner og administration, befolkningen i dens mangfoldighed, det økonomiske og sociale liv, kulturen og uendelig meget mere. Naturligvis kan alt ikke komme med, forfatteren må vælge sine afgrænsninger.

I ældre byhistorier så man ofte historien »fra oven« og lod de formelle rammer dominere beretningen. Der blev fortalt bredt om byens borgmestre, råd og deputerede, om kommunens styre, skatter og afgifter, kirke, skole, og fattigvæsen og om det økonomiske liv – men ikke så meget om de enkelte borgeres eller klassers liv og vilkår.

I modsætning hertil har en del nyere by- og sognehistorier vendt bøtten. De har sat befolkningen og dens levevilkår, socialhistorien, i centrum. Inspireret af samfundsvidenskaberne har de inddraget kildegrupper, som egner sig til talmæssig behandling: folketællinger, kirkebøger, skatte- og taksationslister, skifter osv. De anskuer ikke historien fra rådhusets synsvinkel eller direkte styret af saggrupperne i byarkivet eller andre arkiver. De prøver i stedet at

tage udgangspunkt i befolkningen og delvis nutidige problemstillinger. Det er prisværdigt og kan, hvis det lykkes, og de nøgne tal ikke får for megen overvægt og helt skjuler menneskene af kød og blod, gøre byhistorien nærværende og vedkommende for nutidige læsere.

Slesvig-bøgerne er kun i begrænset omfang præget af de nye tendenser. Og dog: Hermann Kellenbenz' værk om tiden 1544-1711 er noget for sig. Værket er bestemt af erhvervs- og socialhistoriske aspekter og tallenes tale. Her er der meget at hente for den læser, som interesserer sig for befolkningsudviklingen, administrations- og retshistorie og de offentlige finansers historie.

Joachim Skierkas efterfølgende bind er mere traditionelt. Men det er et grundsolidt arbejde, som giver både hjemmehørende og fremmede en alsidig information. Forfatteren har gravet godt i arkiverne og i den store litteratur. Nogle få danske værker er kommet med, og han har begge øjne åbne for Slesvigs plads i det danske monarki. Forfatteren søger at nå hele vejen rundt: Vi hører om byens styre, retsvæsen, skatter og afgifter, om kirker, skole og fattigvæsen. Næringsvejene og kulturlivet i denne hertugdømmets hovedby har fået bred plads, og de mange personschildringer og anskuelige tids- og kulturbilleder gør teksten letlæst. Der er også blevet plads til 130 illustrationer, selv om man kan hævde, at de fleste er ret traditionelle portrætter eller topografiske billeder, og at de ikke er benyttet som et egentligt supplement til teksten.

Enhver god by- eller sognehistorie må tilstræbe at gøre sine lokale læsere fortrolige med stedets historiske tale. Det kræver bl.a., at der gives plads til detaljer om bybilledet, om byens institutioner, om kendte personer eller familier. Skierka opfylder til fulde dette krav. Han medtager mange konkrete lokale detaljer, og takket være indholdsfortegnelsen samt gode person-, sted- og sagregistre er det let at bruge bogen som opslagsværk. Man kan nemt finde frem til borgmestre, rådmænd, præster, lærere, læger, førende familier, markante ejendomme og institutioner og kendte kunstnere (f.eks. Bissen) fra byen. Bogen kan derfor give svar på mangfoldige lokale spørgsmål, og de omhyggelige litteraturhenvisninger gør det let at komme videre. Alt sammen væsentlige kvaliteter i et værk af denne art.

Alligevel kunne man have ønsket mere. For selv om de konkrete oplysninger er nødvendige, er de ikke i sig selv nok. Skal fortidens samfund blive nærværende og forståeligt og ikke blot være en antikvitet, så må der også lægges vægt på sammenhæng, på skiftende konjunkturer, op- og nedgange. Befolkningen og dens grupperes levevilkår må analyseres ud fra problemstillinger, som er nutiden vedkommende. Fødsels- og ægteskabshyppighed, dødelighed, sundhed og sygdom, ejendoms- og indtægtsforhold må undersøges. Den slags fortøner sig hos Skierka i mylderet af frit svævende oplysninger. Forfatteren afstår fra

at bearbejde samtidige kilder (kirkebøger, folketællinger, skattelister o. lign.) til et anskueligt billede af Slesvig-indbyggernes vilkår. Også på andre punkter savner man de lange linjer og fornemmelse for konjunkturernes og tidsåndens omskiftelser. Bogen lader ikke læseren forstå byens sammenhænge og hvad der var oppe og hvad nede i det gamle samfund.

Alligevel må bogen hilses velkommen. Den samler væsentlige oplysninger om byen Slesvig og er et let håndterligt hjælpemiddel ved mange slags undersøgelser.

Lars N. Henningsen

H. E. Sørensen: Skærbæk Kommuneskole gennem 250 år. 1742 -1992

Udgivet af Skærbæk skole. 1992. 176 s. ill. kr. 120,-.

Fra det travle forfatterværksted i Skærbæk kommer her en glimrende skolehistorie. Titlen holder, hvad den lover og lidt til, idet H. E. Sørensen begynder allerede før 1700 og medtager såvel Gasse (til 1959) som Hjemsted skole (til 1857).

Selve jubilæet markerer 250-året for opførelsen af et »Schole Huus opbyggt paa Kirchens Bekostning.«

Tiden op til 1864 optager halvdelen af bogen, og den præjsiske skole får ligeledes en ret udførlig behandling. Mindst fylder den nyere skolehistorie efter 1920. Det gælder især tiden efter 1945, hvor forfatteren i årene fra 1965 til 1986 selv var lærer ved skolen. Her gør denne bog ikke en senere skildring overflødig.

H. E. Sørensen har haft godt fat i skole -, præste -, provste- og bispearkiverne og beretter med velvalgte citater om vanskelige vilkår i 1700-årene og stabiliseringen efter skoleloven 1814. Det er ordningen af skolevæsenet og lærernes forhold der er i fokus, og visitatsberetninger fra bisper og provster er med held benyttet til at levendegøre fremstillingen. Forfatteren fortæller også med lyst om konflikter mellem præster, degne og lærere. Særlig fremhævet er kapellanen og degnen Mickel Stilling, der en dag i 1736 indfinder sig i Hjemsted skole »... for med hårde ord, fakter og trusler at forstyrre både læreren og børnene.« Gennemgående giver bogen mange interessante indblik i de kirkelige myndigheders sagsbehandling på skoleområdet.

Den præjsiske skole præsenteres med gode afsnit om såvel undervisningsmidler som den patriotiske opdragelse af eleverne og ditto forventninger til lærerne. Pastor Jacobsen får passende et par sider. Lærerne passerer revy, nogle meget kortfattet, andre fint karakteriseret af elever. Afsnittet »Fra tysk til dansk skole« giver et godt indtryk af de vanskelige overgangsår.

H. E. Sørensen har som vanligt fremskaffet et fyldigt billedmateriale, som

er med til at øge bogens værdi. Mange af fotokopi-gengivelserne (af både håndskrift, kort og titelblade) er dog ikke helt tilfredsstillende, og en noget hård beskæring ses flere steder. Enkelte billeder gengivet efter trykte værker står så svagt, at de burde have været udeladt (s. 116 og 144), andre er motivmæssigt tvivlsomme (s. 23, 32 og 82). Endelig er mange af billedteksterne for kortfattede. Billedredaktionen kunne have været strammet en smule. Forfatteren må dog krediteres for at have arbejdet bevidst på at få billedmaterialet til at indgå i klar sammenhæng med teksten.

Bogens henvisningsapparat er på plads og i orden med oversigter over kildematerialer, litteratur og illustrationer samt en lærerfortegnelse og et personindex.

»Skærbæk skole gennem 250 år« er en både velskrevet og let læst bog, som vil have interesse langt ud over Skærbækegnen.

Niels H. Kragh-Nielsen

Das Flensburger Rentenbuch von 1508

Udgivet af Helga Öhberg-Rossi. Schriften der Gesellschaft für Flensburger Stadtgeschichte Nr. 42. Flensburg 1991. 230 s., ill.

Sejdelins kildeudgave til Flensborgs middelalderhistorie, Diplomatarium Flensborgense, udkom i to bind 1865 og 1873. Den har nu, 120 år senere, fået et yderst værdifuldt supplement, som alle, der arbejder med byens tidlige historie, bør kende.

Det drejer sig om en udgave af Flensborgs »rentebog«, en imponerende tung og stor læderindbundet foliant i byarkivet, anlagt i 1508 og ført frem til 1640. Bogen er et meget tidligt eksempel på, hvad der normalt kaldes en skyld- og panteprotokol. I kongeriget finder man ellers først sådanne protokoller fra 1580'erne, og i de øvrige sønderjyske byer hører vi først om skyldprotokoller fra 1618 og fremefter.

Baggrunden for bogen er et stærkt stigende antal kredittransaktioner i senmiddelalderen. I 1436 havde Flensborg fået sin første grundbog med liste over alle byens ejendomme, men her var kun et par linjers plads ved hver ejendom, og bogen var snarest beregnet til skatteoprævning. At skriveren i 1508-rentebogen havde fundet frem til at reservere et helt blad til den enkelte ejendom, således som man skulle bruge det i århundreder fremover, er et tegn på, at der var sket en dramatisk udvikling på pengemarkedet. På bladene kunne alle i tilfælde af retssag finde dokumentation for de givne lån eller få en oversigt over belåningen i den ejendom, som man ønskede sikkerhed i, før man gav kredit. I denne forbindelse spillede det naturligvis en rolle, at man i 1508 skrev på papir i stedet for det dyrere pergament, som man hidtil havde

brugt. Man fik råd til at brede sig. Men endnu var det dog kun et tilbud til borgerne, da der ikke som senere lå et offentligt påbud bag brugen af rentebogen.

Indholdet i rentebogen er disponeret som en rundvandring i byen, der begynder med badstuen, lige nord for rådhuset. Selv om man savner gadenavne, er der tale om en enestående god kilde til bytopografien. Ved hver ejendom finder man oplysninger om de lån, der er givet til husets ejer. Långiverne viser sig hovedsagelig at være byrådet, borgerne og i starten mange gejstlige institutioner.

Der er ikke tvivl om, at udgaven vil blive uomgængelig nødvendig for byens personalhistorikere, som da også siden 1700-tallet har tyet til originalen. Ikke kun de, der beskæftiger sig med Flensborg, bør imidlertid bruge rentebogen. Der er også stof om folk udenfor, for en række udenbys personer gav lån til Flensborg eller havde ligefrem hus her. Det kan ikke undre, at flere adelige og folk fra nordslesvigske købstæder er blandt kreditorer og husejere, men en smule overraskende er det at finde Asmus Kukelhan fra Toldsted ved Aabenraa som både husejer og långiver, eller herredsfogeden Nis Henriksen fra Hajstrupgård som storudlåner. At man også får at vide, at en tilsyneladende almindelig bonde som Hans Nissen fra Øbjerg i Arrild sogn i 1523 udlånte 100 mark til 5% årligt til en flensborger, er i hvert fald forbavsende.

Rentebogen rummer, udover selve den upåklagelige kildeudgave, en fin indledning ved udgiveren Helga Öhberg-Rossi, der skildrer arkivhistorien og giver byskrivernes data. Afslutningsvis er der registre til Flensborgs topografi, kirkelige og verdslige institutioner samt generelle sted- og navneregistre.

Et påskønnelsesværdigt arbejde er fuldført.

Bjørn Poulsen

Henrik Becker-Christensen. Det tyske mindretal i Nordslesvig 1920-1932 – en replik.

Redaktør Bjørn Svensson har i Sønderjyske Årbøger 1992 anmeldt min disputats om »Det tyske mindretal i Nordslesvig 1920-1932« bd. I-II. Det er anden gang, at Svensson har haft lejlighed hertil, idet han allerede den 12. november 1990 fremkom med en fyldig anmeldelse i Jyllands-Posten. Da tonen i mellemtiden er blevet væsentligt skærpet, foranlediger det mig til at komme med en replik til et par af de kritiske bemærkninger.

Et gennemgående tema i de to anmeldelser er min korte omtale (bd. II s. 205–206) af pastor Johannes Schmidts ønske i 1928 om ved hjælp af Samlingsbevægelsen at spænde redaktør A. Svensson for den tyske vogn. Det var, som sønnen Bjørn Svensson rigtigt påpeger, en vanvittig tanke, som han i den før

nævnte anmeldelse i Jyllands-Posten udlægger som et eksempel på pastor Schmidts »uærlige spik«. I den efterfølgende anmeldelse i Sønderjyske Årbøger 1992 fremdrages dette eksempel igen (s. 347), men denne gang rettes skytset mod undertegnede. Det er således nu ikke nok, at jeg i min afhandling (bd. II s. 206) klart tilkendegiver, at A. Svensson holdt sig fjernt fra den nye bevægelse. Ifølge anmelderen er det »... for pauver en retledning, når han [forfatteren] nu videregiver pastor Schmidts beskyldninger i dansk litteratur«. Istedet burde jeg ifølge anmelderen have gjort meget ud af at demonstrere A. Svenssons bestræbelser på at bekæmpe Samlingsbevægelsen.

Undladelsen heraf bliver af anmelderen tolket som udtryk for, at der i min litteraturliste er registreret bøger og blade, »som forfatteren ikke synes at have brugt og tilsyneladende end ikke har set«. Det anføres således, at jeg i min afhandling ikke har henvist til seks artikler i Haderslev Stiftstidende, hvor Bjørn Svenssons far i april 1928 angreb Samlingsbevægelsen. Dette forhold får efterfølgende anmelderen til at konstatere, at »... Becker-Christensen tydeligt nok ikke har set [dem], skønt Haderslev Stiftstidende er med til at fylde op i hans litteraturliste. Man må have lov til at undre sig. Hvordan kan det dog gå til?«

Bortset fra den insinuerende tone er der tale om en besynderlig argumentationsform. Det at jeg ikke henviser til faderens artikler fra april 1928, bliver af anmelderen taget til indtægt for, at jeg overhovedet ikke har set den pågældende avis. Artikler fra Haderslev Stiftstidende er indgået som baggrundsviden for min afhandling, lige som der er henvist til avisen andet steds i bogen.

I den foreliggende sammenhæng har jeg ikke særskilt omtalt A. Svenssons artikler, da han kun var én blandt flere danske, der råbte vagt i gevær. Istedet har jeg i bind II side 203-204 henvist til Vilhelm la Cours opsummerende artikel i Grænsevagten for april 1928, hvor han skrev, at »... Lei-Bevægelsen ledes af tyskere, inspireres af tyskere og derfor arbejder for tyske interesser«. Det er i denne sammenhæng, jeg side 204 konkluderer, at »... det arkivalske materiale fuldt ud [kan] bekræfte den mistanke, som la Cour og andre dansksindede nærede til Samlingsbevægelsen. Af samme årsag døbte de den fra starten Lei-bevægelsen«. A. Svensson var her en af de omtalte »andre dansksindede«.

Det skal bemærkes, at der i pastor Schmidts univers i 1920'erne og 1930'erne blev næret ønske om at »bruge« mange andre dansksindede til fremme af tyske formål. Det vil føre alt for vidt – og være helt overflødigt – hvis man hver gang i teksten udtrykkeligt skal bevidne deres danskhed. I tilfældet med A. Svensson var ingen i samtiden og er ingen i eftertiden i tvivl om hans nationale standpunkt. Det må derfor undre, at Bjørn Svensson gør krav på, at det udtrykkeligt skal fremhæves i min afhandling.

Henrik Becker-Christensen

Arkiver og institutioner

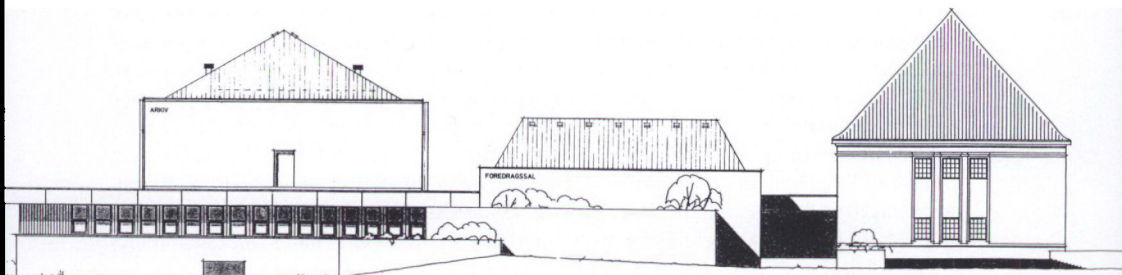
Landsarkivet for de sønderjyske landsdele 1992

1992 blev året, hvor Danmark fik en ny arkivlov og Landsarkivet i Aabenraa fik et nyt tag. To glædelige begivenheder, som på hver sin måde griber positivt ind i dagligdagen på Landsarkivet.

Den nye arkivlov – lov nr. 337 af 14. maj 1992 om offentlige arkiver m.v. – trådte i kraft 1. okt. 1992, og blev 21. okt. fulgt op af Kulturministeriets bekendtgørelse nr. 857 om offentlige arkivalier og om offentlige arkivers virksomhed. Hermed foreligger for første gang et samlet regelsæt for de offentlige arkivers forhold til såvel de statslige og de kommunale myndigheder som til publikum. Samtidig indførtes den nye betegnelse »Statens Arkiver«, som dækker Rigsarkivet, de 4 landsarkiver, Erhvervsarkivet i Århus og fra årsskiftet 1992/93 Dansk Dataarkiv i Odense.

Et væsentligt formål med loven var at give klare og mere liberale regler om arkivaliers tilgængelighed. Efter den nye lov er administrative arkivalier normalt tilgængelige efter 30 år, mod tidligere 50 år, medens en række »følsomme« arkivalier stadig er utilgængelige i 80 år, regnet fra sagens afslutning eller sidste indførelse i en protokol. Derimod er 100-års grænsen afskaffet, og bemyndigelsen til at dispensere fra reglerne delegeret ud til de enkelte landsarkivarer, der dog i sager vedr. strafferetsplejen skal høre afleverende myndighed. De nye regler betyder en væsentlig lettelse og en hurtigere forretningsgang. Kirkebøgernes tilgængelighed er ikke ændret ved loven, og det er stadig ved privatarkiver arkivskaberen, eller den, der f.eks. på arvingernes vegne afleverer et privatarkiv, der efter forhandling med Landsarkivet bestemmer, hvornår sagerne må benyttes frit.

Landsarkivets nybygning fra 1973/74 blev fra starten overalt forsynet med flade tage. Dette har i en årrække givet store problemer med indtrængende vand, til sidst også på øverste magasin, således at en del arkivalier måtte flyttes for at undgå fugtskader. Samtidig voksede faren for råd og svamp i bygningerne. Som meddelt i sidste årsberetning afholdtes der i dec. 1991 licitation, hvorefter udskiftningen skete i forårshalvåret 1992. Rejsegilde blev afholdt 13. maj, og selve udskiftningsarbejderne blev afsluttet i juni. I løbet af sommer og efterår fulgte udbedringen af en række følgeskader bl.a. i

I 1992 ændrede landsarkivet profil, da nybygningen fra 1973/74 blev udstyret med høje, sorte skifertage. Her ses den nye facade mod syd. Fra venstre magasinet, i midten foredragsalen og til højre den gamle bygning.

læsesal og foyer, således at arkivets bygninger nu er i en væsentlig bedre stand end de længe har været.

De nye bygninger fremtræder med høje sorte skifertage (se ill.), hvilket giver hele komplekset et mere helstøbt udseende. Også læsesal og foyer virker lysere og venligere. I tagrummet over magasinerne er der truffet forberedelser til opstilling af reoler, således at dele af biblioteket senere vil kunne flyttes bort fra den nuværende plads, som med fordel vil kunne udnyttes til andre formål.

Arbejdet blev udført af lokale håndværkere efter tegninger fra arkitektfirmaet Jørgen Stærmosé, Odense, som i sin tid havde formgivet nybygningen, med Undervisningsministeriets byggedirektorat som koordinator, og ligesom dengang lykkedes det at holde arbejdet inden for den givne ekstrabevilling.

Blandt ændringerne inden for personalet skal nævnes følgende: arkivarerne Hans Schultz Hansen og Bjørn Poulsen har afsluttet deres uddannelse og aflagt prøve på Rigsarkivet d. 30. sept. 1992 som de første to arkivarer under det nye uddannelsessystem. Under Hans Schultz Hansens udstationering på Rigsarkivet fortsatte cand. mag. Kim Furdal som vikar, med undtagelse af juni måned, hvor han var frikøbt af Give Museum. I hans sted vikarierede cand. mag. Herluf Knudsen, der indtil da var beskæftiget med indsamling af foreningsarkiver under Institut for sønderjysk Lokalhistorie og LASS. Arkivbetjent Jens Mortensen er afskediget p.g.a. alder efter ansøgning og erstattet af Leo Vinther Pedersen fra 1. marts 1992.

Besøgstallet på læsesalen har nærmest været uændret, 4894 mod 4960 i 1991, når man tager i betragtning, at læsesalen var lukket et par dage under ombygning af taget. Også ekspeditionstallet, 13674 enheder, var stort set uændret. Til gengæld synes lysten til at få oplyst klokkeslettet for sin fødsel at være faldende, idet vi kun modtog 150 henvendelser desangående i 1992 mod 201 året før. Antal rettelser i kirkebøger og personregistre samt udstedelse af attester var uændret. Der har været en voksende interesse for at få Landsarkivet forevist »bag kulisserne«, og antallet af sådanne arrangementer er blevet mere end fordoblet (23 rundvisninger for 277 personer, mod 11 rundvisninger for 116 personer).

Heller ikke i 1992 har det været muligt at udføre konserveringsarbejde på Landsarkivets værksted, da stillingen fortsat står ubesat. Landsarkivet er således på et væsentligt punkt ikke i stand til at udføre sine forpligtelser med hensyn til bevaring af det historiske kildemateriale fra landsdelen.

Indsamlingsarbejdet er derimod fortsat ufortrødent, selvom det samlede resultat i 1992 »kun« blev 188 m arkivalier til opstilling på de snart fyldte hylder. Arbejdet med indsamling og registrering af kommunalarkivalierne er kommet et godt skridt fremad med aflevering på ialt 110 m, herunder de sognekommunale arkivalier fra Løgumkloster og Vojens kommuners nuværende område. I serien af arkivregistraturer over kommunale arkivalier ved Kim Furdal er udsendt bd. 2: Kommuner N-Aa, og bd. 3: De preussiske landkommuner 1867-1920, hvorfra en del materiale er indgået sammen med de danske sognekommunale arkivalier. Det store arbejde for Tele Sønderjylland, som blev nævnt i sidste årsberetning, er afsluttet med udsendelsen af registraturen »Telegrafvæsenet i Sønderjylland«, hvor Tele Sønderjylland har stået for mangfoldiggørelsen. Blandt afleveringerne fra statslig side skal nævnes en omfattende aflevering af lærlinge- og tilsynssager fra Arbejdsformidlingen i Sønderborg. Fra Sønderjyllands amtskommunes socialforvaltning er modtaget en række arkiver fra nedlagte institutioner.

Den løbende indsamlings- og registreringskampagne vedr. foreningsarkiver har betydet øget tilgang af foreningsarkiver til Landsarkivet, ialt 30 nyafleveringer i 1992. Blandt de private personarkiver kan nævnes familien Andersen (Kongsbjerg)s arkiv, dele af

tidligere formand i Historisk Samfund, filialdirektør Poul Andersens arkiv, samt supplerende afleveringer til pastor Peter Kier, lærer Jes Holdt, rektor Georg Buchreitz og kollaborator Monrads arkiver. Flere afleveringer er kommet i stand ved samarbejde med Arkivet ved Dansk Centralbibliotek i Flensburg.

Også i 1992 har Landsarkivet og dets medarbejdere deltaget aktivt i forenings- og oplysningsarbejdet samt internationalt samarbejde, hvor Landsarkivet som sædvanlig var repræsenteret på den slesvig-holstenske arkivdag, som i 1992 fandt sted i Oldenburg i Holsten.

Hans H. Worsøe

Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek, 1992

Vor nye medarbejder Nis Hardt tiltrådte sit stipendium den 1. aug. 1992. Hans forskningsemne er: Den økonomiske udvikling og bebyggelsesforholdene i Sydslesvig i perioden fra Kristi fødsel til omkring året 1000. Han er gået i gang med at gennemarbejde den relevante danske og tyske litteratur, læser fundbeskrivelser og besøger museer og samlinger for at studere fundsager fra undersøgelsesperioden. Nis Hardt er altså endnu i indsamlingsfasen.

Stine Wiell, stipendiat indtil 31. juli 1991, har fået en af Bibliotekets studieceller, hvor hun sideløbende med sit museumsarbejde fortsætter studiet af »Flensburg-Samlingen« fra 1852 til 1864.

Bibliotekslektoren har afsluttet »Die Geschichte der Minderheit 1830-1992«, som udgives af Landeszentrale für politische Bildung. Desuden har han skrevet et bidrag til Sønderjyske Årbøger 1992. (Lorenz Nissen, dansk præst i Flensburg 1796-1801).

I maj udkom den af Lars N. Henningsen og J. Runge forfattede artikel »Die Forschungsabteilung und das Archiv an der Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig« (Die Heimat nr. 4/5 1992). Og i november udkom de samme to forfatteres artikel »Die dänische Minderheit im Landkreis Flensburg 1920-1974« i værket »Der Landkreis Flensburg 1867 -1974« udgivet af Gesellschaft für Flensburger Stadtgeschichte. Desuden har bibliotekslektoren holdt en række foredrag i SSFs regi og været på byvandring med foreninger fra Danmark.

Redigeringen af W.L. Christiansens manuskript »Meine Geschichte der SPF« er afsluttet. Manuskriptet er på 157 tætskrevne sider. Bogen udkommer i 1993.

Den 17. september udgav Studieafdelingen Lars N. Henningsens hæfte »Foreningsarkiver i Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig«. Hæftet er det første nummer i den nye række »Arkivserien«, der vil informere om arkivets bestand af arkivalier.

Johann Runge

Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, 1992

Året 1992 har ligesom de foregående år medført en lang række væsentlige afleveringer. Der er indgået 163 bd. og 363 pk., eller i alt 37 løbende hyldemeter, fordelt på knap 20 meter i gruppen personarkiver, 9 meter foreningsarkiver og 8 meter institutions- og kirkearkiver.

I denne lange række af bind og pakker gemmer sig flere overordentlig centrale arkiver. Fremhæves må særlig de store afleveringer efter fhv. højskoleforstander Niels Bøgh Andersen, redaktør L.P.Christensen, rektor Knud Fanø, journalist J.N.Jensen og bankdirektør Johan Wrang, Flensburg. Blandt foreningsarkiverne må nævnes flere SSF/SSW

lokalforeninger samt afleveringer fra Voksenundervisningsnævnet og gymnastikforeningen DAN.

Med Dansk Generalsekretariat og FUEV er der indgået aftale om store samlede afleveringer i det kommende år. Både SSF og SSW har desuden besluttet, at deres ældre arkiver, som alle er overdraget til Arkivet ved Dansk Centralbibliotek, fremover skal være tilgængelige for forskere efter reglerne i den slesvig-holstenske arkivlov fra 1992.

Blandt større nye afleveringer kan nævnes:

50 afleveringer til gruppen personarkiver – herunder højskoleforstander Niels Bøgh Andersen, Jaruplund (1908-91), apotekerfamilierne Bentzen-Mechlenburg-Rübner, Flensborg (1780-1880), redaktør L.P.Christensen, Flensborg (1882-1960), familien Detleffsen, Braderup (ca. 1830-1900), skibsbyggerfamilien Diederichsen, Stenbjerglav (ca. 1780-1900), rektor Knud Fanø, Flensborg (1919-92), journalist J.N.Jensen, Flensborg (1879-1962), skoleleder Børge Krebs Lange og hustru Esther, Bov (1908-82), godsejer Daniel Petersen, Vesterholt (1873-1962), vandrelærer R.H.Thorling, Horsens (f. 1897), pastor Peder Vigh-Pedersen, Arnæs-Kappel (1908-92), lærer Nils Vollertsen, Slesvig (f. 1956), bankdirektør Johan Wrang, Flensborg (1891-1964).

21 afleveringer til gruppen foreningsarkiver – herunder SSF/SSW Damholm, Husum, Mårkær, Seeth-Drage-Stabelholm, Thumby – Slesvig Husmoderforening, Voksenundervisningsnævnet, Dansk Erhvervsforening og Gymnastikforeningen DAN.

8 afleveringer til gruppen kirke- og institutionsarkiver -herunder Dansk Generalsekretariat og FUEV samt de danske præster i Flensborg og Satrup.

Registreringsarbejdet har krævet en betydelig arbejdsindsats, og det er lykkedes at gennemgå langt de fleste af de nye afleveringer. Særlig omfattende arkivfortegnelser er udarbejdet over SdU's og SSW's arkiver. Desuden er der taget skridt til at gøre samlingerne bedre kendt gennem trykte arkivfortegnelser. Som første bind i en ny publikationsrække »Arkivserien« udsendes hæftet »Foreningsarkiver«, en summarisk registrering af de henved 300 foreningsarkiver, som er afleveret hidtil. En tilsvarende fortegnelse og beskrivelse af de danske kirkebøger i Sydslesvig er godt på vej og udsendes i 1993, og en fortegnelse over de mange personarkiver er under forberedelse.

Lars N. Henningsen

Institut for grænseregionsforskning 1992

Den 1. april 1992 tiltrådte Henrik Becker-Christensen som direktør for Institut for grænseregionsforskning. Han er instituttets fjerde leder og den første, der har sin baggrund på instituttet, hvor han har været med fra den spæde start. Ellers var 1992 på mange måder et typisk år. Det var travlt og præget af omkring en snes projekter, der spænder over mange emner og videnskaber. De fleste er helt eller delvist finansieret udefra, og instituttet har kunnet glæde sig over en bred kreds af sponsorer og »kunder« til de mange projekter.

På det historiske område har Institut for grænseregionsforskning i nogle år lagt hovedindsatsen inden for to områder: mindretalshistorie og lokal- og erhvervshistorie. Mindretalshistorien kørte på forholdsvis lavt blus. Trods udgivelsen af foreløbig i alt 7 bind er dette markante projekt imidlertid ikke afsluttet endnu. Der vil i de nærmeste år følge yderligere bind om dels det danske mindretal i Sydslesvig 1947-55 og dels det tyske mindretal i Nordslesvig 1933-45.

Lokalhistorie var imidlertid den side af historieforskningen, der fyldte mest på instituttet i 1992. Carsten Porskrog Rasmussen afsluttede udforskningen af Bov kommunes

historie efter 1920. Inden jul udsendtes bogen »Vækst og virke ved grænsen. Bov og Holbøl sogne 1920-90«. Den skildrer de to landsognes forvandling igennem de sidste menneskealdre til et transportcenter af international betydning. Vægten er lagt på erhvervsudviklingen, kommunalpolitikken og foreningslivet. Henrik Becker-Christensen arbejdede parallelt hermed på Tønder bys historie 1920-70. Bogen udkommer i anledning af byjubelåret i 1993.

I 1992 påbegyndtes samtidig et projekt inden for sønderjysk landbrugshistorie, der skal kortlægge de store regionale forskelle i landbrugets drift og struktur, der tidligere var i hertugdømmet Slesvig. Projektet indgår i arbejdet hen mod en sammenhængende sønderjysk landbrugshistorie.

Instituttets sprogforskning er gået nye veje i 1992. Der er udarbejdet et stort undervisningsmateriale med titlen »Vi bor i Sønderjylland«, som udgives i 1993. Samtidig er der arbejdet med dansk og tysk som fremmedsprog inden for erhvervslivet på begge sider af grænsen.

Turismen har stået centralt i instituttets samfundsvidenskabelige forskning. Der er arbejdet på at kortlægge turismens samlede betydning for beskæftigelse og indkomst i Danmark. Andre projekter har beskæftiget sig med Aabenraa som turistområde og med mulighederne i Hærvejsturisme. I 1992 udsendtes Susanne Bygvrå: »Aabenraa kommune som turistområde«, mens resultaterne vedrørende hærvejsturismen og turismens samfundsøkonomiske betydning først kommer på tryk i 1993. Turismen er også central i det store erhvervsfremmeprogram, »Fiskeriaktionen«, der omfattede Bornholm og dele af Nordjyllands, Viborg og Ringkøbing amter. Det havde til formål at skabe øget beskæftigelse i turistsektoren og industrien til erstatning for et forventet tab af arbejdspladser i fiskeriet og fiskeindustrien. Institutet evaluerede dette program. Resultaterne foreligger i form af bogen »Fra fiskeri til turisme« af Gert Jørgensen, Christian Hansen og Morten Steen Pedersen.

Turismen er det enkelte erhverv, instituttet har fokuseret mest på i 1992, men der er også arbejdet med regional erhvervsudvikling i øvrigt. Igennem flere år har instituttet beskæftiget sig med serviceerhvervene. I 1992 blev der arbejdet på et projekt om erhvervs-service. Samtidig blev der taget hul på et flerårigt projekt om detailhandlen og kunderne nord og syd for grænsen. De seneste år har heldigvis budt på etablering af væsentlige industrivirksomheder i Sønderjylland, mest markant Mærsk Container i Tinglev. Institutet påbegyndte i 1992 en undersøgelse af, hvad sådanne nye industrier betyder for regionen.

Sammenhængen mellem arbejdsmarked og uddannelse har været et klassisk forskningsområde for Institutet. I 1992 blev der arbejdet videre på et projekt om sammenhængen mellem uddannelse og produktivitet. Projektet ventes afsluttet med en bogudgivelse i 1993. Institutet analyserede endvidere de tekniske skolers og AMU-centrets situation efter en ny lov om erhvervsskolerne. Der blev udgivet to rapporter af Carsten Hansen og Gert Jørgensen om dette emne.

De seneste år er der også arbejdet med kulturpolitik. I 1992 fortsattes projekter om den nye fritidslov og kulturøkonomi, som begge er påbegyndt i 1991. Projekterne beskæftiger sig blandt andet med de økonomiske effekter af kulturpolitikken.

Sidst, men ikke mindst dyrkedes det speciale op, som vi er bedst kendt for: grænsehandel. Susanne Bygvrå udsendte i 1992 bogen »Grænsehandel ved porten til Europa«. I denne sin 9. bog eller rapport om emnet kunne hun for første gang konstatere nedgang i grænsehandlen, efter at danske afgifter var sat ned og den tyske benzinafgift var hævet.

Alt i alt er der i årets løb udgivet 9 bøger og større rapporter, hvortil kommer tre numre af instituttets blad Pluk. En række projekter kaster yderligere udgivelser af sig i

1993 og de følgende år. Der har gennem 1992 været en bemanning på 8-9 videnskabelige medarbejdere og 4 HK'ere. Hertil kom det meste af året en langtidsledig i jobtilbud.

Carsten Porskrog Rasmussen

Haderslev Museum 1992

I 1978 fik Haderslev Museum overdraget en meget stor samling hestekøretøjer fra nu afdøde boghandler Johs. Chr. Nielsen, Haderslev. Samlingen blev indrettet med udstilling i det gamle ridehus på Haderslev Havn og med magasin først i Christiansdal, siden på Tørnng Mølle. Der var tale om én af landets største samlinger af sin art – en samling, der rummede oplagte muligheder for at skabe et attraktivt hestevognsmuseum. Imidlertid havde Haderslev Museum fra starten vanskeligheder med at finde tilstrækkeligt med ressourcer til at drive samlingen på en tilfredsstillende måde, og siden sidst i 80-erne har museet derfor arbejdet intenst på at skabe en selvejende institution, der som sit eneste formål havde vognsamlingens ve og vel. Dette arbejde lykkedes i 1992. Den lovbestemte grundkapital blev bragt til veje, og der nedsattes en bestyrelse med repræsentanter fra kommune, turistforening, museumsråd, erhvervslivet og fra køresports- og hestevognsinteresserede kredse. Den nye institution er endnu i etableringsfasen, men takket være en lang række meget aktive menneskers indsats er der allerede sket store fremskridt. Med »Slesvigske Vognsamling/ Dansk Vognmuseum«, som den nye institution er kommet til at hedde, er der lagt op til, at Haderslev kan få endnu en spændende attraktion, der givetvis vil samle interesserede fra hele landet.

Gennem en årrække har museet ført forhandlinger med Christiansfeld og Vojens kommuner angående disse kommuners evt. inddragelse i driften af Haderslev Museum. I 1992 blev disse forhandlinger afsluttet for Christiansfelds vedkommende – desværre med et negativt resultat, mens drøftelserne er fortsat med Vojens kommune. Museet har under forhandlingerne mødt stor velvilje og imødekommenhed fra nabokommunernes side, men tidernes økonomiske ugunst har bevirket, at man p.t. ikke har ønsket at indgå i et forpligtende samarbejde.

Mere positivt var amtsrådets godkendelse af den plan for udbygningen af det sønderjyske museumsvæsen, som museerne havde fremsat året før. I forlængelse heraf bevilgedes to nye museumsinspektørstillinger, heraf en arkæolog til Haderslev Museum. Stillingen, som ved årsskiftet blev besat med cand. mag. Lennart Madsen, er et velkomment løft til museets hårdt pressede arkæologiske afdeling.

Indsamling og undersøgelser

Museets arkæologiske virksomhed var i 1992 af nogenlunde samme omfang som året før. I alt blev der gennemført 15 større og mindre udgravninger, heraf mange med spændende resultater. Fra den nordlige del af amtet kan nævnes en usædvanlig rig gravplads fra ældre romersk jernalder ved Stepping med bl.a. en række fine guld- og sølvsmykker, samt undersøgelsen af en samtidig landsby i den nordlige udkant af Christiansfeld. Bemærkelsesværdig er også en bosættelse fra den ældre bronzealder ved Rødekro (Brunde) med hustomter og et tykt affaldslag, hvorfra der vil kunne hentes mange informationer om, hvordan folkene på bopladsen levede. Det er ikke mange oplysninger, vi har om hverdagslivet i netop denne periode, og det bliver derfor spændende at se, hvad en nærmere bearbejdning af fundet kan bringe for dagen. Endelig fra oldtidens slutfase, vikingetiden, bør nævnes de fortsatte undersøgelser af en lovende boplads tæt ved Nr. Løgum kirke nord for Løgumkloster.

Også middelalderen bød på spændende udgravninger. For 3. år i træk foretoges i

samarbejde med Løgumkloster Højskoles arkæologihold undersøgelser af vandmøllen hørende til Løgum Kloster, og ved Ballum blev der foretaget en lovende prøveudgravning af tomten for Ribe-bispens gård »Brink«. Sidstnævnte udførtes i samarbejde med Landsarkivet og Tønder Museum. Endelig skal nævnes undersøgelsen af en middelalderlig kirkeomt ved Lilholt mellem Vojens og Over Jerstal. Kirken har været sognekirke i Nybøl sogn, der blev nedlagt antagelig engang i 1300-årene. Det er den første af amtets »adekirker«, som museet har fået mulighed for at undersøge i fuld udstrækning.

Udover de genstande, som er resultatet af de mange undersøgelser, modtager museet hvert år en lang række gaver fra private. Fra 1992 skal specielt fremhæves inventaret fra købmand Dixens butik i St. Anslet, som museet registrerede og nedtog i forbindelse med butikkens lukning. Endvidere registreredes et ældre bogtrykkerværksted (bogtrykker Campradt) fra Haderslev, som blev nedtaget med henblik på en evt. senere anvendelse som »historisk værksted«. Desuden fik vi i forbindelse med den store jubilæumsudstilling en række forskellige genstande med tilknytning til byens historie.

Udstillinger og anden formidling

Takket været fondstilskud og en stor særbevilling fra Haderslev Kommune kunne der gennemføres en lang række ekstra-aktiviteter i anledning af byens 700-års jubilæum. Her skal nævnes en omfattende udstilling om den Haderslevfødte maler og designer Heinrich Hansen, der i anden halvdel af 1800-tallet var én af landets førende kunstpersonligheder, samt den nævnte byhistoriske udstilling »Æ Staj 700 år«. Udover at give et rids af byens udvikling fra den spæde begyndelse til i dag viste jubilæumsudstillingen en række sjældne og iøjnefaldende genstande med tilknytning til Haderslev. De var dels hentet fra museets righoldige magasiner, dels fra en lang række andre museer og samlinger. Takket være stor imødekommenhed fra kolleger og sponsorer lykkedes det her at samle stort set alle »godbidderne« fra byens historie. Bl. a. de såkaldte Haderslev-artikler fra 1528, der gennemførte den lutherske reformation i Haderslev som det første sted i Norden, to gobeliner, der antagelig begge har hængt på Hansborg Slot, samt byens gamle postskilt, som i dag opbevares på Deutsches Postmuseum i Frankfurt.

I samarbejde med byhistorisk arkiv og en gruppe pensionerede typografer arrangerede museet endvidere en velbesøgt udstilling på Haderslev Bibliotek med titlen »Trykt og at bekomme i Haderslev« om byens mange bogtrykkerier fra starten i 1700-tallet og frem til i dag. Et af de store tilløbsstykker i udstillingen var to arbejdende værksteder, et bogbinderi og et bogtrykkeri. Udover disse tre store udstillinger bød året på to udstillinger arrangeret af Haderslev Kunstforening samt to i det fællesamtslige projekt: »Udstillingsværkstedet«, hvor privatsamlere har mulighed for at udstille på ét af de statsanerkendte museer. Sidstnævnte var dels én om bogbinderi, der indgik som en del af den ovenfor nævnte udstilling på Haderslev Bibliotek; den anden var om vikingetidens træskærerkunst, arrangeret af Karl Heinz Gloy fra Nordborg.

Udstillingsarbejdet var kun en del af årets mange udadrettede aktiviteter. Tre bogudgivelser blev det også til; én om Heinrich Hansen, én om »Haderslev i 700 år« og endelig en om museets udgravninger af rensdyr-jægerbopladserne ved Jels. De to første blev udgivet i samarbejde med museumsforeningens forlag »Gammelting«, den sidste som bind 5 i Amtsmuseumsrådets skriftrække.

Endvidere blev der på museet som sædvanligt afholdt en række foredrag, lavet mindre udstillinger i forhallen, arrangeret børnedage, julestue (museumsforening) og

Til udstillingen »Æ Staj 700 år« lånte Haderslev Museum denne flotte renæssance-gobelin, der til daglig hænger på Städtisches Museum, Flensburg. Den har tidligere tilhørt museet i Haderslev, men blev i 1914 mod en kiste byttet med Flensborgmuseet. Tæppet er angiveligt kommet til Haderslev Museum fra den nuværende domkirke, men med det meget verdslige motiv er det næppe sandsynligt, at det er fremstillet til kirkeligt brug. Højest takkeligt stammer gobelinen oprindeligt fra Hansborg Slot, og den er dermed sammen med det såkaldte Hansborg-tapet på Nationalmuseet det eneste inventar, der er bevaret fra slottet.

turistaftener (turistforeningen). Desuden arrangeredes to mindre udstillinger på bibliotekerne i h.h.v. Vojens og Christiansfeld om jernalderfund, samt en plancheudstilling om »Oldtidsminder i Sønderjylland«, der ligeledes visttes på en række biblioteker. Herudover har museet virket kom konsulent for en lang række arrangementer i forbindelse med byjubilæet: »Landbrugets dag«, »Åbent hus i Haderslev«, opstilling af kopi af byport, historiske arrangementer i musikskole og ungdomsskole og meget andet.

Endelig skal nævnes årets helt store oplevelse: en week-end i august, hvor der i Damparken arrangeredes middelaldermarked og en »vaskeægte« ridderturnering med brynjelædte krigere, der til hest kæmpede om æren og publikums gunst. Aktørerne var rytterensemblet »Torneamentum« fra Gotland, som var ledsaget af en gruppe Visbyborgere iført tro kopier af middelalderdragter. Den festlige week-end sluttede stemningsfuldt i Domkirken søndag aften med en koncert med middelaldermusik.

De mange jubilæumsarrangementer satte deres tydelige præg på museets besøgstal. Hele 22.000 gæster i huset og skønsmæssig 8 – 10.000 til de arrangementer, der foregik »ude i byen«. Kun én gang tidligere – i 1987, da Haderslev Museum fyldte 100 år – har museet oplevet en lignende publikumsinteresse.

En rytter i strakt galop under museets store ridderturnering den 22. – 23. august 1992. Skønmæssigt 6000 overværede arrangementet i Damparken.

Dog intet år uden problemer. 1992 bød på to af de helt store. Frilandsmuseets stubmølle viste sig under et eftersyn at være så medtaget, at den ene af vingerne måtte pilles ned, og omtrent samtidig blev der konstateret alvorlige fejl i hovedbygningens tag. Midt under sommerens hedebløge begyndte det »at regne« på 1. sal; antagelig kondensvand, som på grund af tagets tætte konstruktion ikke kan slippe ud. Reparationer af mølle og tag vil desværre løbe op i beløb, der rækker langt ud over museets økonomiske formåen. Forhåbentlig vil det lykkes i løbet af det kommende år med bistand fra amt, kommune og fonde at finde en løsning.

Steen W. Andersen

Aabenraa Museum og Jacob Michelsens gård, 1992

Nyheder i drift og bygning

Året har været lidt af en overgangstid. Spørgsmålet om, hvordan museets kunstsamling skulle drives videre, er blevet drøftet på flere møder mellem bestyrelse, amt og kommune. Problemet er, at kun museets kulturhistoriske afdeling lever op til de krav, staten stiller for sine tilskud. Den statsanerkendte kunstafdeling savner i høj grad udstillingsplads og også en heltidsansat faglig leder. Med det stadigt større pres på statsmidlerne må en løsning findes inden for en overskuelig tid. Det er derfor med forventning, at bestyrelsen ser på de nye initiativer, der er udgået fra den »selvbestaltede gruppe« og fra Aabenraa Kommune.

En anden overgang har været, at museumsinspektør Uwe Dall efter knapt to års ansættelse ønskede at forlade stillingen i slutningen af maj. Han nåede at gøre en stor indsats især omkring landbrugssamlingerne i Bov og på Jacob Michelsens gård. Som

noget af det sidste tog han vare på brødrene Friis, Østerløgums omfattende redskabssamling, og i den sammenhæng skaffede han 100.000 af det beløb på ca. 260.000 kr., der skal bruges til at restaurere huggehuset på Michelsens gård. Stillingen stod ledig i resten af året.

Bygningsmæssigt har museet måttet holde igen på udgifterne. Der har stort set kun været mulighed for at gennemføre nogle nødtvungne reparationer, herunder vandledning og WC på Jacob Michelsens gård. Desuden er der for en særbevilling på godt 20.000 kr. opsat energibesparende anlæg i museumsbygningen.

Undersøgelser og udgivelser

I 1992 er museets langsigtede undersøgelsesarbejde resulteret i et par mindre og én større udgivelse. Først på året kunne Aabenraa Turistforening præsentere en ny, trykt byvandningsfolder. I den har Henrik Fangel og Birgitte Kragh tilrettelagt to ture i den gamle bykærne, hvor der fortælles om de mest karakteristiske af især 1700-årenes huse.

En undersøgelse af et hidtil upåagtet emne, sømandskoners liv fra sejlskibstiden til i dag, blev i årene 1986 og 1989 foretaget i de tre førende danske søfartsområder, Svendborgsund, Aabenraa og Fanø. Bag projektet stod museerne i Svendborg, Esbjerg og i Aabenraa. De har dernæst medvirket i bearbejdelsen af det store materiale, som Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg publicerede i 1992 i en smukt illustreret bog: »I storm og stille – den sikre havn«. Den belyser sømandskonernes baggrund i de tre særartede lokale miljøer, og den viser, hvordan de klarede op til flere års adskillelse fra manden.

Undersøgelsen af begravelsskikke og kirkegårde i Danmark 1780-1980 har i 1992 resulteret i et par mindre artikler og flere foredrag; den grundige bearbejdning af materialet må afvente en større bevilling. Til gengæld er forslagene til bevaring af gravminder på fem kirkegårde i Aabenraa provsti blevet renskrevet på særlige kort med fotografier. Et meget tidkrævende arbejde, som kun har kunnet udføres med hjælp fra de langtidsledige.

Et mere skjult, men særdeles centralt undersøgelsesarbejde foregår ved hver eneste modtagelse af gaver, for at belyse tingenes særlige baggrund og historie. Det har i 1992 indebåret, at hele den store samling af landbrugsredskaber og værktøj fra Brødrene Friis i Østerløgum er blevet bestemt og registreret. I alt drejer det sig om over 400 genstande.

Et eksempel på et særligt, frugtbart samarbejde med en af de flittige lokalhistorikere og samlere, Lorenz Jacobsen i Aabenraa, bør drages frem. Han har stået for noget af et sporhundearbejde med at udrede en dansk tegnelærer Lars Jensen Colbergs virksomhed. Colberg levede i Flensborg 1803-77, og af ham kendes i offentligt eje kun to fine gårdmalerier på Bov Museum fra Kragelund Mark. Forløbet er karakteristisk for det samvirke mellem amatører og museum, som ingen af parterne kan undvære.

Formidling

I den permanente udstilling er brandsikringen af Løjtstuen afsluttet. I loftsrummet er lavet en udstilling af især Jes Jessens malerier, bl.a. med det smukke portræt af en ung kvinde, som museet erhvervede i 1991. Udstillingen føjer sig til hans dekorationsmaleri på stuens paneler.

I rækken af særudstillinger har museet som vanligt stået for to kunststillinger, mens kunstforeningen har arrangeret to og fotoklubben en. Især den tyske kunstner Raffael Rheinsbergs installation af branddæksler fra Øst-Berlin vakte opmærksomhed. Den var

led i 13 jyske museers storstilede velkomst til EF, hvor der blev vist ny kunst fra EF. Udstillingen blev vist i to efterårsmåneder og blev til som led i samarbejdet mellem de sønderjyske museer. I praksis har Sønderjyllands Kunstmuseum æren af den.

Årets største særudstilling var sommerens »Med OLGA af Egersund« om egnens småskibsfart. Den byggede på en lang række interviews om skippernes hverdagsliv, og det var for en stor del deres udstyr som skibstømmerredskaber, tøj, kort og privatfotografier – der udgjorde udstillingen. Den var opbygget, så de 20 plancher med ophængsvægge

Skibsfører Hans Th. Warming og hans andet skib OLGA, som han købte i 1957, er på mange måder typisk for småskibsfarten fra Egersund. Familien havde sejlet i flere generationer, drevet skibsbyggeri og desuden lidt landbrug. Skibet er en af de gamle, fladbundede fartøjer, der blev ombygget fra sejlgalease til motorkraft. Th. Warming bidrog med rundhåndede udlån til museets sommerudstilling.

kan sendes videre til opstilling andre steder. De blev i efteråret sammen med en video af det tilhørende diasshow vist på Egersundegnen. Når museet har kunnet løfte en så stor opgave skyldes det, at udstillingen og erindringsindsamlingen har været led i »Cathrinemindes Venners« store projekt og har fået udstrakt økonomisk støtte herfra.

En lidt mere underholdende side af museets formidling foregår ved efterårsferie- og juletid. Den lille spørgeleg, hvor børn med deres voksne ledsagere går på opdagelse i museet, var også i år et populært tilbud i efterårsferien. Mere dybtgående er det traditionelle »oldemors juletræ«, som er henvendt til de små børn under skolealderen i december. Også i 1992 fik museet mulighed for at ansætte Erling Dissing til igennem fortælling og sang at inddrage børnene i et lille historisk drama, hvor temaet var, hvordan man holdt jul til søs. Ved siden af disse faste arrangementer vakte det »omvendte museum« stor interesse. De sønderjyske museers skurvogn var indrettet til et føle- og gættmuseum, »ikke se, men røre«, hvor man efter at have gættet 12 ting skulle finde den sidste på museet.

På Jacob Michelsens gård blev et udvalg af gårdens og museets meget righoldige tekstsamlinger i marts vist på en stor udstilling om hør og uld. Udstillingen blev desuden formidlet i grupperundvisninger. Ved siden af de faste åbningsweekender i forår, efterår og til jul, hvor der bages i den murede ovn, var der året rundt omvisninger i samlingerne på Jacob Michelsens gård. Både her og på museet udgør de ca. halvdelen af det samlede besøgtal på i alt godt 9.000.

Gaver og erhvervelser

Et flertal af årets mange gaver kan ses som svar på museets undersøgelser og udstillinger. Udstillingen om småskibsfarten fra Egersund blev som nævnt til gennem udlån og interview hos de tidligere skippere, og heldigvis indebar det, at de og deres familier overlod en del til museet. Udover en række ting som fartbøger, holmens bukser, tovværk, motor- og sejladsbøger, der afspejler deres hverdag på skibene, fik museet nogle sjældne ældre ting: et skibsflag med Fr. VII's monogram og et portræt af briggen CONDOR, bygget i 1865 på Kalvø og således en stor nyhed i museets samling om Jørgen Bruhn.

Fra en af de interviewede til sømandskoneundersøgelsen, en kaptajnsenke, der nu er bosat i Vejle, modtog museet en overordentlig stor samling. Den belyser først og fremmest hendes eget liv med kjoler, hatte, tasker og souvenirs fra hendes medsejladser i 1960-erne. Desuden hendes mands udstyr af uniformsjakker, hverdagsskjorter, sejlads-papirer, stjernekort. Desuden belyses hendes baggrund i kaptajns- og købmandsslægter i Aabenraa.

Endelig kan nævnes, at knallertudstillingen i 1991 har ført til, at museet fik hele fire eksemplarer foræret, da Aabenraa-virksomheden Taarnby Cykler lukkede.

En særlig stor gruppe mellem årets gaver har været malerier og billeder fra Aabenraa og omegn. De fortæller om mennesker og topografi, og mange har også en kunstnerisk værdi. Flere skiller sig ud: et oliemalet portræt af H. P. Hanssen 1914 af Petersen-Stubbæk, altså fra hans karrieres højdepunkt som dansk politiker, og ikke som de øvrige kendte portrætter malet i hans seneste år. Et smukt prospekt af Aabenraa fra ca. 1930, malet af J. Petersen Ebbesen. En tegning »Løjt hovedtøj« 1884, signeret af Haderslevkunstneren N. V. Dorph. Noget helt specielt er maleriet af landsfarveriet i Klovtoft ca. 1924, et interessant eksempel på landhåndværkets opblomstring i »stations-bytiden«.

Endelig må nævnes en lille eksklusiv gruppe af noget ældre genstande: en dåbsdragt omstet af 1700-tals silkebrokade omkring 1800 og brugt af en gårdmandsfamilie i

Lerskov. Endvidere to fine dåbshuer broderet af Jomfru Fanny til den dåbskjole, som Havefamilien har brugt i generationer, og som blev skænket til museet for mange år siden.

Et container-fund af nogle små fine noteshæfter viste sig at være lidt af en guldgrube. De stammer fra en maler, som blev en af de første landsbyfotografer i Sønderjylland: Christian Jørgensen 1811-78. Snogbæk. Det er dels nogle dagbøger fra hans konfirmationstid, dels regnskabshæfter, der supplerer dem som allerede findes på landsarkivet. Ud af disse små hæfter kan drages en lang række oplysninger om hans virksomhed. Man må være finderens overordentlig taknemmelig for at han gjorde sig den ulejlighed at aflevere dem til museet. Et skitsehæfte af Franciska Clausen kom fra et andet container-fund gennem en af museets medarbejdere.

Til kunstafdelingen blev midlerne i 1992 anvendt til museets andel af det værk af H. W. Lauesen, der blev anskaffet med støtte fra Venneforeningens fond i 1991.

Derudover har Ise Eggert foræret et af sine billeder »Chakraenergi«, 1987. Det var med på udstillingen »Menneske og tro«, som hun og Svend Boe Hauggaard havde i marts måned.

Birgitte Kragh

Museet på Sønderborg Slot, 1992

1992 var, med ialt 83.770 gæster, et år med en lille tilbagegang i besøgstallet, men iøvrigt et »normalår«: Stor aktivitet, som alle ansatte løber stadigt hurtigere for at gennemføre, mange spændende udstillinger, fine nyrehvervelser og et energisk arbejde til gavn for museet og forhåbentlig til glæde for dets mange gæster.

Museets indsamlings fortsætter, især indenfor de områder, hvor museet har det regionale ansvar. Indsamlingsen koncentrerer sig om materiale vedrørende Sønderjyllands historie, og om de sider af kulturhistorien, der vedrører kost og gamle skikke og om brugen af symboler. Museets kulturhistoriske arkiv og billedarkivet vokser herved stærkt hvert eneste år, og det bruges flittigt både til besvarelse af forespørgsler og til forskning. Også samlingerne vokser ved dette arbejde. Der er indkommet talrige gaver, både til de historiske og kulturhistoriske samlinger. Fra Treårskrigen stammer en spændende gruppe minder om matroserne Jensen og Schrøder, der blev arresteret af slesvigholstenerne, mistænkt for spionage. En fornem gave er et fint chatol og et skab, der begge stammer fra Lysabild, og som nu fra Københavns-området er vendt tilbage til Als. Til møbelerehvervelserne hører også en gammel kornkiste, en bing, og som sædvanlig er der mange gode tekstiler blandt de meget velkomne gaver. Helt speciel er her en fin samling selskabskjlør, der sammen med en del fotos stammer fra en mangeårig, anerkendt danseskole. Møntafdelingen er udbygget med adskillige mønter og medailler samt en møntvægt.

Til kunstafdelingen er, takket været et generøst tilskud fra Ny Carlsbergfondet, indkøbt to tidlige malerier af C. W. Eckersberg, begge daterede 1809, billeder fra hans elevtid på Kunstakademiet. Statens Museumsnævn har ved et tilskud fra rådighedssummen sikret købet af et maleri, udført af Eckersbergs nære ven og samtidige, J. P. Møller. Det forestiller slottet i Pløn, og med denne erhvervelse er det endelig lykkedes at få J. P. Møller repræsenteret i samlingen af guldalderkunstnere fra hertugdømmet Slesvig.

Det store registreringsarbejde på EDB fortsætter. Museets registrator gennemfører i tæt samarbejde med Haderslev Museum indkøringen af det fællesmuseale registrerings-system. Det er et arbejde, der vil tage adskillige år, og som kræver en stor arbejdsindsats,

men på langt sigt vil det gøre udnyttelsen af museernes genstande og deres viden om genstandene langt lettere og bedre. Samarbejdet vil nu blive udvidet til at omfatte alle landsdelens museer.

Museernes fælles konserveringsværksteder i Gram og Ølgod har dels fortsat konserveringen af jernalder-genstande fra museet, dels restaureret tre malerier af C. W. Eckersberg og et stolesæde af gyldenlæder. Sammenslutningen af de to værksteder har således udvidet museets muligheder for at få konserveret genstande både fra den kulturhistoriske samling og fra kunstsamlingen. Også de andre museer i landsdelen nyder godt af det fælles konserveringsværksted.

Museet har også i 1992 haft mange særudstillinger. Det er nu så stor en belastning for personalet, at det er tvivlsomt, om det er anstrengelserne værd, d.v.s. om arbejdet modsvares af øgede besøgstal eller egenindtægter. Det vil givetvis blive nødvendigt at nedsætte antallet af særudstillinger de kommende år, alene for at sikre gennemførelse af de nødvendige arbejder med registrering og med udbygning og modernisering af de faste udstillinger.

Året begyndte med flere meget fine kunstudstillinger. Willy Brickners 50-år fejredes med en stor, retrospektiv udstilling, hvor det var lykkedes at samle et meget stort og repræsentativt materiale fra mange års maleriske indsats. To Aabenraa-kunstnere, maleren Eskild Beck og billedhuggeren Hans Lembrecht Madsen viste et rigt og varieret udvalg af deres nyere arbejder, og sammenslutningen »Blå Blade« afholdt sin brogede og livfulde jubilæumsudstilling på museet. Et forsøg på også at udsmykke slottets gårdfacader blev desværre, p.gr.a. for stærk blæst, ikke helt vellykket. Den amerikansk fødte maler Joan Burger Siem viste et fornemt udvalg af sine spændende og smukke billeder, en udstilling, der i høj grad faldt i publikums smag. Både Brickners og Burger Siems udstillinger gennemførtes i samarbejde med Sønderborg Kunstforening. Sommerens kunstudstilling vistes i samarbejde med Sønderjyllands Kunstmuseum, nemlig en stor, flot udstilling af Viggo Kragh Hansens værker på Cathrinesminde Teglværk. Her dominerede hans kendte og yndede teglværksbilleder, men de suppleredes storartet af en række af hans nyere person- og landskabsskildringer.

Sommerens store udstilling blev helt usædvanlig. Læge Harald Roesdahl stillede godt 600 glas fra sin store glassamling til museets rådighed, og de blev vist, undtagelsesvis, i slottets Riddersal i helt nye monter, som museets snedker konstruerede til lejligheden. Takket være en bevilling fra Velux-fonden blev det muligt at udarbejde et fornemt katalog, hvori Harald Roesdahl beskrev samtlige udstillede glas, der også illustreredes med klare, instruktive tegninger, udført af tegneren Anette Jørgensen. Denne imponerende flotte udstilling vakte meget stor og berettiget interesse og medvirkede klart til sommerens gode besøgstal.

Efteråret bød på to udstillinger. Den ene var en udstilling af nyere kunst fra Luxembourg, den anden handlede om krigsfanger i Nordslesvig under 1. verdenskrig. Luxembourg-udstillingen var et led i et helt nyt samarbejde hvor 13 jyske kunstmuseer forud for Det indre Marked samtidig viste nyere kunst fra hver sit EF-land under fællestitlen »Welcome Europe«.

Krigsfangeudstillingen handlede om de mange fanger, som de tyske tropper tog på de forskellige fronter under 1. verdenskrig, og som blev anbragt dels i et par større lejre, dels rundt i de nordslesvigske landsbyer. Hovedvægten lå naturligt nok på de russiske fanger, der var langt de fleste, og udstillingen byggede på den forskning, der ligger bag Inge Adriansens bog »Ivan fra Odessa«, fra 1991. Det enormt store billedmateriale udnyttedes i 2 dias-karusseller, der med hver 80 fotos viste billeder

Læge Harald Roesdahl og snedker Johs. Petersen med en af de nye montrer, der blev fremstillet til særudstillingen med 600 glas fra læge H. Roesdahls samling.

af russiske krigsfanger. Udstillingen vil senere blive vist et par andre steder i landsdelen.

I anledning af udgivelsen af årgang 100 af Sprogforeningens Almanak vistes en lille udstilling om Almanakken og dens historie. Hertil blev også udgivet et ekstra hefte med artikler af Troels Fink, Jørgen Mågård og J. Slettebo.

Museet deltog som vanligt aktivt i en række af Sønderborg bys kulturelle arrangementer. Det gjaldt Keramik-92, der afholdtes i begyndelsen af maj med kulmination i de stort anlagte danske drejemesterskaber og det gjaldt de ialt 6 kulturweekends. I tilknytning til disse sidste, der muliggjordes ved tilskud fra Kulturfonden («Højlands Fond»), gennemførtes på museet en række særarrangementer med bl.a. koncerter, foredrag, flere mindre særudstillinger og dage med huset fyldt af arbejdende værksteder. Dette har givet ekstra arbejde, men også godt besøg. Et andet ekstra tilbud, der er ved at blive tradition, er en børneforestilling af »Alfs Duketeteater«, der altid samler et lydhørt publikum i slotsgården.

Undervisningsafdelingen fortsætter med at udvide foredragtilbuddet til skolerne. Der er nu færdige tilbud med foredrag om 25 emner, som skolerne kan vælge mellem, tilpasset forskellige klassetrin fra børnehaver til gymnasier. Oversigten »Ting og Tilbud« er udsendt i en ny udgave.

Skolebesøget er trods dette lidt faldende. Ganske vist kommer der flere elever fra amtets skoler, men til gengæld er der færre lejrskoler. I alt holdes alene for skoler hvert år mere end 500 foredrag på museet.

Udover talrige omvisninger og specialforedrag på museet har medarbejderne i 1992 holdt mere end 30 foredrag i amtet og rundt i landet eller syd for grænsen. Inge Adriansen, H.H. Kristensen og J. Slettebo har alle bidraget til museumsrådets publikation »Nordslesvigske Museer«, bind 17. Desuden har Inge Adriansen, der fortsat er medredaktør af »Sønderjysk Månedsskrift«, foruden artikler og anmeldelser i dette tidsskrift skrevet en stor artikel om Dybbøl som symbol i Sønderjyske Årbøger, en rigt illustreret bog (sm.m. Immo Doege) om billedpropaganda ved Genforeningen, en større afhandling om debatten omkring Sønderjyllands nationale identitet i »Vandkunsten« samt artikler i Løgumkloster-Studier 5, Grenzfriedenshefte og Sprogforeningens Almanak. H. H. Kristensen redigerede kataloget til sommerens store glasudstilling. J. Slettebo har skrevet teksten til det dansk-tyske katalog til museets Luxembourg-udstilling og flere mindre artikler, beretninger og anmeldelser. Museets fotoafdeling har leveret billedmateriale både til de fleste af de nævnte bøger og artikler og til adskillige værker og afhandlinger. Endelig har museet haft stor gavn af en god og solid indsats fra de medarbejdere, som har været ansat i jobtilbud.

J. Slettebo

Museerne i Tønder 1992:

Den første del af 1992 var især præget af færdiggørelsen af det udvidelses- og ombygningsprojekt, som blev startet i 1991. Projektet, der har Niels F. Truelsen som arkitekt, blev omtalt i årsberetningen for 1991.

Skitseprojektet blev færdigt i forsommeren 1992 og præsenteredes for pressen ved en reception i begyndelsen af juni. Via præsentationshefte, plancher, model og videofilm blev projektet fyldigt belyst. Ved receptionen var repræsentanter for amt og kommune til stede, ligesom projektets komité: stiftamtmand Ole Perch-Nielsen, direktør Knud W. Jensen, Louisiana og direktør Hans Edvard Nørregård-Nielsen, Ny Carlsbergfondet deltog. Komiteen incl. Tønders borgmester Kurt Johannsen og de to museers formænd Dycke Hoff og Bente Tietje har rådgivet og støttet projektet, først og fremmest med henblik på at skabe det fornødne økonomiske grundlag for realiseringen.

Umiddelbart efter præsentationen løb projektet ind i vanskeligheder, idet den forhåndsinteresse, som man havde vist fra Fortidsminderrådet, ikke blev delt af Skov- og Naturstyrelsen, da denne myndighed overtog sagen pr. 1.7.1992. Skov- og Naturstyrelsen afviste i første ansøgningsrunde helt at give tilladelse til byggeri overhovedet på Slotsbanken i Tønder. Herefter indledtes drøftelser mellem amt, kommune og museum på den ene side og Skov- og Naturstyrelsen på den anden, og i eftersommeren nåede man frem til et kompromis, hvor den skitserede ændring af bebyggelsen på slotsbanken tillodes, mod at man fra Museernes side sørgede for en retablering af slotsbankens forløb mod vest. Det egentlige svarkoncept blev sendt til Museerne i november, hvorefter det blev muligt at undersøge mulighederne for fondsstøtte til gennemførelse af projektet.

På det bygningsmæssige område skete der det glædelige, at første etape af en renovering af det vandværk, som museerne havde fået overdraget af kommunen i 1989: nemlig renovering af pumpehuset blev foretaget som beskæftigelsesprojekt, igangsat af amt og kommune. Renoveringsarbejdet stod på gennem hele 1992, og resultatet: to meget forskellige og smukke rum stod færdige ved årsskiftet 1992/93. Det ene rum er opvarmet

og indrettet med handicaptoilet og magasinrum, mens det andet er uopvarmet og fremstår stort set i sin oprindelige skikkelse. Begge lokaler tænkes anvendt til særarrangementer i form af udstillinger, performances, filmforevisninger, foredrag m.v.

I løbet af foråret 1992 færdiggjordes en facaderenovering af Tønder Museum, der nu fremstår med nyoppudsede og keimbehandlede ydermure.

I løbet af foråret 1992 renoveredes den tidl. malerisal på Tønder Museum. Den nødtørftigt dækkede ovenlyskonstruktion blev afdækket på solid måde og alle vægge malet grafitgrå, mens montererne blev beklædt med lyngfarvet stof, gode og rolige farveholdninger til museets kniplingssamling, der nyopsattes i anledning af årets kniplingsfestival Tønder.

Tønder Museum

Indlemmelsen af Højer Mølle- og Marskmuseum under museet var en væsentlig nyskabelse i Tønder Museums liv i 1992. Der blev opslået en $\frac{1}{2}$ -tids stilling som museums-pædagog, og stillingen blev besat med Hans Tonnesen fra Tønder, der startede sit arbejde ved møllen 1. feb. 1992. På møllen gennemførtes i alt tre særudstillinger i 1992: en udstilling om rav, en udstilling om døre fra vestregnen og en kunstudstilling med sønderjyske kunstnere. Man besluttede efter den sidstnævnte udstilling, at man ville afslutte hver sæson med en lignende udstilling.

Overgangen for møllen fra privat til offentligt museum forløb til alles tilfredshed, og det dyk, man kunne have frygtet, at museets statusændring ville have medført, udeblev lykkeligvis. Tværtimod sted besøgstallet i 1992 med godt 2000 i forhold til året før.

I slutningen af sommeren indledtes forhandlingerne mellem Højer Kommune og Skov- og Naturstyrelsen om evt. køb af møllerens bolig, der var til salg. Sagen fik det heldige forløb, at Skov- og Naturstyrelsen købte huset og sætter det i stand i løbet af 1993. Derefter er et planer, at der skal være naturskole, foruden at Højer Kommune skal leje dele af det til Lokalthistorisk Arkiv og til turistkontor, mens Tønder Museum/Højer Mølle- og Marskmuseum skal retablere haven som museumshave til gratis benyttelse for Højers borgere og gæster. Hele projektet ventes færdigt i foråret 1994.

I forbindelse med kniplingsfestivalen afholdtes tre udstillinger på Tønder museum. Den ene i annexet, hvor en gruppe tjekkiske kniplingskunstnere viste store, skulpturelle moderne kniplinger. Udstillingen blev til i et samarbejde mellem Foreningen Kniplingsfestival i Tønder og Tønder Museum. Desuden vistes en fin og eksklusiv udstilling af guldsmeden Hanne Behrens' kniplede arbejder i sølv og guld og endelig en udstilling om kniplersken Lisette Dyhrkær fra Rørkær.

Af øvrige udstillinger i årets løb arrangerede museet to: En i rækken af udstillinger, der repræsenterer et fag/håndværk. I 1992 var det slagterfagets tur. I aug-sept. vistes en udstilling med væverier fra Guatemala, en meget farverig udstilling tilrettelagt af forfatteren Jørn Bie, der i mange år har boet i Guatemala. Udstillingen med det fremmede tema blev vist for at sætte det tønderiske kniplingshåndværk i relief i forhold til et kvindehåndværk fra en helt anden kulturkreds. Jørn Bie fungerede som formidler på udstillingen, ligesom en mayakvinde hver dag i udstillingsperioden demonstrerede vævning på lændevæv.

Som ekstraordinært formidlingsprojekt fik de sønderjyske museer efter ansøgning 45.000 kr. fra Kulturministerens iværksætterpulje. Projektet bestod i at lade de sønderjyske museers skurvognsmuseum »rullermuseet« udstyre med følekasser, hvor typiske museumsgenstande fra landsdelens seks statsanerkendte museer kunne berøres i en udstilling, der fik navnet »Det omvendte Museums udstilling Nok røre – ikke se«. Vognen

Et kig ind i udstillingen »Slagterfaget i Tønder«, der vist på Tønder Museum i juli og aug. 1992.

blev opstillet to lørdage i hver af de sønderjyske museumsbyer, hver gang ledsaget af en gøgler, der fik besøgende interesseret i udstillingen. Museumsgæsterne kunne deltage i en konkurrence, hvis sidste spørgsmål kun kunne løses på det stedlige museum. Hovedgevinsten var et ophold for seks personer i et sommerhus på Rømø, sponsoreret af Sønderjyllands Turistmarketing. Projektet blev en ubetinget succes.

I årets løb afholdt Museets Vennekreds seks foredragsaftener. Emner på disse aftener var følgende: »Den frisiske folkegruppe«, »Restaurering – et spørgsmål om viden og håndelag«, »Museerne og det uigenkaldelige«, »Kniplingshandelen i Tønder«, »Bevaringsaspekter i Danmark« og endelig »Fajancer fra de slesvig- holstenske fabrikker«. I juni afholdtes vennekredsens årlige aftenudflugt, der gik til Ribe, hvor antikvar Stig Jensen viste rundt og fortalte om vikingefundene.

Det sønderjyske konserveringsværksted sammenlagdes pr. 1/5 1992 med konserveringscentret for Ribe og Ringkøbing amter i en tre-amts selvejende konstruktion med afdelinger i Ølgod og i Gram. Centerleder blev konservator Elmer Fabech. Derved afsluttedes det ekstraarbejde som daglig leder af værkstedet i Gram, der i 1 ½ år havde været pålagt museumsleder Inger Lauridsen under museumsleder Flemming Roths bortrejse til Afrika.

Til ekstra konservering støttedes Tønder Museum i 1992 med 90.000 kr. fra Statens Museumsnævn. Beløbet gik til restaurering af et af Tønder Museums pragtmøbler: et rokokko-skab, der var stærkt restaureringstrængende. Et samlet overslag på restaurering af i alt to pragtskabe beløber sig til 360.000 kr., således at det bevilgede beløb dækker en fjerdedel af det samlede anlæde.

I årets løb registrerede Tønder Museum to kirkegårde: Randerup og Skast, begge i

Bredebro kommune. Årets norm blev således opfyldt, men det registreringsefterslæb, der var fra 1991, blev desværre ikke indhentet.

I efteråret foretog Haderslev og Tønder Museer i samarbejde med Landsarkivet i Aabenraa en undersøgelse af det sted, hvor man har ment, at Ribe-bispens gård Brink i Ballum har ligget. Interessant ved denne undersøgelse var bl.a., at man her søgte efter rester af en gård, som er godt belyst i de skriftlige kilder, og beskrevet af dr. phil. Bjørn Poulsen i bogen »Bødens penge«.

I 1992 modtog Tønder Museum, ligesom tidligere år, en række væsentlige gaver. Her skal fremhæves to indkøb af kniplingssamlinger, begge betalt af Andelselskabet Tønderhus Fond: Et køb bestod i en mappe med ca. 485 knipleprøver, der har tilhørt kniplingshandler M. Winthers hustru Bothille Winther i Brede. Prøverne er alle fra tiden omkring 1830. Det andet køb bestod af kniplinger, prikkebreve og prøver samt knipleskrin, der har tilhørt den tønderske kniplinghandlerske Meta Tønder, der døde i 1975.

Museets besøgtal, der var 24.000 i 1991, steg til 26.500 i 1992.

Inger Lauridsen

Sønderjyllands Kunstmuseum, Tønder

Sønderjyllands Kunstmuseum har kun én faglig medarbejder, museets leder. Efter et grundigt analysearbejde indstillede de sønderjyske museumsledere i en rapport bl.a., at det kunstmuseale arbejde i amtet burde styrkes med ansættelse af en kunsthistoriker. Amdsrådet fulgte denne indstilling, og en ny kunsthistoriker ventes ansat ved Sønderjyllands Kunstmuseum i løbet af 1993, bl.a. for at varetage museets regionale forpligtelse hvad angår kunstformidling i amtet. Den i 1991 og 1992 vakante formidlerstilling ved kunstmuseet blev omdannet til en delt formidlerstilling for begge museerne i Tønder. Også denne stilling vil blive besat i 1993. I 1992 har stud. mag. Cathrine Louise Esmann Andersen fra Århus været periodevis beskæftiget som medhjælp på kunstmuseet ved tilrettelæggelse af udstillinger.

Museets særudstillinger rettede sig hovedsageligt mod dansk kunst. Samtidig var det ønsket at etablere et tættere samarbejde med andre danske kunstmuseer, bl.a. for at kunne deles om de økonomiske udgifter til særudstillingerne. Tre store udstillinger blev i 1992 gennemført på denne måde.

En udstilling først på året med den sydafrikansk fødte maler DORIS BLOOM blev realiseret i samarbejde med Vejle Kunstmuseum og Lund Konsthall. Hun har siden 1976 opholdt sig her i landet og har stadig den magiske og såkaldt primitive kunst fra hjemlandet som det basale i sit virke. Med udstilleren som den centrale figur opførte Doris Bloom sammen med fire udenlandske kunstnere en performance ved åbningen.

I marts vistes udstillingen »Chorós« med nye malerier af den omstridte kunstner MICHAEL KVIUM. Her var samarbejdspartneren Ny Carlsberg Glyptotek i København. Udstillingen omfattede fem kæmpemalerier, der i et helt originalt og chokerende billedprog tolkede de menneskelige eksistensvilkår her ved udgangen af det 20. århundrede. Samtidig med denne monumentale udstilling vistes voldsomme træskulpturer af Bent Ulrich Sørensen, der skåret med motorsav på pågående vis fremstillede menneskefiguren.

Sommerens udstilling »Ledas Forvandling« med malerier, akvareller og skitser på glas og porcelæn udført af ARNE HAUGEN SØRENSEN arrangeredes sammen med Brandts Klædefabrik, Randers Kunstmuseum og Køge Skitsetsamling. Gennem talrige

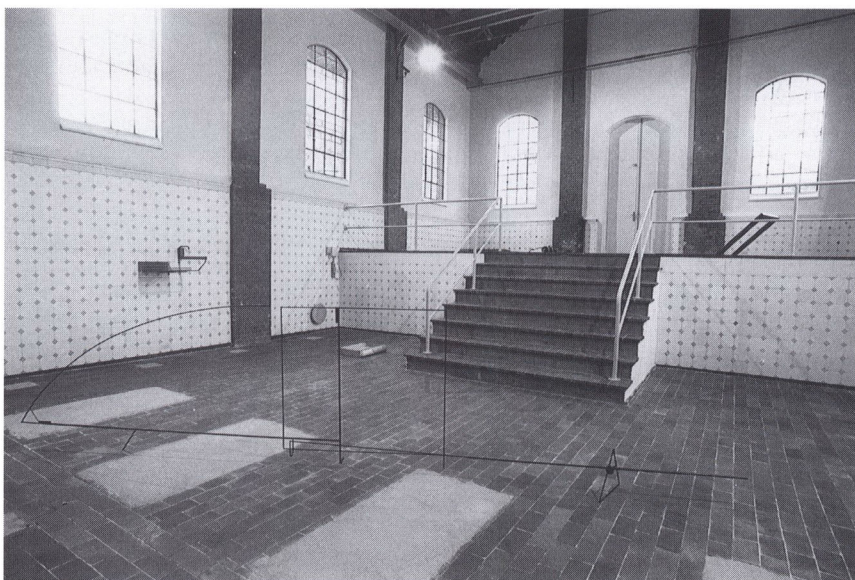
skitser havde kunstneren udforsket det erotiske møde mellem Spartas smukke dronning Leda og guden Zeus i skikkelse af en svane. Skitserne til illustration af den gamle myte var forarbejdet til en udsmykning på Folketeatret i København.

Et led i museumssamarbejdet var også 13 jyske kunstmuseers storstilede arrangement i efteråret 1992, der havde titlen »Welcome Europe«. De 13 museer havde via fonde fået et samlet tilskud på 1,5 mill. kr. og arrangerede så 13 udstillinger, hvor hvert museum viste kunst fra et af EF-landene. Sønderjyllands Kunstmuseum viste neo-konkret kunst fra Holland og stod for en udstilling på Aabenraa Museum med den tyske installationskunstner RAFFAEL RHEINSBERG.

Museet foranstaltede desuden to andre udstillinger udenbys. Dels en udstilling på Cathrinesminde Teglværksmuseum i Broager om den sønderjyske maler VIGGO KRAGH-HANSEN's teglværksbilleder, og dels en udstilling med surrealisten WILHELM FREDDIE på Aabenraa Museum.

Maleren og billedhuggeren SVEND WIIG HANSEN, der er født i Møgeltønder, fyldte i december 70 år, og i den anledning havde museet foranstaltet en omfattende ophængning af værker af denne betydelige kunstner. Museet ser gerne en fyldig repræsentation af Wiig Hansens arbejder i sine samlinger. Det ejer allerede en stor del af hans grafiske arbejder, men især inden for skulptur er en samling under opbygning.

Blandt indkøb og gaver skal omtales et maleri af den danske surrealist HARRY CARLSSON med titlen »To skud ved ørkenranden« fra 1937. Maleriet er et betydningsfuldt bidrag til museets surrealist-samling. Det var en gave fra Andelselskabet Tønderhus Fond. Museets store samling af Palle Nielsens grafiske arbejder blev i 1992 forøget

Under »Welcome Europe« udstillingen viste den hollandske kunstner Wim Roose spinkle skulpturer i Pumpehuset.

med 91 grafiske arbejder. Det betyder, at museet kan belyse alle aspekter af Palle Nielsens grafiske værk fra slutningen af 1940'erne og frem til i dag. Erhvervelsen blev muliggjort med støtte fra Statens Museumsnævns rådighedssum.

Museet tog i 1992 sammen med en kreds af lærere initiativ til oprettelsen af en billedskole i Tønder for børn. Skolen skal fungere i kommunalt regi, og det er tanken, at museet og skolen skal samarbejde omkring formidling af kunst til børn.

I 1992 påbegyndtes en omfattende og flerårig gennemgang af museets malerisamling for at udbedre skader og mangler på blænd-og pryddammer. I et fortsat fint samarbejde med fælleskonserveringen i Århus blev fire malerier konserveret. I efteråret blev kunstmuseets permanente samling ny-ophængt, og især ophængningen af surrealistisamlingen undergik stor forandring. Med deponering fra Louisiana af to af Wilhelm Fredties hovedværker inden for hans objektkunst fremstår denne del af den permanente ophængning som en markant del af museet.

Langtidsledige i jobtilbud har ydet et stort og vigtigt arbejde ved gennemførelsen af årets mange aktiviteter. Besøgstallet steg fra 24.000 i 1991 til 25.500 i 1992.

Ove Mogensen

Midtsønderjyllands Museum på Gram Slot, 1992

Efter vinterlukningen åbnede museet Palmesøndag den 14. april med to særudstillinger: »Gåden om den store død« og en retrospektiv udstilling af den afdøde kunstner Arne Overbye's malerier.

Udstillingen »Gåden om den store død« var fremstillet af Geologisk Museum i København og fortalte om de teorier, der er om, hvorfor dinosaurerne uddøde i slutningen af Kridtperioden: Skyldtes det et sammenstød mellem Jorden og en kæmpemeteor, hvorved der blev sendt så meget materiale op i atmosfæren, at solens indstråling blev nedsat betragteligt, eller var det voldsomme vulkanudbrud, der forårsagede en nedsat indstråling? Eller var det en langsom ændring af klimaet, der gjorde, at livsvilkårene ændredes så meget, at dinosaurerne – og iøvrigt mange andre dyr – uddøde? Noget entydigt svar gav udstillingen ikke, men problemstillingerne blev trukket op. Senere på året vistens udstilling om fuglelivet i Skagerak. Udstillingen var lånt af Nordsømuseet i Hirtshals.

Først i august åbnedes museets egen udstilling: Glimt fra Zambia – et land i Afrika. Gennem genstande og billeder hjembragt af museets inspektør, der boede i landet i to år, forsøgte udstillingen at give indtryk af, hvordan zambianernes hverdag former sig i den tropiske del af Afrika. Temaet blev godt suppleret af en udstilling fra Bibliotekscentralen, der fortalte om, hvordan afrikanske børn laver legetøj. Ekstra spændende var det, at der fulgte instruktion og materiale med, så man selv kunne prøve at fremstille sit eget legetøj. Udstillingen blev fulgt op af en række foredrag i foreninger, skoler og børnehaver.

I samarbejde med museumsforeningen og biblioteket har der været afholdt en lang række arrangementer om geologi og arkæologi, om fugle og svampe, om Zambia og om Ribes vikinger. Og sædvanen tro sluttede sæsonen med museets julestue, der blev besøgt af mange skoler.

Den sidste del af året har været anvendt til planlægning af en ny udstilling om Tertiæret i Danmark og Schleswig-Holstein, der vil åbne i 1993.

I løbet af året har vi modtaget flere gaver. Meget taknemmelige er vi især for en fin samling af fossiler fra Gram leret, samlet af Dorthea Oster og hendes nu afdøde mand

Foto fra museets Zambia-udstilling.

Marinus Oster. Ligeledes er vi meget glade for tidligere postmester Vedsted Hansen's arkæologiske samling, som er blevet givet til museet.

Fra december 1992 har vi lejet godsets tidligere administrationsbygning, som vi er igang med at indrette til kontorlokaler. Dette betyder, at vi vil få mere plads til udstillinger i vestfløjen af Gram Slot. Udstillingerne vil kunne præsenteres til næste år.

I februar måned døde Leif Pedersen, der har været museets medarbejder gennem mere end ti år. Leif Pedersen var den rigtige mand i den rigtige stilling. Han håndhævede gedigne håndværksmæssige traditioner, og gik ikke på kompromis med sit fag. Hans evner som snedker blev jævnlige udfordret på det gamle slot, hvor alt er skævt, men altid blev resultatet perfekt på grund af hans dygtighed og omhyggelighed. Ved Leif's død har vi mistet en dygtig kollega og en meget god ven.

Museet blev i 1992 besøgt af 11.000 gæster, hvilket er omkring 2000 flere end året før.

Flemming Roth

Museet for Frøslevlejren og Dansk Røde Kors Museum, 1992

I 1992 har museet måttet notere en tilbagegang i besøgtallet – 54.852 gæster mod 63.000 i 1991. Antallet af afholdte foredrag/omvisninger i museet viser en tilsvarende tendens: 382 arrangementer mod totalt 414 i 1991. Den beklagelige tilbagegang er ikke kommet bag på museet, som havde frygtet en endnu værre udvikling med det dramatiske fald i grænsehandlen. Der er ingen tvivl om, at mange af museets gæster har kombineret en indkøbstur syd for grænsen med en kulturhistorisk oplevelse i Frøslevlejren. Kan museet stabilisere sit årlige besøgstal på ca. 50.000, vil det også være meget smukt!

Betjeningen af museets gæster har i år været bedre end før. Frøslevlejrens Venner har ydet museet en fortrinlig assistance ved, som noget nyt, at stille »reserverekustoder« gratis til rådighed i turistsæsonen. Det har i høj grad aflastet det faste personale, og det er museets indtryk, at ordningen har været til stor glæde for både de gamle fanger og for de besøgende. Museet takker både støtteforeningen og kustoderne for dette gode initiativ, som vi håber kan blive af permanent karakter.

Traditionelt taler man om tre hovedopgaver på et museum: Indsamling, forskning og formidling. De tre er gået hånd i hånd under den arbejdsopgave, som museet i høj grad har koncentreret sig om i løbet af 1992, nemlig nyopstillingen af den permanente udstilling i Museet for Frøslevlejren. Første etape er nu overstået, idet den nye udstilling i hovedvagtårnet netop er færdiggjort. I hovedvagtårnet belyses nu to sider af Frøslevlejrens historie, som tidligere har været forsømt. I tre af rummene kastes lys over den tyske overvågning og administration af lejren, og i det fjerde rum fortælles om Den Danske Forvaltning i lejren. Det danske fængselsvæsens indsats var af uvurderlig betydning for fangerne, og fortjener en synliggørelse.

Udstillingen i hovedvagtårnet er i vid udstrækning baseret på »nyt« materiale og er resultatet af en research-proces, hvor museet har mødt megen velvilje hos flere personer og institutioner, som har ydet assistance. Især skal fremhæves en arbejdsgruppe under Direktoratet for Kriminalforsorgen, Frihedsmuseet, Landsarkivet i Aabenraa og Grethe Digmann, enke efter den danske lejrleder kaptajn Digmann, og selv gammel fange. Nyopstillingen af den permanente udstilling i Museet for Frøslevlejren fortsætter nu i barak H4, hvor fangernes tilværelse, herunder deportationerne til KZ-lejre, vil blive belyst. Også her håber museet at kunne inddrage meget nyt materiale.

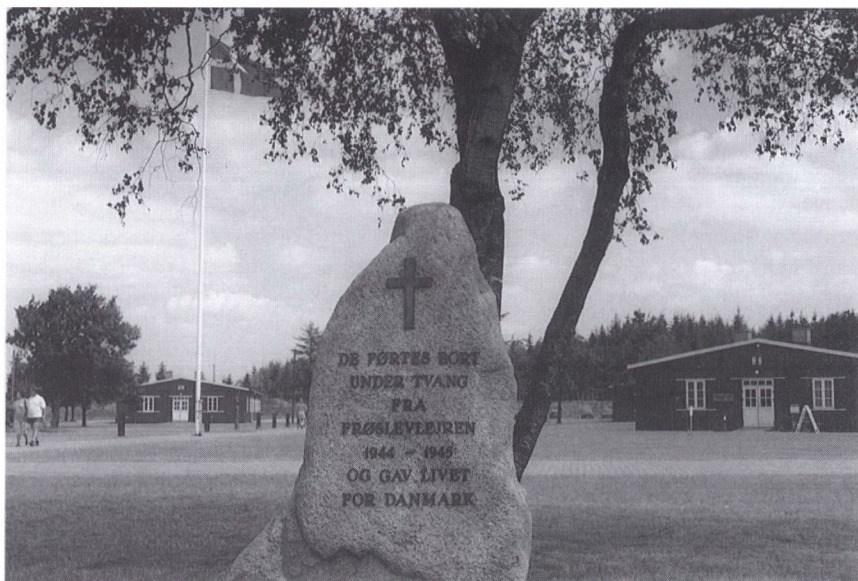
Det økonomiske grundlag for arbejdet i H4 er skabt, idet museet i år af Industriministeren er blevet betænkt med 250.000 kr., øremærket til netop dette formål. Pengene, som stammer fra overskuddet ved salget af Dronningens og Prinsens sølvbryllupsmønt, skulle have været overrakt af industriminister Anne Birgitte Lundholdt under Frøslevlejrens årsstævne, men industriministeren måtte i sidste øjeblik melde forfald. I stedet kom trafikminister Kaj Ikast med checken. Også kulturministeren besøgte i 1992 museet. Forud for en planlagt tur i Sønderjylland med Folketingets Kulturudvalg udtrykte kulturminister Grethe Rostbøl ønske om et besøg i museet. Besøget fandt sted 24/9, og museumslederen orienterede kort om lejrens og museets historie og om aktiviteterne i lejren. Besøget afsluttedes med en kort rundvisning.

Museet har i 1992 foranstaltet en landsdækkende indsamling af oplysninger om dokumentaria vedr. Frøslevlejren og Dansk Røde Kors. Samtlige museer og lokalarkiver er blevet kontaktet vedr. deres evt. samlinger om de to emner.

I juni deltog museet sammen med de øvrige institutioner i Frøslevlejren i en totalforsvarsudstilling i Haderslev. Museets bidrag var to planche-udstillinger om henholdsvis Frøslevlejren 1944-45 og Dansk Røde Kors Museum.

Museumslederen har i 1992 leveret anmeldelser og småartikler til tidsskriftet *Historie*, *Sønderjysk Månedsskrift*, *Pigtråd* – Gestapofangen og *Hjemmeværnsbladet*. Desuden har museumslederen holdt 7 foredrag ved arrangementer udenfor museet.

Ganske som tidligere har museet i det forløbne år haft et godt samarbejde med beslægtede institutioner. Dette har bl.a. medført, at museumslederen har deltaget i tre seminarer: i Hanstholm, hvor emnet var forskning i og formidling af de tyske bunkeranlæg i Danmark. På Frihedsmuseet, hvor historikere diskuterede indholdet i den planlagte nyopstilling af Frihedsmuseets udstilling. I Bergen-Belsen, hvor emnet var »Pädagogik nach Auschwitz«. På det sidste seminar, som talte historikere fra flere nationer, oriente-

Efter nogen tids debat er mindemuren for de grænsesoldater, som omkom i tysk KZ-lejr, blevet flyttet fra Kruså til Frøslev-lejren.

rede museumslederen om Frøslevlejren og den særprægede status i forhold til andre tyske lejre.

Også i 1992 har museet modtaget flere af de økonomiske donationer, som er så nødvendige for nyanskaffelser og nyopstillinger. Udover de ovennævnte 250.000 kr. fra Industriministeriet modtog museet 10.000 kr. fra Steinmanns Fond til undervisningsmaterialer, 10.000 kr. fra Frøslevlejrens Venners Fond (dec. 91) til nyopstillingen af udstillingen i Museet for Frøslevlejren. Til det samme formål modtog museet 80.000 kr. fra Frihedsmuseets Venners Fond (dec. 91), og endelig modtog museet 5.000 kr. fra Sønderjysk Forening.

Henrik Skov Kristensen

Danevirkegården. Museet ved Danevirke, 1992

I 1992 fik museet endnu engang besøg af et medlem af den kongelige familie. I begyndelsen af juli måned var dronning Ingrid på et privat besøg på stedet. Hun så på både den permanente udstilling og særudstillingen, som blev vist i perioden. Hendes interesse for stedet smittede af på andre, der i dagene og ugerne efter dronning Ingrid aflagde besøg på Danevirkegården. Museet ved Danevirke – Danevirkegården kunne i 1992 registrere et stort besøgstal på i alt over 20.000. Det var en nedgang i forhold til det foregående år på godt 1.300 besøgende. Det er der især to grunde til: På den ene side resulterede den overordentlig gode sommer i et mærkbart faldende besøgstal i hele den tid, hvor det var varmest. På den anden side kunne der spores en afmatning i interessen for museet. Det kunne forventes, eftersom nyhedens interesse ikke længere kunne trække et uforholdsvist stort besøgstal til stedet. Museet ved Danevirke er et sted, som man som

regel besøger 1-2 gange. Så har man set den permanente udstilling og voldanlæggene. For at vække folks interesse for endnu et eller flere besøg, må Danevirkegården byde på attraktive tilbud. Det gælder såvel særudstillinger som guidede ture til f.eks. udgravningssteder. Vi håber, at det gennemsnitlige besøgstal i de kommende år vil stabiliseres omkring 20.000.

Den moderate nedgang i besøgstallet har udelukkende gjort sig bemærket inden for gruppen af betalende gæster. Samtidig er antallet af skoleklasser, der kommer gratis ind, vokset stærkt. I 1991 besøgte 6.825 skoleelever Danevirkegården. I 1992 voksede skoleklassernes antal til 379 med 7.721 elever. En betydelig del af stigningen skyldtes, at tyske skoleklasser nu i forstærket grad benytter sig af museets tilbud. I 1991 kom over 90% af de besøgende nord fra, mens de tyske besøgende kun udgjorde godt 10% af det samlede besøgstal. I 1992 blev denne tendens ændret: Nu kom godt 80% fra Danmark og Norden, mens resten kom fra Tyskland og det øvrige udland. Det er en udvikling, som vi er godt tilfredse med. Det viser, at museet er i stand til at vække interesse for en side af historien, der normalt ikke udøver den store fascination på ikke-nordiske besøgende. Det profiterer museet og det danske mindretal i Sydslesvig af. Danevirkegården fungerer ikke blot som museum, men også som informationscenter. Den er et udstillingsvindue for det danske mindretal. De besøgende modtager her informationsmateriale om og en introduktion til det danske mindretal. Mange besøgende fra såvel Norden som Tyskland stifter her for første gang overhovedet bekendtskab med, at der findes danske syd for grænsen.

Som regel er de tyske besøgende meget åbne og positive over for museet og udstillingernes tolkninger. Mange gæster fra det sydlige og østlige Tyskland får her for første gang øjnene op for, at Slesvig-Holsten også har en dansk historisk tradition. Alligevel kommer det nu og da også til udpræget kritiske, endog afvisende kommentarer, der påstår, at vores udlægning af Danevirkes og grænselandets historie er enøjet nationalistisk. Heri indgår også undren og undertiden tilmed ærgrelse over, at der findes et dansk museum i Tyskland. Vi har valgt at tage diskussionen med disse kritikere for at klargøre forudsætningerne for de præsenterede opfattelser. De danske besøgende er altid positivt indstillet. De er glade for, at der findes et dansk museum på et sted som Danevirke, der jo har stor betydning for den danske identitet. Desuden får vi dagligt særdeles positive kommentarer, der især roser den gennemførte tosprogede tekstning, der tilsigtet eller uagtsom uden diskriminering tager hensyn til danske og tyske besøgende.

I 1992 kunne Museet ved Danevirke præsentere to særudstillinger i tidsrummet juni-august. Den første udstilling havde titlen »Krigsbilleder 1848-1850« og bestod af billeder, bøger og enkelte genstande (deriblandt en miniaturebuste af Istedløven) fra Første Slesvigske Krig. Udstillingen blev positivt modtaget og blev set af mange tusinde. I juli måned åbnede sommerens anden særudstilling. Det var en vandreudstilling ved navn »Inderst inde«, som Svendborg Museum har samlet. Udstillingen viser dameunderøj gennem 150 år. Der opstod således en særegen dialog mellem krigs- og kulturhistorie. Det vakte megen opmærksomhed. De besøgende kunne i gæstebogen få frit afløb for deres oplevelser – og underligt nok var der kun ganske få kritiske kommentarer til kombinationen af de to udstillinger. Museets ansatte kunne konstatere, at de besøgende tilbragte lang tid i særudstillingslokalerne. Som regel kikkede mændene længst på krigsbillederne, mens kvinderne og børnene var mest interesseret i undertøjet.

Museumsinspektøren blev også i 1992 inviteret til at holde foredrag om Danevirke og andre beslægtede emner mange steder i Danmark. Især højskoler og grænseforeninger viste stor interesse i Danevirkegårdens arbejde. Desuden har inspektøren skrevet bidrag

Udgravningerne på Danevirke giver bestandig nye resultater ...

til tidsskrifter, aviser og bøger samt medvirket i radioudsendelser. I foråret kunne museet præsentere det andet hæfte i rækken af museumspædagogiske tekster. Det har fået titlen »Danevirke – myte, identitet« og behandler voldanlæggene i en større identitets- og kulturhistorisk sammenhæng. Hæftet har solgt godt og er blevet udsendt som undervisningsmateriale i folkeskolen og på gymnasier. Udgivelsesrækken fortsættes i de kommende år.

I sommerens løb foretog museumsinspektør Helmuth Andersen fra Moesgård lige som i de foregående somre nye udgravninger i voldene. Denne gang gravede han i Kovirke, forbindelsesvolden og i krumvolden. Det lykkedes herved at gøre spændende iagttagelser, som tillader en bedre forståelse af de foregående års resultater. I 1993 fortsætter Andersen sine udgravninger i den vestlige ende af Danevirke. Museet vil i sommerens løb arrangere guidede ture til udgravningsstedet. Andersens resultater har allerede nu ført til en revision af den hidtil gyldige opfattelse af voldanlæggets historie. Derfor er museet i dag i den situation, at en stor del af den permanente udstilling må revideres inden for de kommende år. Andersens udgravninger er blevet suppleret med marinearkæologiske undersøgelser, som de slesvig-holstenske landsarkæologer har foretaget i Slien. Her fandt arkæologen Willi Kramer i 1992 en undervandsspærring af egetræsstolper, der formentlig må føres tilbage til 737. Dermed må den ses i sammenhæng med det hidtil ældste Danevirke med kampestenmuren. I 1993 foretages der yderligere undersøgelser af denne søspærring. Så snart der foreligger sikker viden om denne ny del af Danevirkekomplekset, vil også det blive optaget i udstillingens tolkning.

I efteråret 1992 mødtes det særligt nedsatte rådgivende udvalg ved Museet ved Danevirke for første gang. Udvalget er sammensat af repræsentanter for danske, sydslesvigske og tyske institutioner og organisationer, herunder også museer. Udvalget har til opgave at rådgive, støtte og hjælpe museet og Sydslesvigsk Forening i driften af Danevirkegården. Det rådgivende udvalg skal fremover mødes mindst én gang om året for at få en orientering om arbejdet på museet og for at diskutere perspektiverne for det fremtidige arbejde. Endelig skal udvalget også være behjælpelig ved opsporing af nye økonomiske midler. Museet ved Danevirke er som del af det danske mindretals institutionelle netværk lige som alle andre dele af det danske arbejde i Sydslesvig underlagt de overordnede nedskæringer i bevillingerne. Danevirkegårdens drift kostede i 1992 godt 1 million kroner. Dette beløb søges reduceret – dels ved øgede indtægter, dels ved nødvendige besparelser. Museets budget er derfor blevet skåret ned, og en

række løst tilknyttede unge guider er blevet afskediget ved udgangen af 1992. Desuden er særudstillingskontoen blevet skåret ned med en tredjedel. Til sidst er entrepriserne blevet forhøjet. Det er for øjeblikket vanskeligt at pege på flere besparelsesmuligheder. Vi bestræber os alligevel på at holde det samme høje serviceniveau som hidtil, men med begrænsede midler. Sæsonen 1993 vil vise, om det kan lykkes.

Arbejdet med Danevirkefilmen fortsatte. I 1991 havde A.P. Møller-fonden givet penge til udarbejdelse og produktion af en film, der skal tjene som supplement til Danevirkegårdsens udstilling, men som desuden også skal kunne ses uafhængigt af museet, f.eks. i skoler og foreninger. Produktionen af filmen blev af forskellige grunde noget forsinket, men skulle blive endeligt færdig i forsommeren 1993. Filmen tager højde for de nye udgravningsresultater og vil derfor være helt up to date, når den kan vises på museet og i andre sammenhænge.

Jørgen Kühl

Forfatterliste

- Poul Berrig, Hvidøre 2, 6580 Vamdrup.
- Henrik Becker-Christensen, direktør, dr. phil., Institut for Grænseregionsforskning, Persillegade 6, 6200 Aabenraa.
- Johannes Brix, læge, dr. med., Storegade 19, 6200 Aabenraa.
- Steen Ove Christensen, cand. phil., Fælledgården, lejh. 385, Hesseløgade 6, 2100 København Ø.
- Kim Furdal, cand. mag., Sankelmarkvej 7, 6000 Kolding.
- Asgar Hansen, fhv. rektor, Tornhøjvej 106, Stautrup, 8260 Viby J.
- Hans Schultz Hansen, arkivar, lic. phil., Landsarkivet, 6200 Aabenraa.
- Nis Hardt, forskningsstipendiat, Studiefdelingen, Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Postboks 528, 6330 Padborg.
- Lars N. Henningsen, arkivar, dr. phil., Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Postboks 528, 6330 Padborg.
- Jørgen Jensen, fhv. flynavigatør, Enrumvej 12, 2942 Skodsborg.
- Erik Jessen, fhv. amtsborgmester, Teglholt 21, 6200 Aabenraa.
- Preben Kirkegaard, fhv. rektor, Vemmetofte Kloster, 4640 Fakse.
- Gerd Kjellerup, lektor, Rosenvænget 16, 6800 Varde.
- Niels H. Kragh-Nielsen, fhv. overbibliotekar, Præstegårdsalle 4, Sønder Høgum, 6630 Rødding.
- Henrik Skov Kristensen, museumsinspektør, Frøslevlejrens Museum, Frøslev, 6330 Padborg.
- Hans Ole Matthiesen, naturvejleder, Amtsgården, Landskabskontoret, Skelbækvej 2, 6200 Aabenraa.
- John Pedersen, adjunkt, Ørnevej 84, 5210 Odense NV.
- Bjørn Poulsen, arkivar, dr. phil., Landsarkivet, 6200, Aabenraa.
- Johann Runge, bibliotekslektor, Studiefdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Postboks 528, 6330 Padborg.
- Jørgen Smidt-Jensen, museumsinspektør, Kulturhistorisk Museum, 8900 Randers.
- Bjørn Svensson, cand. polit., H.P.Hanssensvej 9, 6100 Haderslev.

Fra den lokalhistoriske arbejdsmark i Sønderjylland 1992

Beretninger fra foreninger og arkiver
ved Henrik Fangel

Historisk Samfund for Sønderjylland

Årsberetning 1992 ved Lars N. Henningsen

Historisk Samfund for Sønderjylland afholdt søndag den 16. maj 1993 årsmøde på Christianslyst ved Sønderbrarup i Angel. Ca. 100 medlemmer var mødt op. Formanden for Sydslesvigs amtskreds, Jesper Bolund Nielsen, blev valgt til dirigent. Han konstaterede, at generalforsamlingen var lovligt indvarslet og gav ordet til formanden, Lars N. Henningsen, der aflagde følgende beretning:

Det er tradition i vor forening, at formandens eller rettere styrelsens beretning på årsmødet er ganske lang – måske for lang. Sådan vil det også blive i år. Hvert år fremhæver vi vore aktiviteter: publikationer – udflugter – møder osv. Og det gør vi med god grund, for de er jo foreningens ansigt udadtil. Alle er de vigtige. Men under denne overflade gemmer sig det daglige og praktiske arbejde, som faktisk ikke er uvæsentligt. Mange uundværlige funktioner udføres på vort sekretariat – med udsendelse af bøger, regnskab, fordeling af deltagere på udflugter, indkaldelse til årsmøde og meget andet. Hvis sekretariatet ikke fungerer, falder det hele fra hinanden. Der er derfor grund til at sige tak til vore trofaste hjælpere Aage Skærbæk, Ruth Bøttcher og Gerda Juhl. Og også til Mona Mitchell i Institut for Sønderjysk Lokalhistorie, som blandt meget andet hjælper med telefonpasningen.

Også et andet navn bør i dag trækkes frem – det er landsarkivar Hans H. Worsøe. Allerede sidste år på samme tid bad du som følge af en stigende arbejdsbyrde på landsarkivet om, at vi fandt en ny formand. Det var vi kede af – for gennem seks år har du ført skuden sikkert gennem både solskin og blæst. Du har givet udvalgene gode og frie arbejdsvilkår, du har plejet det folkelige arbejde, og du efterlader en sund økonomi. Det var derfor med beklagelse, at vi tog din beslutning til efterretning. Tak for en god indsats, og tak fordi du fortsætter i styrelsen og Egnsvandringssudvalget, ivrigt optaget af at gennemføre hyggelige og indholdsrige udflugter til fornøjelse for mange.

Lad os dernæst se på året der gik ikke på reklamefolkernes facon. De elsker at udbasunere den glimrende overflade og at glemme alt andet. I sandhe-

dens interesse og for at gavne sagen må vi have både det glædelige og det mere problematiske med.

Som helhed er der meget at glæde sig over. Udgivelserne har hævdet sig pænt. Sønderjyske Årbøger er landets største amtshistoriske årbog, og det er en af de finest illustrerede. Sønderjysk Månedsskrift er fortsat landets eneste lokalhistoriske månedsskrift. I 1992 overgik det sig selv, hvad angår udstyr og farvebilleder. En af vore bogudgivelser har ramt tidens interesse for identitetshistorie og er blevet en bestseller – overdådigt udstyret med smukke farvebilleder. Udflugter og egnsvandring har været velbesøgte, og mange har deltaget i amtskredsenes foredrag og arrangementer. Oven i købet er tidligere års underskud i 1992 vendt til et pænt overskud på regnskabet.

Men desværre kunne der være flere »kunder« til vor »vare«. Ved årsskiftet var der registreret 2580 medlemmer og lige knap 2000 abonnenter på Sønderjysk Månedsskrift. Det er i og for sig pæne tal, og vi må sige tak til de mange trofaste. Men alligevel er tallene udtryk for en tilbagegang, som harmonerer dårligt med foreningens formål: »at fremme interessen og forståelsen for Sønderjyllands historie«. I styrelsen drøfter vi løbende initiativer som kan skabe interesse om foreningens tilbud. Men vi er måske ikke de bedste til at informere om os selv. På flere måder har vi planer om hvervekampagner. Og Historisk Samfund er jo en billig forening. 115 kr. for medlemskab og 130 kr. for Sønderjysk Månedsskrift. Vi burde være flere medlemmer. Og medlemmer, som ikke abonnerer på månedsskriftet, burde være selvskrevne som abonnenter. Derfor: tal med venner og bekendte om det – tag nogle indmeldelsesbrochurer med! I sidste instans er det medlemmerne og læserne som bærer foreningen.

I året der gik passerede professor Troels Fink – foreningens æresmedlem og tidligere formand – de fire snese. Det blev markeret af begge vore tidsskrifter. Sønderjysk Månedsskrift udkom på selve fødselsdagen den 18. april – Dybbøldagen – som en buket af artikler om forskellige aspekter af det dansk-tyske forhold gennem ca. 150 år. Den 5. november fik fødselaren overrakt Sønderjyske Årbøger 1992 som et »festskrift« ved en sammenkomst på landsarkivet. Det blev en stor bog på 450 sider med 127 illustrationer. Alle 14 artikler var fremkommet efter særlig opfordring. Poul Andersen, Munkemølle, indledte årbogen med en uhøjtidelig vennehilsen til Troels Fink. De øvrige artikler spænder vidt – lige fra udgravningen af Nydam-båden i 1863 og til Sydslesvig-debatten i 1949. Jeg må nøjes med eksempler: Peter Kr. Iversen giver et grundlæggende indblik i mejeribruget i 1600- og 1700-årene. Tidl. amtsborgmester Erik Jessen fortæller åbenhjertigt og kulturhistorisk interessant om firmaet Peter Jessen i Aabenraa – et typisk eksempel på en stor blandet manufakturhandel i provinsen. Redaktør Bjørn Svensson fremlægger bemærkelsesværdige detaljer om det skjulte spil mellem regeringerne i København og Berlin i efteråret 1918.

En del læsere valgte måske at slå først ned på fhv. politimester Iver Møllers beretning om det tyske mindretal under besættelsen og retsopgøret efter 1945. Forfatteren har øst af både arkiver og egne erindringer. Størst opmærksomhed vakte dog Inge Adriansens store afhandling om Dybbøl som dansk og tysk nationalt symbol. Artiklen er et tankevækkende apropos til det nye Dybbøl historicenter, og den blev omtalt flittigt i medierne.

Samme tema blev slået an på årbogens omslagsbillede, som bærer Dybbøl bankens nye og gamle symboler. Billederne var tænkt som et diskret udråbstegn! Vi opgav samtidig det gammelkendte løse smudsomslag og valgte i stedet at trykke et farvebillede direkte på bindet. Denne beskedne reform er blevet godt modtaget. Vi vil derfor fortsætte med denne type bind og håber at kunne gøre de følgende årgange ligeså farveprægtige.

I øvrigt bringer årbogen som vanligt en lang række anmeldelser, beretninger fra landsdelens museer og forskningsinstitutioner og et bredt billede af det lokalhistoriske arbejde.

Sønderjysk Månedsskrift udkom i 1992 med 10 hæfter på i alt 344 sider. Flere af hæfterne var helt eller delvist samlet om et enkelt tema. Redaktionen har bestræbt sig for at give plads til aktuelle emner, og det lykkedes at bringe en del fine farvebilleder.

Det første nummer bar præg af Nordborgs 800 års jubilæum. En række artikler fortalte om landskab og bebyggelse, oldtidsminder og kirker på Nordals, Nordborg slot o.m.a. I samarbejde med Nordborg kommune blev hæftet udgivet som særtryk i 5000 eksemplarer, der blev husstandsomdelt i kommunen.

I øvrigt er der i årets løb bragt et afvekslende stof, som kaster lys over grænselandets omskiftelige historie. Istedløven og dens eventuelle genopstilling på den gamle kirkegård i Flensborg var et tema, vi tog op i juni. Sønderjysk Skoleforenings 100 års jubilæum blev markeret med en række artikler i efteråret, og Haderslev blev grundigt behandlet i anledning af byens 700 års jubilæum. De fire grænselandskronikker har taget sig af den aktuelle udvikling i landsdelen, ikke mindst omkring mindretallene.

Som nævnt er det ikke muligt at melde om fremgang i antallet af abonnenter. Problemet er nok, at der hele tiden skal gøres en indsats for at skaffe nye læsere, og det skorter på ressourcer til også at klare dette. Vi håber, at en hvervekampagne i indeværende år atter kan bringe abonnenttallet op over de 2000.

I redaktionen er der sket den ændring, at museumsinspektør Steen W. Andersen efter eget ønske er udtrådt efter seks års ihærdig medvirken. Vi siger ham tak for en god indsats og byder velkommen til den nye medredaktør, Carsten Porskrog Rasmussen, der er historiker og ansat på Institut for Grænse-

regionsforskning. Med et forfatterskab med hovedvægten på lokalhistorie er Carsten Porskrog Rasmussen en god gevinst for redaktionen, som herigennem også har opnået en foryngelse!

I 1992 så to publikationer dagens lys. På årsmødet sidste år kunne formanden præsentere vort styrelsesmedlem Henning Mathiesens bog »Hertugens Folk«, som netop var udkommet. Bogen behandler de økonomiske og sociale vilkår for landbrugerne under Rønhave og Sønderborg ladegård i tiden indtil udskiftningen sidst i 1700-tallet, og den rokker på flere punkter ved ældre opfattelser – bøndernes vilkår var bedre end før antaget. Bogen er et solidt stykke lokalhistorie, og den vil blive et nyttigt redskab for andre forskere. Den er da også blevet solgt pænt og rosende anmeldt.

Årets mest omtalte udgivelse var Inge Adriansen og Immo Doeges hæfte »Dansk eller tysk? Billeder af national selvforståelse i 1920«, som blev præsenteret i november måned. Hæftet er på flere måder bemærkelsesværdigt. Det udkom som nr. 3 i serien »Sønderjyske Billeder«, hvor Institut for Sønderjysk Lokalhistorie er den drivende kraft. Og det skete i et dansk- tysk samarbejde, idet Gesellschaft für Flensburger Stadtgeschichte og Institut für Regionale Forschung und Information i Flensborg samtidig udsendte en tysksproget udgave. Ved samarbejdet kunne man dele udgifterne til de mange flotte farverproduktioner af afstemningsplakater og nødpengersedler. Det er første gang, Historisk Samfund har forsøgt et sådant samarbejde – og erfaringerne har været gode.

De to forfattere – en dansk og en tysk – har hver for sig analyseret det danske og det tyske billedmateriales åbne og skjulte budskaber og har tegnet et spændende billede af afstemningstidens nationale forestillinger på dansk og tysk side. De var ikke så forskellige, som eftertiden gerne har villet tro. Både æstetisk, fagligt og salgsmæssigt har udgivelsen været en succes – den er allerede på vej til at være udsolgt. Bogen har fået mange og begejstrede anmeldelser og bragte de to forfattere en fortjent anerkendelse i form af Sønderjyllands Amts kulturpris for 1992.

Også på anden måde er der solgt bøger. På grund af landsarkivets stigende pladsbehov har vi måttet reducere vort boglager. Det sker dels ved salg af større oplag til boghandlere m.fl., dels ved den tilbudsliste, som blev udsendt til alle medlemmer med indkaldelsen til dette årsmøde. Kampagnen over for boghandlere gav et salg på over 90.000 kr., og også udsalget til medlemmerne tegner til at blive en succes. Men husk: udsalget har den 1. juni 1993 som slutdato!

Vi har altid her i Historisk Samfund talt meget om vore publikationer – og de er også vigtige. Men amtskredsene må ikke undervurderes. Der er mange tegn på, at den historiske interesse på det lokale plan er ret fremtrædende,

mindre på det regionale. Vi må prøve at bygge på denne lokale interesse. Samarbejdet med vore kolleger – de lokale historiske foreninger og arkiver – er helt afgørende, hvis vi vil have flere i tale. Vi bør derfor sætte flere kræfter ind på dette område. I amtskredsene har man da også ihærdigt arrangeret foredrag, egns- og byvandring, ofte i samarbejde med lokale, historiske foreninger og institutioner. Et enkelt arrangement har kaldt på op mod 200 deltagere. Jeg håber, at samarbejdet kan udbygges yderligere fremover.

Sydslesvig amtskreds tog sig af Historisk Lørdag den 8. august 1991 i Slesvig by. Lokale eksperter viste rundt for mellem 60 og 70 deltagere i Domkirken, Gråklostret og Stændersalen.

I dagene 29. – 31. maj gentog egnsvandringensudvalget turen til Rügen for de 50 deltagere, som ikke fik plads året før. Flerdagesturene har vist sig populære, og de vil derfor blive fortsat, selvom der ikke altid kan blive plads til alle. Vi må her holde os til en vedtagelse på årsmødet i 1988, nemlig at sorteringen foretages ved lodtrækning.

Den traditionelle endagsudflugt fandt sted lørdag den 29. august i silende regn fra morgen til aften, hvilket dog ikke ødelagde det gode humør. Med Henrik Becker-Christensen som leder fulgte man Kongeågrænsen fra vest mod øst og besøgte bl. a. herregården Sønderkov med den berømte runesten og Skibelund Krat, hvorefter man fortsatte til Hejlsminde og Den gamle Grænsekro.

Året der gik var altså fyldt af aktiviteter – og som nævnt har vi klaret de økonomiske skær. Sønderjyske Årbøger og Sønderjysk Månedsskrift har begge klaret sig pænt, og bøgerne har takket være det store ekstrasalg givet et pænt overskud. Det gode resultat skyldes som nævnt ikke stigende medlems- og abonnental. Det er et advarselssignal, som vi er opmærksomme på. Det betyder også, at velvilje udefra, fra fonde og legater, har været med til at sikre stabiliseringen. Rækken af velyndere er lang: Mads Clausens Fond, Nykredits Fond, Lauritz og Augusta Dahls Mindelegat, Den Hielmstjerne-Rosencrone-ske Stiftelse, H. P. Hanssens Mindefond, Idagårdfonden, Oberst Parkovs Mindefond, Flach-Bundegaards Fond, Dansk lokalhistorisk Forening, Sønderjysk Skoleforening, Det unge Grænseværn, Odense Universitet, Ulkebøl Sparekasse, Union Bank og sidst, men ikke mindst Dansk Kultursamfund og Sønderjyllands amtskommune. Alle skal de have hjertelig tak – trods sparsommelighed kan vi ikke klare os uden denne hjælp. Vort lille hus bygger på denne støtte og på den engagerede og ulønnede indsats i de forskellige udvalg. Samt – som det vigtigste – på interessen fra medlemmerne. Til alle vil jeg sige Mange tak!

Styrelsens beretning blev godkendt uden bemærkninger. Derefter fremlagde kassereren, afdelingsleder Rasmus Callesen, regnskabet for 1992. Regnskabet, som bringes s. 311,

blev godkendt. Det vedtoges at fortsætte med uændret kontingent i 1994 (medlemskab 115 kr., abonnement på Sønderjysk Månedsskrift 130 kr., kombineret medlemskab og abonnement 210 kr.).

Ved de efterfølgende valg til styrelsen genvalgtes Henrik Fangel, Lars N. Henningsen og Hans Schultz Hansen, mens Henning Mathiesen og Elsemarie Dam-Jensen nyvalgtes. Som revisorer genvalgtes Julius Beyer og Frede Rudolph.

Der var ikke indkommet forslag til behandling på generalforsamlingen. Imidlertid henviste Kaja Lange-Møller, Randers, til sine tidligere breve til formanden og klagede over fremgangsmåden ved udpegning af deltagere i egnsvandringen. På udvalgets vegne gjorde Hans H. Worsøe opmærksom på, at det på årsmødet/styrelsesmødet i Ladelund 1988 var vedtaget at trække lod i tilfælde af overtegning. Flere henstillede til egnsvandringssudvalget at lade denne vedtagelse fremgå af indbydelserne. Det vedtoges, at styrelsen lader generalforsamlingen i 1994 drøfte spørgsmålet og eventuelt træffe ny beslutning. En kritik af datosammenfald mellem egnsvandring, Historisk Søndag og de sydslesvigske årsmøder blev taget til efterretning. Endvidere udspandt der sig en kort diskussion om udgivelsernes standard.

Formanden takkede den afgående kasserer Rasmus Callesen for hans engagerede indsats for foreningens økonomi og for Historisk Samfund i det hele taget. Derpå fremlagde han Historisk Samfunds planer for markeringen af 75-årsjubilæet i 1995 for Nordslesvigs genforening med Danmark i 1920. Der er planlagt egnesspil, stilekonkurrence og tre hæfter i serien »Sønderjyske Billeder«, som henholdsvis skal omfatte krigsdeltagerne 1914-18, hjemmefronten under krigen og overgangsårene 1914-20 samt afstemning og genforening i 1920. Endvidere udskrives to prisopgaver, hvis formulering kan ses på s. 318f. Sønderjyske Årbøger vil udkomme med genforeningsprocessen efter 1920 som særligt tema, og endelig vil de store dage omkring afstemning og genforening blive markeret i samarbejde med andre foreninger.

Efter årsmødet havde deltagerne lejlighed til at besøge Nørrebrarup kirke.

Haderslev amtskreds

Ved generalforsamlingen 7. maj 1992 i Hoptrup fortalte landsarkivar Hans H. Worsøe om benyttelse af Landsarkivet med særlig henblik på arkivalier fra Haderslev amt. Holger Bonde, Hoptrup, og Kirsten Fynbo, Skodborg, indvalgtes i bestyrelsen. Kirsten Fynbo har siden overtaget kassererposten efter Helge Holst, som er fratrædt på grund af sygdom.

I maj var der aftenudflugt til Koldinghus, hvor museumslederen gav en orientering, og hvor der derefter var lejlighed til at se en del af museet. Aftenen sluttede på Kolding kommunes St. Jørgensgård, en gammel restaureret bygning, der kan anbefales til sammenkomster. Her supplerede skolekonsulent Karl Erik Olesen med et indlæg om Koldings historie.

Det årlige fællesmøde for amtets lokalhistoriske foreninger og arkiver blev holdt i Toftlund og var godt besøgt. Efter besigtigelse af det lokale arkiv blev der aflagt beretninger om arbejdet de forskellige steder, og Hilmer Madsen viste lysbilleder fra det gamle Toftlund.

Aksel Gyldenkerne

Aabenraa amtskreds

Generalforsamling afholdtes 5. maj 1992 i Billedsalen på Folkehjem. Inger Jørgensen og Peter M. Petersen blev genvalgt. I stedet for Jens Bruun, Løjt, der ønskede at udtræde af bestyrelsen, valgtes Erling Madsen, Løjt. Efter generalforsamlingen causerede Anne-Helene Michelsen meget fornøjeligt om originaler i det gamle Aabenraa.

Den 3. juni havde amtskredsen arrangeret aftentur i samarbejde med Historisk Forening for Gråsten by og Sogn. Først besøgte man Rinkenæs gamle kirke, hvor den tidl. formand for Historisk Samfund for Sønderjylland, Poul Andersen, fortalte om kirken og kirkegården. Bagefter besøgte man Gråsten Slotskirke. Sognepræsten, Jens Barfod, viste rundt og fortalte om kirkens mange malerier. Til sidst samledes man i Den gamle Kro, hvor formanden for Historisk Forening for Gråsten by og sogn, Sven Kjems, fortalte om kroens historie og om det gamle Gråsten.

Den 21. oktober holdt dr. phil. Bjørn Poulsen foredrag på Folkehjem om emnet »Bondens penge«. Foredraget var arrangeret i samarbejde med Folkeuniversitetet, Aabenraa Museums Venner og Aabenraa Byhistoriske Forening.

Den 17. november afholdtes det årlige fællesmøde for amtskredsens arkiver og historiske foreninger i Rødekro lokalhistoriske forenings nye lokaler i Rødekro. Vi så samlingen af billeder m. m., og gårdejer Torp Friis Møller fortalte om Rødekros lokalhistorie. Gårdejer Thomas Heisel viste en film om tørveproduktionen på sin hjemgård. De fleste foreninger var repræsenteret på mødet og fortalte om det lokale arbejde.

Hans Henrik Bang

Sønderborg amtskreds

I 1992 har amtskredsen haft fire arrangementer:

Generalforsamlingen den 22. april blev holdt på biblioteket i Sønderborg. Efter generalforsamlingen fortalte Henning Mathiesen om Sønderborgs historie fra opførelsen af slottet for mere end 700 år siden og indtil kommunesammenlægningen i 1970. Der var godt 30 deltagere.

Det næste arrangement var en tur til Statens Forsøgsstation på Rønhave på Kjær halvø den 31. august, hvor stationens bestyrer, Carl Chr. Olsen, viste rundt og fortalte dels om fortiden, hvor Rønhave havde været hovedgård, og hvor alle bønder i Ulkebøl og Kær havde måttet gøre hoveri på gården, og dels om nutiden, hvor gården tjener som en fremtidsrettet forsøgsstation, der kan være med til at effektivisere de danske landbrug. Der var 180-200 deltagere.

Den 12. september holdt F. S. Grove-Stephensen foredrag på biblioteket i Sønderborg for amtskredsen og Slægtshistorisk Forening Sønderjylland om småskibsfart på Flensborg Fjord fra 1592 til 1971. Indlægget blev hørt af godt 30 deltagere.

Endelig var der den 23. november det traditionelle, årlige fællesmøde med de lokalhistoriske arkiver og foreninger på Als og Sundeved. Mødet fandt sted på Kegnæs, hvor vi startede med at bese kirken fra 1615, hvor Hans Bertelsen fortalte. I Kegnæs Forsamlingshus fortalte en deltager fra hver forening/arkiv derefter om aktiviteterne i deres forening. Som afslutning visttes en billedserie med Kegnæs-motiver, som Musse Jørgensen kommenterede. Endelig var der mulighed for at besigtige arkivet på den gamle skole. Der var ca. 55 deltagere.

Henning Mathiesen

Tønder amtskreds

Et planlagt besøg på Gottorp slot måtte aflyses på grund af for få tilmeldinger. I stedet indbød man til en landsbyvandring i Mjolden syd for Skærbæk. Her var interessen større, idet ca. 35 deltog. Takket være kyndig ledelse fra Gurli og Jens Nielsen, Mjolden, blev besøget et godt eksempel på, at et mindre lokalsamfund kan tale med en stemme, der har interesse uden for området.

Afstemningsfesten i Skærbæk, i samarbejde med flere lokale foreninger, havde som sædvanlig pæn tilslutning, idet 80 deltog. Festtalen blev forestået af lektor H. V. Gregeresen, Haderslev.

Mødet med de lokalhistoriske arkiver indledtes i Drøshes hus i Tønder. Museumsleder Inger Lauridsen, Tønder, gjorde på udmærket vis deltagerne bekendt med stedet. De 21 deltagere fortsatte senere mødet på Hostrups hotel med indbyrdes orientering om det lokale arbejde.

På den ordinære generalforsamling i april fortalte overlærer Inga Wolf, Jejsing, fængslende om hverdagen i Litauen i forbindelse med en rejse dertil.

Den historiske interesse på det lokale plan er ret fremtrædende, mindre på det regionale. Det er amtsbestyrelsens opgave at sørge for den folkelige bredde i de tilbud, der fremsættes. Den opgave vil man fremover i højere grad holde sig for øje.

Peter Madsen

Sydslesvig amtskreds

I år var det vores tur til at arrangere »Historisk lørdag«. Den foregik den 8. august i Slesvig by, hvor Thorvald Fink fremviste Domkirken, Paul Nawrocki Sankt Johannesklostret og Jesper B. Nielsen Gråklostret og Stændersalen. Der var 60 – 70 deltagere.

Den 29. august besøgte vi Kobbermøllen, hvor Bodo Daetz fremviste de nyrestaurede arbejderboliger og fortalte om værkets historie samt sammen med sin kone fremviste deres hjem, som er opført af konferensråd Wasserschele og indeholder mange minder om ham og om Kobbermøllen. Der var 30 deltagere.

Amtskredsen har for tiden 185 medlemmer, og den har arrangeret eller medvirket ved følgende foredrag m.m.: den 15. september foredrag ved Ole Feldbæk: »Den historiske udvikling af dansk identitet« med 25 deltagere, den 3. oktober foredrag af Uffe Østergård: »Grundtvig, Carl Nielsen og brun sovs. Træk af danskhedens grundpiller« med omkring 45 deltagere; den 8. oktober foredrag af Nis Hardt: »Romere og Germanere« med 25 deltagere; den 3. november foredrag af Stine Wiell: »Fortidsminderne, Oldsagerne og de nationale arkæologer. Fra Oldsagskommissionen 1807 til Nydam Mose 1991« med 32 deltagere.

I samarbejde med Beirat für Geschichte afholdtes møde i Hatsted om »Der Idstedt-Löwe, eine unendliche Debatte«. Stine Wiell talte om »Der Idstedt-Löwe in Kulturhistorischer Gesellschaft,« Jürgen Ostwald om »Von Löwen, Denkmälern und Standorten – eine kunsthistorische Einmischung.« Politikerne Arthur Thomsen (SPD) og Rolf Lehfeldt (SSW) afsluttede med at tale om Idstedsløvens placering i den politiske debat. Der var 55 deltagere.

Den 16. februar forelæste Claus Bjørn om »Den danske Helstat og nutiden«; der var 28 deltagere. Den 30. marts holdtes Amtskredsens generalforsamling og forelæsning ved Inge Adriansen: »Danske og tyske symboler og den nationale selvforståelse i grænselandet.« Der var 60 deltagere.

Jesper Bolund Nielsen

Andre landsdelsdækkende foreninger og arkiver*Lokalhistoriske Arkiver og Samlinger i Sønderjylland (LASS)*

Formand: Ester Feddersen, Nørreagervej 6A, 6300 Tinglev, tlf. 74 64 40 62.

I forbindelse med årsmødet 1992 havde vi et kursus i interviewteknik med arkivar Kim Furdal som instruktør. Sidste week-end i marts fandt SLA's møde for kredsrepræsentanter sted i Nyborg. Sekretær og formand deltog for LASS.

Den 7. maj afholdtes et arkivledermøde for at drøfte arkivernes forhold til SLA. Der har været en del kritik af det forhøjede kontingent samt af de meget restriktive krav til vore vedtægter. 30 deltog i mødet, og der udspandt sig en livlig diskussion, men det var svært at nå til en afklaring.

Den 23. maj havde vi arkivdag i Broager. Vi startede med at se Cathrinesminde teglværk, hvor vi også nød den medbragte kaffe. Derefter var vi i kirken og ved mindehøjen for de faldne i Første Verdenskrig. Dagen sluttede i det rummelige og velindrettede arkiv.

Dyrskueudstillingen er blevet en tradition og fandt sted den 12-13. juni. Vi forsøgte os med noget nyt, nemlig en videoptagelse af gamle billeder, som en række arkiver havde stillet til rådighed. På væggene var der vist gamle land- og bykort.

Den 21. august var vi inviteret af »Arbeitsgemeinschaft der volkskundlichen Sammlungen des Kreises Schleswig-Flensburg« til et besøg på en gammel frisergård i Husum. Den er nu indrettet til museum. Bagefter var der hyggeligt kaffebord i en gammel kro. Det var en god dag til trods for, at vi har lidt sproglige problemer.

Den 7. november holdt vi registreringskursus med 29 deltagere. Der er stadig brug for sådanne kurser, der kommer jo nye medarbejdere rundt om i arkiverne. Den 3. oktober var 12 medlemmer fra fire arkiver gæster i Holsted til en temadag, arrangeret af Ribe amts lokalhistoriske arkiver, RAL, om »De gejstlige arkiver og deres benyttelse«.

Temadagen sammen med Historisk Samfund for Sønderjylland og Historisk Samfund for Als og Sundeved afholdtes på Folkehjem i Aabenraa den 27. februar 1993. 70 havde taget mod indbydelsen, heriblandt også nogle fra Ribe amt. Emnet var »Billeder – og brug af billeder«. Henrik Fangel lagde for med at fortælle om, hvordan vi bedst bevarer vore billeder, så fulgte Curt Sørensen, Svendborg, om familiefotografiet og hvad det kan fortælle. Kragh-Nielsen, Rødding, sluttede med gode råd om, hvordan man kan lave en billedbog. Mange gav udtryk for, at det havde været en god og instruktiv dag.

Indsamling og registrering af foreningsarkiver

Arbejdet med indsamling og registrering af foreningsarkiver er fortsat frem til den 30. juni, da Herluf Knudsen, der har forestået arbejdet siden den 1. december 1990, desværre måtte fratræde, fordi der ikke længere var midler til aflønning af ham. I juni var Herluf Knudsen ansat af Landsarkivet med henblik på gennemgang af by- og landrådsarkiver før 1920, der rummer et omfattende materiale til belysning af foreninger i form af vedtægter og medlemslister samt undertiden også regnskabsmateriale. Endvidere har Herluf Knudsen gennemgået Det tyske Mindretals arkiv 1920-45 i Landsarkivet, som især rummer materiale vedr. de tyske privatskoler.

Alt ialt var der ved Herluf Knudsens fratrædelse registreret ca. 3650 foreningsarkiver. Ved årets udgang er der registreret knap 4000. Der er dog tale om en meget ujævn fordeling, idet der stadig er områder af Sønderjylland, som er meget svagt repræsenteret

med foreningsarkiver, dels fordi indsamlingsarbejdet kun har foregået i en kort årrække, dels fordi der endnu ikke har været ressourcer til rådighed til at gøre en indsats i forbindelse med kampagnen.

Det er besluttet at søge udgivet en trykt registratur over foreningsarkiver i Sønderjylland. Dette vil dog først kunne ske, når der er gjort en indsats for at få de »tynde« områder dækket bedre ind. Endvidere må der fremskaffes midler til ansættelse af Herluf Knudsen i min. to måneder til klargøring af databasen til trykning, ligesom der må skaffes midler til selve trykningen.

Til foreningskampagnen har LASS i 1992 modtaget 30.000 kr. i tilskud fra Alvingfonden. Med udgangen af 1992 er der ialt anvendt 228.000 kr., hvoraf Statens humanistiske Forskningsråd har bevilget 100.000 kr., mens 116.000 kr. er fremskaffet via fondsmidler.

Den lokalhistoriske konsulent

Henrik Fangel, Institut for Sønderjysk Lokalhistorie, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 58 60.

De årlige orienteringsmøder, som Historisk Samfund for Sønderjylland har afholdt sammen med de lokalhistoriske foreninger og arkiver i de fire områder af Sønderjylland, har givet god mulighed for at orientere sig om det lokalhistoriske arbejde. De giver god kontakt mellem arkiverne og konsulenten og har i en række tilfælde ført til aftale om konsulentbesøg.

Sådanne besøg er aflagt i Ullerup, i Christiansfeld, i Aller, i Arnum, i Vojens, i Skodborg og i Moltrup, og det har været vidt forskellige spørgsmål, der har været drøftet her. I Christiansfeld ønskedes en udtalelse vedr. arkivets lokaleforhold, også i Moltrup var det lokaleforhold, det drejede sig om, mens man i Arnum ønskedes konsulentens medvirken ved stiftelse af en ny lokalhistorisk forening. I Aller ønskede man gode råd i forbindelse med starten på et lokalhistorisk arbejde.

Der er særlig grund til at fremhæve arbejdet i Ullerup eller rettere i Sundeved kommune, hvor tre foreninger er gået sammen i en forening, der driver tre arkiver, et i hvert sogn. Man er i Sundeved tilsyneladende vældig godt tilfreds med, at man har fået lagt gode organisatoriske rammer omkring denne nye struktur. At tre små foreninger er blevet afløst af en, har givet øget styrke og også skabt et bedre grundlag for udgivelsen af det årsskrift, som tidligere kun Sottrup bar. Også i Rødding har man fået skabt en ny ramme omkring et samarbejde mellem de lokalhistoriske arkiver i kommunen. Sundeved og Rødding er eksempler på, at det har en positiv effekt at have de organisatoriske forhold omkring lokalarkiverne i kommunen på plads.

Ved konsulentbesøgene i Vojens og i Skodborg drøftedes spørgsmål om kassation, bl. a. i forbindelse med aflevering af et meget stort firmaarkiv og af mange trykte bøger og hæfter. Kassation er et væsentligt problem – også for de lokalhistoriske arkiver, der imidlertid har det problem, at der ikke findes regler for kassation. Det er derfor væsentligt, at dette problem tages op til drøftelse, og det er sket med udgangspunkt i disse to konkrete eksempler bl. a. på årsmødet i LASS i marts 1993.

Ved siden af denne kontakt til arkiverne har konsulenten som sædvanlig deltaget i bestyrelsesarbejdet i LASS, og medvirket ved LASS' arrangementer, bl. a. temadagen i februar, hvor temaet var »Lokalhistorie i undervisningen«, dyrskueudstillingen i juni og registreringskurset i november. Også fotokopiering af kirkebøger og folketællinger til lokalarkiverne er blevet varetaget af konsulenten.

Historiske Samlinger i Institut for Sønderjysk Lokalhistorie

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 58 60.

Leder: Henrik Fangel.

Åbningstid: ma.-to. kl. 9-14 eller efter aftale.

De historiske samlinger har i 1992 modtaget 73 afleveringer, omfattende ialt ca. 820 fotografier, dias og postkort, 2 albums samt 12 skole- og sangbøger. Af større billed- og negativsamlinger, som instituttet har modtaget i 1992, skal nævnes 43 farveluftfotografier af Haderslev i 1980'erne, 112 glasnegativer af godsinspektør H. C. Davidsen, Møgeltønder, der supplerer den eksisterende samling på 175 negativer, samt et stort antal negativer fra Oscar Dodt og Annemarie Bade, begge Aabenraa, og begge fremragende amatørfotografer. Der er afleveret en række film af Sønderjyllands amtskommune, hovedsagelig vedrørende vejbyggeri fra 1930'erne og frem.

En sikkerhedskopiering af instituttets 36 ældste bånd, optaget i årene 1961-66, er gennemført ved hjælp af fondsstøtte. Samlingernes tre daguerretypier samt et ældre foto på glas er blevet restaureret også ved hjælp af fondsmidler.

45 lånere har købt eller lånt 261 kopier af billeder fra samlingerne, hvoraf en stor del er anvendt til gengivelse i artikler og i bøger. Herudover har en del besøgende gennemgået dele af samlingen på jagt efter bestemte motiver. En del billeder er anvendt til videooptagelser.

Historisk Samfund for Als og Sundeved

Museet på Sønderborg Slot, 6400 Sønderborg.

Formand: Lorenz P. Christensen, Stationsgade 1, Sottrup, 6400 Sønderborg.

Ved generalforsamlingen i 1992 valgte Historisk Samfunds formand igennem mange år, Boye Andersen, af helbredsmæssige grunde at trække sig tilbage. Næstformand Lorenz P. Christensen påtog sig formandsposten med Ester Fick som næstformand, Jørgen Slettebo som sekretær og Jens Todsen som kasserer. Foreningen har 1300 medlemmer.

Sommerudflugten gik til Slesvig med besøg i domkirken, og på Gottorp slot besøgte Thorvaldsen-udstillingen; derfra gik turen videre til Hedeby og Oversø kirke.

Efterårets foredragsrække omhandlede Venderne og var meget velbesøgt. Årets udgivelse var bogen om »Nørreskoven på Als« (Fra Als og Sundeved bd. 22), en kærlighedserklæring til skoven, skrevet af pensioneret læge Valdemar Dreyer, Sjellerupskov.

Slægtshistorisk Forening Sønderjylland

Formand: Jørgen Wangel, Mosevang 29, Ulkebøl, 6400 Sønderborg, tlf. 74 42 75 33.

Hjemmeværnsregions III's historiske udvalg

Formand: Mette Marie Andersen, Gl. Toftlundvej 13, Rurup, 6520 Toftlund, tlf. 74 83 15 37.

I Hjemmeværnsregions III's historiske udvalg holdes flere møder årligt, og der samles i alle hjemmeværnsdistrikter effekter og arkivalier, der registreres og opbevares og bruges ved forskellige arrangementer. Desuden arbejdes i nært samarbejde med Hjemmeværns-museet i Frøslev.

Lokalhistoriske foreninger og arkiver

Augustenborg Kommune

Lokalhistorisk arkiv for Augustenborg kommune

Slotsalle 10, 6440 Augustenborg, tlf. 74 47 18 08.

Åbningstid: Onsdag kl. 9-12 samt første mandag i måneden kl. 19-21, eller efter aftale.

Leder: Hans Lind, Mosevænget 9, 6440 Augustenborg, tlf. 74 47 11 20.

Arkivets 15. år har som de forudgående være præget af fremgang, og mødeaktiviteten har været meget stor. Udover gruppebesøg af skoleelever, besøgte 175 personer arkivet i tilslutning til kulturugen, mens det mere almindelige arkivbesøg omfattede 475 personer, der især søgte efter slægtens spor.

Afleveringen af arkivalier og fotos var stor, således modtog vi 850 billeder/fotos, og samlingen har nu passeret 7000 stk. Der er af øvrige arkivalier afleveret en del foreningsarkivalier, og vi har nu registreret ca. 150 foreninger.

Af øvrige afleveringer kan nævnes en række erindringer, der fortæller om oplevelser fra Første Verdenskrig og mellemkrigsårene op til 1930, endvidere seks kasettebånd indtalt af en DSK'er fra krigen 1914-18. Arkivet kan glæde sig over flere frivillige hjælpere, der uopfordret nu deltager i arbejdet.

Bov kommune

Historisk forening for Vis herred

Formand: Hans H. Bang, Padborgvej 27, Bov, 6330 Padborg, tlf. 74 67 16 18.

I februar holdt museumsinspektør B. Kragh, Aabenraa Museum, et foredrag på Bov Museum med emnet: »Hverdagsliv i småskibsfarten fra Egernsund«, og i marts holdt lærer Hans Chr. Hansen, Rinkenæs, lysbilledforedrag »Langs Flensborg fjord før og nu« på Holbøl Landbohjem. I forbindelse med generalforsamlingen var der historisk gættekonkurrence. Den 17. juni afholdtes aftenudflugt langs Hærvejen til oldtidsgravhøje ved Vedsted og Det sønderjyske kulturcenter ved Hammelev, og i juli var der byvandring i Padborg. I november holdt fhv. højskoleforstander K. Andresen, Kollund, foredrag på museet om »Folketro og overtro«.

Bov Museum

Bovvej 2, 6330 Padborg, tlf. 74 67 51 50.

Åbningstid: 1. april – 1. nov. Hver dag undtagen mandag kl. 14-17; skoler og større selskaber efter aftale.

Leder: Hans H. Bang, Padborgvej 27, Bov, 6330 Padborg, tlf. 74 67 16 18.

Af særudstillinger havde museet i påsken en udstilling af 16 kunstnere fra Bov kommune, 1. maj en udstilling af skolebørnetegninger fra en konkurrence med emnet »Landbruget i gamle dage« og den 13. juni – 18. oktober udstilling af gamle klædedragter, især kvindetøj. I oktober udstilledes endvidere gaver, som museet i årets løb havde modtaget, og derefter fejrede Padborg danske børnehaver deres 50-års fødselsdag med en særudstilling på museet.

De tre første uger af december var der julestuer med børnehavebørnene i Bov kommune, og sidste weekend før jul åbent hus i det julepyntede museum. Museet har i årets løb haft 4100 gæster.

Bov Lokalarkiv

Bov Bibliotek, Bovvej 4, 6330 Padborg, tlf. 74 67 34 54.

Åbningstider: Mandag-torsdag kl. 14-19.30, fredag kl. 10-15, lørdag kl. 10-13.

Leder: Kirsten Sparvath, Østerskovvej 40, Kollund, 6340 Kruså, tlf. 74 67 83 38.

Allerede to år efter etableringen er Bov Lokalarkiv godt i vej. Ni frivillige medarbejdere samles hver 14. dag for at ordne, registrere m.v. En del afleveringer har fundet vej til arkivet, ligesom Bov Museum har påbegyndt afleveringen af de materialer, der hører hjemme i arkivet.

I løbet af beretningsåret har arkivet fået fordoblet sit areal og råder nu over to store lokaler, hvoraf det ene er åbent for publikum i hele bibliotekets åbningstid.

Avisudklipsamlingen er fælles for hele den kommunale forvaltning, og alle kommunale afdelinger/institutioner kan rekvirere kopier herfra. Fotosamlingen rummer nu 2200 stk. og bliver hele tiden større. Her lægges en stor indsats, så det har været en positiv oplevelse at se, at Carsten Porskrog Rasmussen i sin nye bog om Bov kommune i udstrakt grad har hentet illustrationer fra vort arkiv.

Bogsamlingen er på 475 bind og antallet af tidsskrifter er 67.

Bredebro kommune*Lokalhistorisk Samling*

Brede Bygade 14, 6261 Bredebro, tlf. 74 71 14 28.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Knud Nielsen, Toften 4, 6261 Bredebro, tlf. 74 71 12 31.

Året 1992 har været præget af stor aktivitet med mange opgaver fra folk, der har søgt efter deres rødder – helt fra Amerika har der været spurgt. Desuden har vi haft udstillinger, åbent hus og egnsture. Det meste har været gennemført med god tilslutning. Endvidere arbejder vi med at samle midler til at udgive en bog om udviklingen i Ballum.

Broager kommune*Lokalhistorisk forening for Broagerland*

Formand: Chresten A. Krogh, Brovej 108, 6310 Broager, tlf. 74 44 17 64.

Foreningen har i år haft den glæde, at der har været meget stor tilslutning til vore arrangementer. På trods af naturlig afgang, er medlemstallet meget stabilt.

I marts måned havde vi generalforsamling, hvor Inge Adriansen, Sønderborg Slot, holdt foredrag om »Matadoren fra Broager« C. H. Clausens virke. Midt i maj havde vi byvandring, hvor P. A. Petersen, Mølmark, fortalte om før og nu. I juni arrangerede vi en tur til Bov Museum. I oktober var der foredrag i V. Sottrup i samarbejde med lokalhistorisk forening i Sundeved, emnet var »Landsbyernes livsform« ved Erik Lindsø, Danebod højskole. Først i november udkom bogen Broagerland VII.

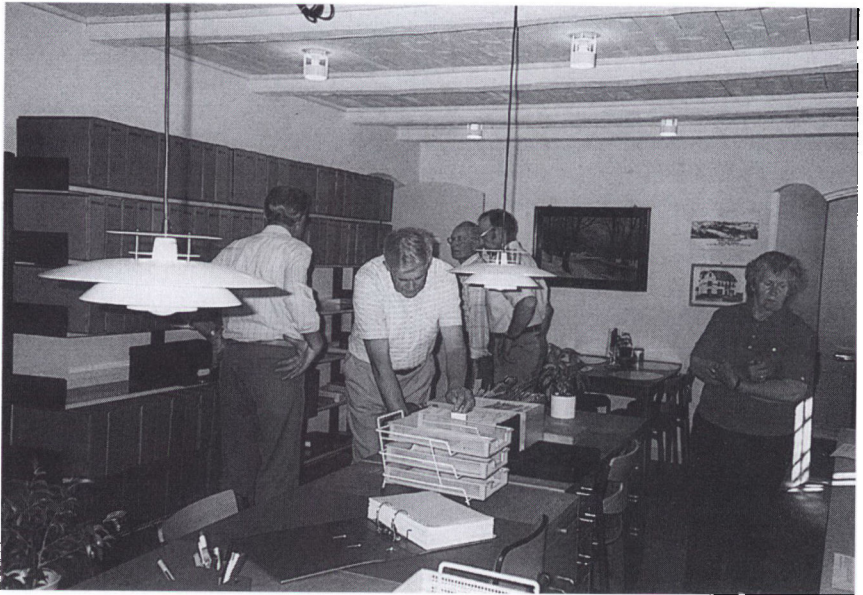
Broagerlands Lokalarkiv

Storegade 33, 6310 Broager, tlf. 74 44 93 51.

Åbningstid: Tirsdag kl. 15-17 eller efter aftale.

Leder: Randi Demuth, Østerhøj 3, 6310 Broager, tlf. 74 44 01 47.

Året 1992 har været et godt arbejdsår, idet vi i 1992 har begyndt at pakke hele arkivet

Den 23. maj havde de lokalhistoriske arkiver og samlinger i Sønderjylland (LASS) arkivdag i Broager, hvor man bl. a. aftogde besøg i det velordnede arkiv, der har gode lokaler i en kommunal ejendom. Fot. Broagerlands lokalarkiv.

om, således at vi nu arkiverer i arkivfunds. Arbejdet går langsomt, men sikkert fremad, da vi samtidig med ompakningen skriver alt håndskrevet rent på maskine.

Christiansfeld kommune

Christiansfeld kommunes Lokalhistoriske Arkiv

Nørregade 1, 6070 Christiansfeld, tlf. 74 56 25 98.

Åbningstid: Mandag-fredag kl. 9-12 og kl. 13-17, tirsdag og fredag tillige kl. 17-19. Lørdag efter aftale.

Leder: Ole Laurits Sørensen, Haderslevvej 26, 6070 Christiansfeld, tlf. 74 56 31 88.

1992 er forløbet med stor aktivitet. Så godt som dagligt kommer der nye arkivalier til, og hver eneste dag møder interesserede op for at give eller få informationer. Der har været 93 nyregistrerede navne på besøgslisten. Den frivillige stab omfatter foruden lederen seks medarbejdere. Arkivet disponerer nu over fem læseskærme for 35 mm film, reproanlæg, mærkekammer samt tre EDB anlæg.

I Taps holdt lederen et foredrag om Grænsestenene fra 1864 og De gamle veje i Taps kommune.

Lokalhistorisk forening for Christiansfeld og Omegn

Formand: Annelise Gram, Kongensgade 8, 6070 Christiansfeld, tlf. 74 56 19 92.

I november havde foreningen foredrag om fattiggårde i Haderslev amt ved Anne M. Jacobsen og Birgit Weitling. Ved generalforsamlingen i marts 1993 viste Per Ethelberg fra Haderslev Museum film og dias af udgravningerne ved Stepping og Christiansfeld.

Fjelstrup Lokalhistoriske Forening

Formand: Anne-Kirsten Glumsø, Fjelstrup Nørrevej 70, 6100 Haderslev, tlf. 74 56 62 14.

Foreningens arkiv: Skolebakken 21, Fjelstrup, 6100 Haderslev

Åbningstid: Efter aftale.

Den 4. februar var der generalforsamling med foredrag af Lennart Madsen fra Haderslev Museum om Fjelstrup og omegn. Den 5. april holdt vi en historisk dag med mange aktiviteter. Foruden arbejdende værksteder, minimuseum og udstilling af arkivalier, havde vi forskellige timeaktiviteter som: Egnsteater, skjolddans, mannequinopvisning i gammelt tøj, lysbilledserie og »Hvad er det?« Fedtemadder, kringler og Richs kaffe kunne købes.

Lokalhistorisk Forening for Hejls-Hejlsminde

Formand: Gunnar Krag, Trappendalvej 29, 6094 Hejls, tlf. 75 57 47 54.

Foreningens arkiv: Hejls Landevej 57, »Engbo«, 6094 Hejls.

Arkivets åbningstid: Tirsdag kl. 15.30-17.30 i perioden september-april.

Leder: Kirsten Degn, Bagvejen 14, 6094 Hejls, tlf. 74 57 44 65.

1992 har været et godt og resultatrigt år for foreningen og for arkivet. Foreningen afholdt fem foredrag: i januar holdt arkivar Lars N. Henningsen, Flensborg, foredrag om Sønderjyllands historie 1700-1814, i februar fortalte museumsinspektør Vivi Jensen, Museet på Koldinghus, om Kolding bys historie i middelalderen, og i marts holdt museumsinspektør Henning Nielsen, Korsør, foredrag om »Vargaarde fra adelssæde til kongelig forpagtergård«. I oktober afholdtes generalforsamling, hvor Gunnar Krag fortalte om »Bygebjergs ældste historie« og i november sluttede lektor Jørn Buch, Haderslev, med et foredrag om »Den nationale vækkelse i Sønderjylland i det 19. årh.« Tre af foredragene var arrangeret i samarbejde med Folkeuniversitetet. Det gennemsnitlige besøgstal lå på 35.

Arkivet har i årets løb haft mange personlige, telefoniske og skriftlige henvendelser fra personer, der søger oplysninger om deres slægt. I de fleste tilfælde har vi kunnet hjælpe, og arkivet har haft stor fornøjelse og gavn af disse henvendelser, der har resulteret i gaver i form af billeder og slægtsbøger med relevans for sognet. Arkivet har modtaget 29 afleveringer, heriblandt en del værdifulde brandforsikringsprotokoller fra perioden 1850-1940. Der har været råd til at anskaffe arkivets tredje brandsikre arkivboks. Bestyrelsen har mødtes en gang månedligt i perioden september til april. En registreringsgruppe på fem medlemmer har mødtes en aften ugentlig for at registrere de indkomne materialer og billeder. Mere end halvdelen af bestyrelsens medlemmer har været på lokalhistoriske kurser i årets løb.

Vejstrup lokalhistoriske Forening

Formand: Johannes Larsen, Gl. Skamlingvej 1, 6093 Sjølund, tlf. 75 57 50 97.

Foreningens arkiv: På Plejehjemmet »Lærkebo«, Sjølundgade 28, 6093 Sjølund.

Åbningstid: Første tirsdag i måneden kl. 19-22.

Leder: Jørgen Hesselberg, Vejstruprødvej 17, 6093 Sjølund, tlf. 75 57 48 77.

Bestyrelsen mødes hver tirsdag aften på »Lærkebo« for at sortere og arkivere alt det materiale, der heldigvis stadig bliver afleveret af sognets beboere. Det er meget spændende, men også meget tidkrævende arbejde at identificere personer på billeder og i papirer og få dem anbragt i de rette familiære sammenhænge og øvrige tilknytning til sognet.

I den forbindelse har vi haft god hjælp af dem, der kigger ind til os den første tirsdag i hver måned, hvor vi har haft åbent hus.

Med lukningen og den igangværende ombygning af »Lærkebo«, er vi nu blevet husvilde det næste års tid, hvorefter vi flytter tilbage til »Lærkebo«. I mellemtiden har vi fået lov til at opmagasinere vort inventar og arkivalier på loftet på Vejstrup skole.

Ud over virksomheden i arkivet har vi i det forløbne år afholdt to offentlige møder i forsamlingshuset; herudover er vi medlem af Sjølund Kulturformidling og er medindbyder til disse møder.

Gram kommune

Lokalhistorisk Forening for Gram og omegn

Formand: Gunnar Lundgaard, Kirkealle 13, 6510 Gram, tlf. 74 82 21 61.

Foreningens arkiv: Østergade 10, 6510 Gram.

Åbningstid: Tirsdag kl. 9-11 og første mandag i måneden kl. 19.30-21.30 samt efter aftale.

Leder: Karl Gunner Gregersen, Åvej 14, 6510 Gram, tlf. 74 82 20 68.

Gennem flere år har man samlet billeder og arkivalier i Gram. Den 2. marts 1992 stiftedes en forening med interesse for denne indsamling; ved årets afslutning havde foreningen 115 medlemmer. I 1992 arrangerede foreningen to ekskursioner til henholdsvis lokalarkivet i Vandel og Sønderskov hovedgaard, en udstilling af gamle billeder og et foredrag om »Gamle veje i og omkring Gram«.

Foreningens første og største ønske var at forbedre opbevaringsmulighederne for det indsamlede materiale. Med hjælp fra biblioteket og Jobværkstedet blev der indrettet et ikke særligt stort lokale i kælderen under biblioteket, men lokalet kan låses af, og der er foreningens hylder og kartotekskabe stillet op, og en brandsikker boks er blevet købt.

I efterårs- og vintersæsonen samles en gruppe hver tirsdag formiddag, det er en åben gruppe, og interessen omkring indsamlingen er stor, og arkivet får mange arkivalier.

Sammen med andre lokalhistoriske arkiver i kommunen har arkivet og foreningen været medudgiver af en billedbog fra Gram kommune.

Tiset lokalhistorisk Forening

Formand: Arne Skafsgård, Stenholdtvej 6, 6510 Gram

Foreningens arkiv: Stenholdtvej 6, Tiset, 6510 Gram, tlf. 74 82 12 96.

Åbningstid: Første mandag i måneden kl. 14-17 og efter aftale.

Leder: Ellen Skafsgård, Stenholdtvej 6, Tiset, 6510 Gram.

I det forløbne år er der fortsat arbejdet med registrering af arkivalier. Endvidere har vi beskæftiget os specielt med skolens historie fra oprettelsen i 1920 til nedlæggelsen i 1983. Der er bl. a. udarbejdet navnelister til de mange elevbilleder.

Der har været foredrag om Ribes vikingetid med efterfølgende besøg i Ribe samt foredrag af Jørn Buch, Haderslev, om de baltiske landes historie. Foreningen har nu 75 medlemmer.

Gråsten kommune

Gråsten kommunes lokalhistoriske arkiv

Ahlmannsparken (biblioteket), 6300 Gråsten, tlf. 74 65 13 75.

Åbningstid: Mandag kl. 14-16, torsdag kl. 16-18 og efter aftale.

Leder: Poul Andersen, Munkemølle, 6300 Graasten, tlf. 74 60 82 44.

Arkivets besøgstal har i de sidste to år været jævnt stigende. Det er oplysninger om

slægten, man gerne vil have. Også pr. brev kommer der forespørgsel rundt om fra Danmark, men også fra Amerika. Desuden kommer der elever fra skolen og fra seminarier, der ønsker stof til stile og afhandlinger.

Foruden tre faste frivillige har vi fra 1. juli 1992 fået faglig bistand fra en bibliotekar på biblioteket fire timer ugentlig, en ordning, der efter aftale med kommunen foreløbig gælder for to år mod, at Historisk Forening yder et tilskud til hendes løn. Arkivet er så kendt, at mange kommer med arkivalier til os. Det giver meget arbejde, men viser også, at vore pladsforhold ikke er for gode.

Da der er nært samarbejde mellem Historisk Forening og Arkivet, er det arkivet, der sørger for udgivelse af Historisk Forenings årlige årsskrift. Meget af stoffet er hentet i arkivet, men også medlemmer bringer artikler om barndom, skoletid eller fortæller om gårde og lokaliteter inden for det område, Historisk Forening omfatter.

Historisk forening for Gråsten By og Egn

Formand: Sven Kjems, Solbakken 6, 6300 Graasten, tlf. 74 64 16 11.

Året 1992 er forløbet i stort set det samme mønster som i tidligere år, nemlig generalforsamling om foråret, en sommerudflugt og et efterårsmøde. Noget særligt i år var et besøg af Historisk Samfunds Aabenraa gamle amtskreds. De fik forevist Rinkenæs gamle kirke og Graasten Slotskirke.

Ved generalforsamlingen var der et foredrag af Arne Aabenhus om egnesspil, teglværksspillet og spillet om småskibsfarten på Flensborg Fjord, som blev opført i Egersund. Sommerudflugten var en smuk tur på Løjtland til Knappen Vandmølle og videre til Damgård Mølle. Ved efterårsmødet fortalte ingeniør M. Scott Hansen om sine undersøgelser af »Sicherungsstellung Nord«.

Haderslev kommune

Haderslev byhistoriske arkiv

Haderslev Bibliotek, Bispegade 15-17, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 31 30.

Åbningstid: Onsdag kl. 13-17 og efter aftale.

Leder: Jakob Røjskjær.

Haderslev arkiv- og museumsforening

Formand: Krista Lyngby, Havrevænget 17, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 73 62.

Ved generalforsamlingen sidste år vistes videofilmen »Glasimesteren« om Per Hebsgårds arbejde. I efteråret 1992 var der tre foredrag: Lennart Madsen talte om hertug Hans, Lennart Madsen og Jakob Røjskjær tog medlemmerne med på en tur til Tørnning, og Birgit Weitling og Anne Marie Jacobsen holdt foredrag om fattiggårde. I december holdtes julestue med udstillinger, dukketeaterforestilling, cafémusik og Luciaoptog.

Sensommerudflugten gik til Svendborg med forevisning af museet i den gamle fattiggård, søfartssamlingerne på Tåsinge og besøg på Valdemar Slot.

Årets bog til medlemmerne var Birgit Jenvold: Heinrich Hansen. Forlaget »Gammelt« har desuden udgivet »Haderslev i 700 år« – med mange billeder og med tekster af Henrik Fangel, Lennart S. Madsen og Jakob Røjskjær.

Foreningen betaler et beløb til Haderslev Museum, således at foreningens medlemmer har gratis adgang til museet.

Lokalhistorisk Forening for Kliplev kommune får sit arkiv i stuehuset (til højre) til Strågård's gamle smedje i Kliplev. Den nyistandsatte smedje (til venstre) blev indviet den 6. juni 1991, og siden da har den været i brug flere gange. Fot. Lokalhistorisk Forening for Kliplev sogn.

Halk-Hejsager lokalhistoriske forening

Formand: Jørgen D. Schmidt, Halkvej 100, Halk, 6100 Haderslev, tlf. 74 57 13 64.

Foreningens arkiv: Halk-Hejsager Fællesskole, 6100 Haderslev.

Leder: Jørgen D. Schmidt (se ovenfor).

Foreningen driver det lokalhistoriske arkiv for Halk og Hejsager. Arkivet har til huse på Halk skole. Foreningen er taknemmelig for, at arkivet har taget over hovedet, men pladsforholdene er desværre så trange, at de ikke tillader arkivarbejde på stedet. Bedre arkivforhold står øverst på foreningens ønskeseddel. Foreningen havde i 1992 112 medlemmer, nu 132 medlemmer. Foreningen arbejder sammen med Halk-Hejsager Beboerforening om velbesøgte højskoleaftener.

Haderslev Slægtsforskningsforening

Formand: Lizzie Knoop, Braineparken 31, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 90 58.

Hoptrup sogns lokalhistoriske forening

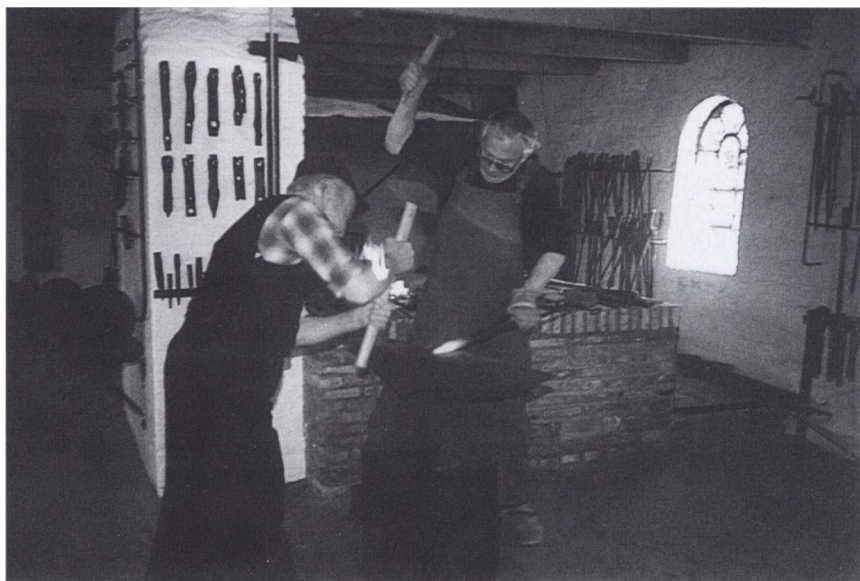
Formand: Holger Bonde, Lysmosen 34, 6100 Haderslev, tlf. 74 57 52 74.

Foreningens arkiv: Hoptrup kommuneskole, Hoptrup Hovedgade 66, Hoptrup, 6100 Haderslev.

Åbningstid: Torsdag kl. 14-16 eller efter aftale.

Leder: Holger Bonde (se ovenfor).

Generalforsamlingen fandt sted i de nye lokaler på Lillegård. 70 medlemmer var mødt

Smedene er igang ved esse og ambolt i Strågårds smedje i Klipleve ved »Klipleve Mærken« i juni 1992. Fot. Lokalhistorisk Forening for Klipleve sogn.

og så en video-film, optaget hos en del af sognets erhvervsdrivende. I et forsøg på, at få udskrevne foreningsprotokoller indlemmet i arkivet, var samtlige foreningers bestyrelsesmedlemmer inviteret på besøg i arkivet, fordelt over tre aftener. Blandt modtagne arkivalier kan nævnes 35 ringbind indeholdende billeder og udklip fra Hoptrup Højskoles start og fremad, samlet af tidligere forstander P. H. Lauritsen.

Ved Hoptrup skoles 80 års fødselsdag deltog vi med en udstilling samt viste en diaserie om skolen i gamle dage. Den 13. maj var vi på ekskursion til krads møllen i Pamhule, hvor dens historie blev gennemgået. Igen i år, deltog vi ved sommerfesten i Hoptrup med »Hvornår var det nu det var«, mellem seks hold fra sognets landsbyer. Der var fuldt hus. Den 13. oktober afholdt vi lokalaften i Marstrup forsamlingshus, »i ord og billeder« vist dias og video. Den 1. december kunne vi præsentere vort 9. årsskrift, der i år var på 28 sider; det udleveres gratis til vore 476 medlemmer.

Højer kommune

Højeregnens lokalhistoriske arkiv

Kiers Gaard, Højer.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Folmer Christiansen, Strandvej 40, 6280 Højer, tlf. 74 78 21 23.

Lundtoft kommune

Historisk Sogneforening for Varnæs og Bovrup

Formand: Svend Agertoft, Vibevej 7, Varnæs, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 01 94.

Foreningens arkiv: Bovrup Aktivcenter, Gl. Skolevej 6, Varnæs, 6200 Aabenraa.

Åbningstid: 1. okt. – 31. april, torsdag kl. 18-21, eller efter aftale.

Leder: Johan Meier, Gl. Skolevej 6, Varnæs, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 06 18.

Foreningen havde i juni en udflugt til Frøselevjrens Museum. I november var der hjemstavnsaften i Varnæs, hvor højskoleforstander Poul Engberg, Kruså, holdt et foredrag, »Kan danskheden overleve«, og der vistest lysbilleder fra Varnæs. Den 10. februar holdtes afstemningsfest i Bovrup, hvor landdagsmand Karl Otto Meyer talte over emnet »Mindretal i det nye Europa«; endvidere underholdt Tumbøl Sangkor.

I sognearkivet har været vist en udstilling under overskriften: »Hvad har vi i arkivet«; der er afholdt fællesmøde med Klipleve og Felsted historiske foreninger.

Historisk Forening for Felsted sogn

Formand: H. C. J. Staugaard, Hellinghøjvej 6, Tumbøl, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 55 51.

Foreningens arkiv: Rådhuset, Gråstenvej 1, Felsted, 6200 Aabenraa.

Åbningstid: Sidste lørdag i måneden kl. 14-16 fra oktober til marts (incl.), eller efter aftale.

Leder: Grethe Beck, Grønbækvej 2, Tråsbøl, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 55 73.

Den 11. juni holdt foreningen sommerudflugt til Historiecenter Dybbøl Banke med ca. 40 deltagere. Ved generalforsamlingen på Felsted Kro fortalte Jørn Buch om mindretallene i Øst-Europa. Vi har indlejet os i Klipleve mølle, hvor vi i løbet af 1993 vil kunne udstille en del effekter (husgeråd og håndredskaber).

Lokalhistorisk Forening for Klipleve Sogn

Formand: Jakob Mørk, Præstevænget 3, Klipleve, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 78 93.

Foreningens arkiv: Strågård Smedie, Skolegade 4, Klipleve, 6200 Aabenraa.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Jørgen Hansen, Lillegade 3, Klipleve, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 76 28.

Det forløbne år er gået med at indrette stuehuset i »Strågård Smedie« til arkiv for foreningen. Vi håber at være færdige, så vi kan holde åbent hus til Klipleve Mærken, den anden weekend i juni. Ved generalforsamlingen fortalte Karl Andresen, Kollund, om overtro og folkesagn.

Løgumkloster kommune

Historisk forening for Løgumkloster kommune

Formand: Peter Madsen, Vænget 17A, 6240 Løgumkloster, tlf. 74 74 37 40.

Lokalhistorisk arkiv: Løgumkloster kommuneskole, Grønnevej, 6240 Løgumkloster.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Frede Gotthardsen, Ringgade 15, 6240 Løgumkloster, tlf. 74 74 42 02.

Til det lokalhistoriske arkiv er der i årets løb foretaget visse nyanskaffelser, skrivemaskiner m.m., en udgift på ca. 11.000 kr. De mange arbejdsresultater, arkivets medarbejdere kan fremvise, er et værdifuldt spejlbillede af kommunen gennem tiderne. Foreningens årsskrift modtages hvert år med interesse fra medlemmernes side.

Sommerens udflugt gik til batteriet i Gammelskov ved Rangstrup, en del af den forsvarslinie, som tyskerne under den første verdenskrig byggede tværs over Sønderjylland. Derefter besøgte frimenigheden i Bovlund, hvor frimenighedens præst, Britt Haarløv, bl. a. fortalte om frimenighedens historie gennem årene siden dens oprettelse i 1879. I forbindelse med den ordinære generalforsamling fortalte Christian Schmidt, Løgumkloster, om sin by gennem tiderne.

Nordborg kommune

Lokalhistorisk Arkiv for Nordborg kommune

Løjtertoft 32, 6430 Nordborg, tlf. 74 45 08 29.

Åbningstid: Mandag-torsdag kl. 10-14, mandage i vinterhalvåret, desuden kl. 17-20.

Leder: Erik Manthei Nielsen, Fribjerg 32, 6430 Nordborg, tlf. 74 45 18 10.

Nørre Rangstrup kommune

Lokalhistorisk forening for Arrild sogn

Formand: Kaj Petersen, Slotsvej 2, Arrild, 6520 Toftlund, tlf. 74 83 42 23.

Foreningens arkiv: Skærbækvej 19, Arrild, 6520 Toftlund.

Åbningstid: Tirsdag (nov.-april) kl. 19.30-22, eller efter aftale.

Leder: Inger Sophie Andersen, Hofmannsvej 3, Roost, 6535 Branderup, tlf. 74 83 43 84.

Som noget nyt deltog foreningen i landsbyfesten i Arrild – ikke med en udstilling, men ved at stå for loppemarkedet. Det var en god måde at gøre opmærksom på vores eksistens. I november havde vi en aften med H. E. Sørensen, Skærbæk, der bestemte og daterede ting og sager, som folk havde medbragt.

Endelig er foreningen i samarbejde med Arrild Sogneforening i gang med at optage en videofilm, der med tiden skal omfatte hele sognet. Medlemstallet er støt stigende, og arkivet har haft ikke så få henvendelser.

Branderup-Rurup lokalhistoriske Forening

Formand: Niels Kr. Nielsen, Friskjærvej 10, 6535 Branderup, tlf. 74 83 52 75.

Foreningens arkiv: Branderup skole, Tingvej 3, 6535 Branderup.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Mette Marie Andersen, Gl. Toftlundvej 13, Rurup, 6520 Toftlund, tlf. 74 83 15 37.

Igen i år deltog vi i hobbyudstillingen i Branderup forsamlingshus især med konfirmandbilleder og skolebilleder. Den sædvanlige udflugt i maj var en hærvejstur fra Immervad til Bov; der var god tilslutning.

Foreningen har nu fået sig indrettet i den gamle førstelærerbolig ved Branderup skole, hvor vi har fået et dejligt lokale indrettet. Da det er kommunens hus, regner vi med, at vi nu har et fast sted.

Lokalhistorisk Forening for Bevtoft sogn

Formand: Jens Christensen, Rosenvænget 18, 6541 Bevtoft, tlf. 74 51 43 17.

Foreningens arkiv: Bevtoft Skole, Krügersvej 45, 6541 Bevtoft.

Åbningstid: Onsdag kl. 15-17 eller efter aftale.

Leder: Holger Rosenberg, Rosenvænget 2, 6541 Bevtoft, tlf. 74 51 45 19.

I forbindelse med generalforsamlingen holdt Steen W. Andersen, Haderslev, et foredrag om oldtidsfund i Bevtoft sogn; derefter var der »hvad er det« med ting fra museum og eget arkiv.

Arkivet deltog i kulturugen i Bevtoft i marts bl. a. med video af optøget i sognet de sidste fire år. Den 26. april deltog vi i mindehøjtidelighed for 50 årsdagen for flystyrt ved Bevtoft, hvor der var stort besøg i vort arkiv. Den 18. maj arrangeredes aftentur til Sønderskov slot, nord for Kongeåen. I forbindelse med hobbyudstillingen i oktober havde vi bl. a. særudstilling af alt vor materiale fra flystyrtet for 50 år siden.

Foreningen har modtaget meget materiale i årets løb og sluttede med 250 medlemmer.

Lokalhistorisk Forening for Toftlund og Omegn

Formand: Tove Rasmussen, Østergade 41, 6520 Toftlund.

Nørre Rangstrup Lokalarkiv: Søndergade 56, 6520 Toftlund. Åbningstid: Mandag kl. 16-18, eller efter aftale.

Leder: Hilmer S. Madsen, Rolighedsvej 14, 6520 Toftlund, tlf. 74 83 14 58.

Arkivet har i årets løb modtaget 36 afleveringer. Billedsamlingen er blevet forøget med ca. 1400 billeder fra bl. a. byfest, kulturhus, børnehave og kunstforeningen »Vandtaarnet«. Fra Toftlund »Fotocenter« har vi modtaget en del billeder samt en stor del af negativarkivet, da forretningen lukkede i eftersommeren, desuden et forstørrelsesapparat til glasplader. På Industrimessen »Toftlund viser ansigt« i oktober havde Ugeavisen »Tidende« en stand, hvortil arkivet leverede billeder fra det gamle Toftlund.

Toftlund Postkontor kunne 15. november fejre 125 års jubilæum, og i den anledning deltog arkivet med billedmateriale fra de forskellige steder, hvor posthuset har haft til huse.

Rødning kommune

Rødning lokalhistoriske arkiv

Kongevej 6, 6630 Rødning, tlf. 74 84 12 88.

Åbningstid: Mandag-torsdag kl. 13-16, eller efter aftale.

Leder: Hans Carlo Jensen.

Arkivet har i det forløbne år modtaget 52 afleveringer, hvoraf de 31 var rene billedafleveringer med 126 billeder. Fra JydskeVestkysten har vi desuden modtaget ca. 700 pressefotos, udklip, personalia samt gamle numre af bladet.

Rødning lokalhistoriske arkiv har sammen med arkiverne i Lintrup og Skodborg startet et projekt med kopiering af lokale avisnotiser fra de respektive sogne, fra de indbundne årgange af Dannevirke, som opbevares på Skodborg Bibliotek. Efter kopieringen klippes notiserne ud og sættes i ringbind efter dato, måned og årstal. Primus motor i projektet er Mogens Lorentzen, Lintrup.

Hvert år modtager arkivet »Rødning Avis« indbundet fra Rødning Bogtrykkeri, samt et eksemplar af de tryksager, der er udgivet i årets løb. Dette samarbejde er vi meget glade for.

På et møde tirsdag den 12. maj 1992 stiftedes »Sammenslutningen af lokalhistoriske arkiver i Rødning kommune«, hvis vedtægter blev godkendt af SLA og LASS. Det første møde i sammenslutningen blev afholdt tirsdag den 29. september, hvor man nedsatte en styrelse. Formand blev Peter Madsen, Hygum, kasserer Jens Brande, Skodborg, og sekretær Hans Carlo Jensen, Rødning. Det blev også besluttet, at »Historisk årbog for Rødning kommune« skal udkomme igen, første gang til november 1993. Årbogsudvalget består af Niels H. Kragh-Nielsen, Rødning, Karl Kristoffer Juhl, Langetved, og Kristian Holmgaard, Skodborg. Det er planen at holde to årlige møder i sammenslutningen.

På arkivet mærker vi, at interessen for slægtsforskning er stigende. Vi har i det forløbne år haft 16 henvendelser, heraf 7 fra Amerika og 1 fra England, og vi er glade for, at vi med stor succes har kunnet hjælpe med oplysninger fra kirkebøgerne.

Brændstrup Hjemstavnsforening

Formand: Hans Madsen Schmidt, Haurumvej 2, 6630 Rødding, tlf. 74 84 12 83.

Foreningens arkiv: Brændstrup skole, Ramsherred, 6630 Rødding.

Åbningstid: Første mandag i hver måned kl. 19-21.

Leder: Hans Madsen Schmidt (se ovenfor).

Bestyrelsen har været i gang med at registrere arkivets foreningsprotokoller. Vi har holdt afstemningsfest med højskoleforstander Georg Bendix, Baaring Højskole, som foredragsholder og havde i sommeren 1992 udflugt til Frøslevlejren.

Hjerting sogns lokalhistoriske forening

Formand: Jes Friis, Hjerting Skovvej 1, Hjerting, 6630 Rødding, tlf. 74 84 13 61.

Foreningens arkiv: i Hjerting forsamlingshus, Forsamlingshusvej, 6630 Rødding.

Åbningstid: Efter aftale.

Der har været afholdt en aftenudflugt med en dygtig rundviser i Ribe, og der har været en del henvendelser angående oplysninger om sognets historie.

Hygum Hjemstavnsforening

Formand: Peter Madsen, Lille Brøstrupgaard, Ribevej 5, Brøstrup, 6630 Rødding, tlf. 74 84 12 69.

Foreningens arkiv: Ribevej 42, Sdr. Hygum.

Åbningstid: Første tirsdag i hver måned kl. 15-17, eller efter aftale.

Leder: Peter Madsen (se ovenfor).

Vi har igen i årets løb modtaget en del billeder, og skriftligt materiale m.m. Ved vintermødet blev der vist billeder fra luftfotograferingen af sognets gårde og huse samt udstilling af skriftlige ting og billeder. Aftenudflugten gik i år til Lindet Skov og Nørrevold ved Arrild.

Landbrugsmuseet Hygum Hjemstavns gård

Formand: Johannes Knudsen, Søndergyden 30, 6630 Rødding.

Åbningstid: Medio maj-sept. lørdag og søndag kl. 14-17, fra 19. juni - 15. aug. mandag-lørdag kl. 10-17, søndag kl. 14-17.

Den selvejende institution Landbrugsmuseet Hygum Hjemstavns gård har siden oprettelsen den 1. jan. 1987 været inde i en positiv udvikling.

I 1988 blev der lagt stråtag på hele gården, og der er løbende udført arbejder med henblik på at vedligeholde og tilbageføre gården til dens oprindelige stil. Gården fremstår i dag som et tidstypisk eksempel på egnens byggeskik omkring 1850.

Gårdens have er omlagt til en sønderjysk landbohøve anno 1900. På et tilliggende areal vises et »gammeldags« landbrug, der er et vigtigt indslag på aktivitetsdagene. Bl. a. høstes der med le og selvbinder og tærskes med plejl og pigtærsker drevet af hestetrukket gangværk. Aktivitetsdagene omfatter ca. 25 aktiviteter fordelt på tre dage. For at gårdens arrangementer kan tilgodese hele familien arrangeres børnedyrskue og hestevognskørsel for børn, ligesom der er anlagt en legeplads med gammeldags redskaber.

Der er i 1992 påbegyndt en tilbunds gående registrering af museets mange genstande efter samme princip som på landbrugsmuseet på Gl. Estrup. For at kunne vedligeholde genstande og maskiner er et værksted under opbygning.

Økonomien er for øjeblikket meget presset på grund af en alvorlig stormskade. Tillige vil det være nødvendigt at sikre det lejede jordareal ved køb for fremover at kunne

Skodborg Hjemstavnsforenings videooptagelser fra luften førte til en udgravning i nærheden af voldstedet Dresvold, hvor man på luftoptagelserne kunne se mørke aftegninger på marken. Ved udgravningen dukkede denne 5000 år gamle moseeg op. Fot. Skodborg Hjemstavnsforening.

levendegøre markbruget. Ordrede magasinforhold trænger sig voldsomt på sammen med et behov for en servicebygning med toiletter, kiosk og billet salg.

Museet har en bred opbakning med henved 1000 støttekredsmedlemmer og stadig flere aktive ved de forskellige arbejder.

Lokalhistorisk forening for Jels sogn

Formand: Margit Falkenberg Ottosen, Jelsvej 39, Grønnebæk, 6630 Rødding, tlf. 74 55 22 45.

Foreningens arkiv: Jels Skole, Krygersvej 2, Jels.

Åbningstid: i vinterhalvåret tirsdag og onsdag kl. 9.30-11, eller efter aftale.

Leder: Margit Falkenberg Ottosen (se ovenfor).

I årets løb har der været flere henvendelser om slægtsforskning, og der er nu registreret så meget materiale, at der kan ydes støtte til sådanne forespørgsler. Registrering og »soignering« af ældre indsamlede ting fortsætter.

Ved foreningens generalforsamling holdt provst Agner Frandsen, Askov, foredrag om »Kongeådal«. Foreningen har i årets løb arrangeret udflugter til kunstmuseet Trapholt i Kolding samt til Ribe. Mødeaktiviteten sluttede i november i Sognehuset, hvor pastor Fabricius, Skodborg, fortalte om sin tid som feltpræst i Jugoslavien.

Lintrup sogns lokalhistoriske udvalg

ved Mogens Lorentzen, Grænsevej 1, Foldingbro, 6660 Lintrup, tlf. 74 85 53 45.

Foreningens arkiv: Lintrup skole, 6660 Lintrup.

Åbningstid: 1. og 3. tirsdag i måneden kl. 16-18, eller efter aftale.

Leder: Mogens Lorentzen (se ovenfor).

Arkivet har i 1992 haft en snes besøgende, hvoraf nogle har medbragt arkivalier og billeder. Vi har fra det nedlagte Mejlby mejeri fået en stor samling mejeriu dmærkelser. Udvalget har i 1992 udgivet to blade; det første blev husstandsomdelt i 330 eksemplarer med indlagt girokort for eventuelt frivilligt bidrag til arkivets arbejde. 25 % reagerede med et bidrag; desuden har vi fået støtte fra Rødding støtteforening. I oktober var arkivet indbudt til at deltage i en udstilling sammen med forsamlingshuset, hvor vi på vores stand havde et meget stort besøgstal.

Skodborg Hjemstavnsforening

Formand: Jens Brande, Københovedvej 77, Skodborg, 6630 Rødding.

Foreningens arkiv: Skodborg bibliotek, Søndergade 2, Skodborg.

Åbningstid: Onsdag kl. 10-13, eller efter aftale.

Leder: Kristian Holmgaard, Mølletofte 16, Skodborg, 6630 Rødding, tlf. 74 84 84 85.

Året startede en dejlig sommeraften langs med Holme å. Vi sluttede med spillemandsmusik, traktement og egshistorisk fortælling af kroejeren fra Hovborg. Sommerudflugten gik til Ærø med rundvisning og gæstfri kaffe i hjemmet ved museumsinspektør Mette Eriksen Havsten.

I efteråret hørte vi om »Den historiske navlestreng«, hvor Erik Lindsø gav en god introduktion til vinterens arbejde, mens arkivar Bjørn Poulsen fortalte om »De rige bønder fra Vestslesvig.« Til afstemningsfesten oplevede vi grænsens historie i sang, musik, billeder og fortælling ved det dygtige forstanderpar Dibbern fra Højer. Provst Agner Frandsen, Malt, fortalte om romanske kirker langs Kongeåen. Til aftenen »med egne kræfter« blev livet som arbejdsmand og håndværker belyst med alvor og lune.

På den årlige Skodborg Messe havde vi alsidige udstillinger og bl. a. videooptagelser

fra luften over egnen i forårets tørke. Her sås mange interessante aftegninger. En af disse resulterede i udgravning i nærheden af middelalderborgen Dresvold af en hel moseeg, nu dendrokronologisk aldersbestemt til 3000 før vor tidsregning. Der har været gotisk læsning og vanlig stor aktivitet på arkivet med registreinger af bl. a. nymodtagne arkivalier. Desuden føres hus- og ejendoms kartoteker a jour. Ved generalforsamlingen valgtes Jens Brande til formand i stedet for Helga Hørlück, der ikke modtog genvalg, men blev udnævnt til æresmedlem.

Skrave Hjemstavnsforening

Formand: Hans J. Matthiesen, Skravevej 17, Københoved, 6630 Rødding.

Lokalhistorisk Forening for Øster-Lindet sogn

Formand: Arne Buhrkal, Vråvej 4, Øster Lindet, 6630 Rødding, tlf. 74 84 61 54.

Foreningens arkiv: Skodborg bibliotek, Søndergade 2, Skodborg.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Kristen Holmgård, Mølletofte 16, 6630 Rødding, tlf. 74 84 84 85.

I januar måned udsendte vi nr. 5 af »Glimt fra Øster-Lindet sogns historie« og holdt generalforsamling, hvor museumsinspektør Lennart Madsen, Haderslev, fortalte om Øster-Lindet egnens historie. Ved landsbyfesten i Øster-Lindet lavede vi billedudstilling om næringsdrivende i Øster-Lindet. I slutningen af maj holdt vi aftenudflugt til Ribe. Foreningen har i 1992 påbegyndt luftfotografering af alle landbrugsejendomme i sognet. Foreningen har 238 medlemmer.

Rødekro kommune

Lokalhistorisk forening for Rødekro kommune

Formand: Thomas Heisel, Horsbyggårdevej 1, 6230 Rødekro, tlf. 74 66 94 98.

Foreningens arkiv: Villa Catharina, Callesensvej 1a, 6230 Rødekro.

Åbningstider: Første torsdag i hver måned kl. 19-21.

Leder: Inger Danielsen, Skovvænget 11, 6230 Rødekro, tlf. 74 66 26 42.

Et år med den ordinære sommerudflugt, men ellers uden store armsving. Vore udvalg for såvel arkiv og årbog har fortsat fra året i forvejen. Årbogsudvalget præsenterede ved årets slutning årbog 1992 i 600 eksemplarer, der nu for det meste er udsolgt og havde en betragtelig medlemstilgang til følge.

Vort arkiv har været godt besøgt, så bestyrelsen har besluttet at indføre en fast aftenåbning af arkivet, hvor enkelte af bestyrelsen vil være til stede.

Skærbæk kommune

Historisk Forening for Skærbæk og Omegn

Formand: H. E. Sørensen, Melbyvej 27, 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 17 04.

Foreningens arkiv: Skærbækens Museum, Storegade 47, 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 20 52.

Åbningstid: Museets åbningstid (se nedenfor).

Leder: H. E. Sørensen (se ovenfor) og H. Hofmand Nielsen, tlf. 74 75 11 06.

Historisk Forening fejrede i oktober 25-års jubilæumsfest, hvor museumsinspektør Sigurd Schoubye, Tønder, holdt festtalen og Svend Oksen fortalte om foreningens oprettelse. I januar 1993 talte H. E. Sørensen om Skærbæk skoles ældste historie, og den 10. febr. holdtes afstemningsfest sammen med andre foreninger med dr. phil. H. V. Gregersen, Haderslev, som taler. I marts fortalte lærer Jens H. Nielsen om Folk i Døstrup 1845.

I anledning af Skærbæk kommuneskoles 250 års jubilæum udsendte skolen et skrift »Skærbæk kommuneskole gennem 250 år«, udarbejdet af foreningens formand.

Arkivet modtager fortsat papirer og billeder. I 1992 er indgået en del fotografier vedr. skolevæsenet i forbindelse med kommuneskolens jubilæum og museets udstilling i denne anledning.

Skærbækegnens Museum

Storegade 47, 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 20 52.

Åbningstid: Ca. 20. maj – ca. 20. oktober: tirsdag-fredag kl. 10-17, lørdag-søndag kl. 14-17.

Leder: H. E. Sørensen (se ovenfor).

Skærbækegnens Museum afholdt i 1992 udstillinger om »Børn og undervisning« i anledning af skolejubilæet samt en udstilling med malerier af Ernst Tranekjer. Blandt ny erhvervelserne er en del malerier af bl. a. Ernst Tranekjer (gave fra kunstneren), Peter Nicolaisen, Otto Bache (kopi), Wandahl og Finn Hjortskov Jensen samt et gårdportræt. Desuden har museet modtaget en del hverdagsting, bl. a. ved arv, samt adskillige lokalhistoriske billeder og genstande. Landbrugssamlingen er blevet behandlet mod råd o. l. Besøgstallet var i 1992 2900.

Sundeved kommune

Historisk forening for Sundeved

Formand: H. C. Clausen, Holmbogård, Langbro 2 A, 6400 Sønderborg, tlf. 74 46 12 86.

Foreningens arkiver:

Ullerup arkiv: Bakkensbro 12, Ullerup, 6400 Sønderborg, tlf. 74 46 11 22.

Åbningstid: onsdag (lige uger) kl. 18.30-20.30, eller efter aftale.

Leder: Ellen M. Olsen, Bakkensbro 8, Ullerup, 6400 Sønderborg, tlf. 74 46 11 22.

Nybøl arkiv: Nybøl gamle skole, Nybøl.

Åbningstid: Første og tredje mandag i måneden kl. 19.30-21.30 og efter aftale.

Leder: Käthe Schmidt, Præstevænget 11, Nybøl, 6400 Sønderborg, tlf. 74 46 77 21.

Sottrup arkiv: V. Sottrup gamle skole, Skolevej 16, 6400 Sønderborg.

Åbningstid: Første lørdag i hver måned kl. 10-12 og efter aftale.

Leder: Jørgen Hansen, Skolevej 13, V. Sottrup, 6400 Sønderborg, tlf. 74 46 72 11.

Sammenlægningen af de tre arkiver i kommunen til en forening er blevet til et vellykket samarbejde, der har bragt medlemstallet op på 912. Foreningen, som er medlem af SLA, fik navnet Historisk forening for Sundeved. Økonomien er blevet bedre, og derfor er mulighederne større, hvad angår årskriftet, både økonomisk og emnemæssigt. Da kommunen endnu ikke har kunnet skaffe os et fælleslokale til arkiverne, har de endnu deres gamle adresser.

Af arrangementer i 1992 har der været en udflugt til Dybbølcentret samt en foredragsaften med lærer Lindsø, Danebod. I Nybøl har der været afholdt et 30 timers kursus i gotisk skriftlæsning og slægtsforskning.

Selskabet for Nydamforskning

Formand: Vincent Jensen, Peberbjerg, Skovbyvej 14, Høruphav, 6470 Sydals, tlf. 74 41 57 47.

Foreningens arkiv: V. Sottrup gamle skole, Skolevej 16, 6400 Sønderborg.

Udstilling: Nydamhuset, Nydamvej 41, 6400 Sønderborg.

Åbningstid: Fri adgang, nøglen udleveres på Nydamskolens bibliotek, tlf. 74 46 72 42.

Leder: Ejgild Dyrmosé, Bøgevang 18, Felsted, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 57 81.

Årets udgravninger bidrog til at lokalisere de gamle gravfelter fra 1859-63. Dertil gav de spændende enkeltfund, bl. a. plankedele og våben, og man fandt C. Engelhardts gamle spade.

Nationalmuseet har haft en udstilling om Nydam Mose. Den viste fund samt en beskrivelse af mosens tilstand. Oldsagerne er angrebet af kemiske forbindelser og af padderokker. Udstillingen viste Nydamselskabets rapporter, og foreningens informationsfolder var lagt frem.

Nydamhuset fungerer som åben udstilling. Man kan låne en nøgle, og med en informationsfolder kan man selv studere de udstillede plancher og kopier af fund. Der er fremstillet et postkort med motiv fra mosén.

En arbejdsgruppe med repræsentanter fra Sønderjyllands amt, Skov- og Naturstyrelsen, Gråsten Skovdistrikt, Sundeved Kommune, Naturfredningsforeningen, lodsejerne og Nydamselskabet arbejder på at frede mosén.

Sydals kommune

Lokalhistorisk forening for Kegnæs sogn

Formand: Hans Bertelsen, Østerbyvej 50, Kegnæs, 6470 Sydals, tlf. 74 40 51 10.

Foreningens arkiv: På Kegnæs skole.

Åbningstid: Første mandag i måneden kl. 18-19.30 og efter aftale.

Leder: Hans Bertelsen (se ovenfor).

Ved generalforsamlingen i marts viste tandteknikker Weiss, Sønderborg, filmen om hertug Hans den Yngre, der er optaget i 1978 og har mange fine billeder, ikke mindst fra Kegnæs kirke. Egnsvandringen den 15. juni gik til Sønderby, hvor der fortalte ved hver ejendom.

Sammen med forsamlingshuset havde vi en kulturel aften i februar, hvor højskolelærer Erik Lindsø holdt foredrag »Fra bonde til industri«; ved efterårsmødet talte læge Harald Roesdahl om »De hvide busser«.

Historisk Samfund for Sønderjylland, Sønderborg kreds, holdt i samarbejde med vores forening fællesmøde for bestyrelserne med besøg i Kegnæs kirke samt i forsamlingshuset, hvor der blev vist lysbilleder fra sognet.

Bestyrelsen arbejder med en genudsendelse af bogen »Kegnæs 1615-1965«.

Lokalhistorisk Forening for Hørup Sogn

Formand: Chresten Wolf, Østerbakken 11, 6470 Høruphav, tlf. 74 41 53 06.

Foreningens arkiv: Hørup centralskole, Vestervej 42, Kirkehørup, 6470 Sydals.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Peter Hell, Havemose 4, Lambjerg, 6470 Sydals, tlf. 74 41 52 15.

Afleveringerne til arkivet har været lidt færre end tidligere år. Blandt afleveringerne kan nævnes oplysninger i forbindelse med undersøgelser af en udvandring til Californien i 1870 samt kopier af et omfattende gård- og slægtsarkiv fra en gård i Lambjerg. Der har været afholdt et fælles kursus i registrering for de fire arkiver i kommunen.

I forbindelse med generalforsamlingen fortalte Anne Christine og Svend Nielsen, Mjangmark, om deres rejse til Kina. Der har været en aftentur til Kegnæs, mens byvandringen i år foregik i det gamle Høruphav, hvor P. A. Christensen fortalte om de gamle huse, og Chr. Wolff fortalte om havnens historie og færgesjalsen mellem Høruphav og Kegnæs.

Efterårsmødet holdtes i år på Kirkehørup stationskro, hvor viceborgmester Kurt

Stasak fortalte om den politiske situation i Mellemøsten og om sin tid som FN-observatør.

Lysabild sognehistoriske forening

Formand: Viggo Vandkær Thomsen, Lysabild Degnegård, Lysabild, 6470 Sydals, tlf. 74 40 42 84.

Foreningens arkiv: På Lysabild skole.

Åbningstid: Første torsdag i hver måned kl. 18-20, og efter aftale.

Leder: Nic. Hansen, Mommarkvej 379, Mommark, 6470 Sydals, tlf. 74 40 79 95.

Med udvidelsen af vore lokaler til sognearkivet gik et længe næret ønske i opfyldelse, og takket være utrolig stor indsats fra arkivudvalgets medlemmer har vi fået gode og velindrettede lokaler. Vigtigt er det, at vore ting i arkivet nu kan ligge fremme i montré, så de kan ses.

I det hele taget blev 1992 et travlt år for foreningen. Historiske ture blev arrangeret af turudvalget, oplysninger samlet af bogudvalget, foredrag aftalt af mødeudvalget. Vi har arbejdet opdelt i faste udvalg med stor selvstændighed og ansvar.

Lokalhistorisk arkiv for Tandslet sogn

Formand: Anders Andersen, Tandsbusk 16, 6470 Sydals, tlf. 74 40 76 17.

Foreningens arkiv: Tandslet skole, Ertebjergvej 2, 6470 Sydals.

Åbningstid: 1. okt.-1.april torsdag kl. 18.30-21 og efter aftale.

Leder: Svend Iversen, Østkystvej 117, Ertebjerg, 6470 Sydals, tlf. 74 44 77 85.

I forbindelse med generalforsamlingen i februar holdt læge Harald Roesdahl foredrag om de hvide busser. Den årlige udflugt i juni gik til Sandbjerg Slot. Bogudvalget har i det forløbne år udført et meget stort arbejde med indsamling af materialer til den sognehistoriske bog, som udkommer i november 1993. Der har som tidligere været nedsat en studiekreds, der har arbejdet med gotisk skriftlæsning.

Sønderborg kommune

Lokalhistorisk forening for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Formand: Ole Andersen, Ringløkke 24, 6400 Sønderborg, tlf. 74 48 84 79.

I 1992 har foreningen med held kunnet leve op til sine formål: at støtte den selvejende institution, Lokalhistorisk Arkiv, og at formidle kontakt til og afholde arrangementer for medlemmerne. Støtten er kommet til udtryk i et kontant tilskud på 12.000 kr. ud af et yderst beskedent kontingent på 50 kr. årligt.

Medlemskontakten er opretholdt gennem udgivelsen af medlemsorganet, Arkiv-Nyt, der med 24 sider pr. nr. udkom to gange med afvekslende artikler fra de tre områder, foreningen dækker.

Af arrangementer har foreningen, med fin tilslutning, fortsat de meget populære lokalhistoriske ture, den 9. maj en vandring omkring Kærvej - Damgade med udgangspunkt og afslutning på Vandrerrhjemmet, den 18. juni var der i samarbejde med Skov- og Naturstyrelsen en tur i Sønderkoven omkring Stenholt, mens en tur ad Kongevej og Strandvej afsluttedes med en interessant beretning om Blegen. Årets sidste arrangement var et besøg i Ulkebøl præstegård med afslutning i Ulkebøl-arkivet.

Lokalhistorisk arkiv for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Arkivafdeling: Kirkegade 8, 6400 Sønderborg, tlf. 74 43 27 10.

Åbningstid: Mandag kl. 9-12, onsdag kl. 15-17, og efter aftale.

Arkivleder: Ruth Kümpel, Arnkilgade 62, 6400 Sønderborg, tlf. 74 42 70 31.

Arkivafdeling: Torvet 2, Ulkebøl, 6400 Sønderborg, tlf. 74 42 93 66.

Åbningstid: Tirsdag kl. 10-12, onsdag kl. 19.30-21 og efter aftale.

Arkivleder: Sofie Rasmussen, Sneppevej 5, 6470 Sydals, tlf. 74 40 48 63.

Sønderborg-arkivet har i 1992 haft åbent hus seks weekender i forbindelse med arrangementet »Kultur og fritid i 90erne«; der var forskellige udstillinger af billeder, der blev vist videofilm fra forskellige begivenheder i Sønderborg og en diasserie kørte, og slægtsforskning på EDB blev demonstreret; besøgstallet var godt. I Ulkebøl er der altid gode udstillinger, og de rummelige lokaler bliver også brugt til møder og kurser. Begge arkiver har haft besøg af skoleelever, og det samlede besøgstal lå på ca. 500 i Sønderborg og ca. 400 i Ulkebøl. Vi har ca. 20 medarbejdere på begge arkiver.

Tinglev Kommune

Lokalhistorisk Forening for Tinglev kommune

Formand: Ester Feddersen, Nørreagervej 6A, 6360 Tinglev, tlf. 74 64 40 62.

Ved årsmødet i marts i Uge forsamlingshus tog Bodil og Wolfgang Dibbern fra Højer Ungdomsskole os med på en tur gennem Sønderjyllands historie med lysbilleder, sang og musik. Sommeraftenturen i juni gik til teglværket Cathrinesminde og Broager kirke. I oktober fandt efterårsmødet sted i Ravsted forsamlingsgård. Museumsinspektør Inger Lauridsen fra Tønder fortalte om »Borge og slotte på Vesteregnet«.

Lokalhistorisk Arkiv for Tinglev kommune

Bylderup Bov Bygade 17, 6372 Bylderup Bov, tlf. 74 76 21 41.

Åbningstid: Onsdag kl. 15-19, og efter aftale.

Leder: Ester Feddersen (se ovenfor).

Der er i årets løb kun modtaget et mindre antal afleveringer, men da de meget store afleveringer fra året i forvejen var meget arbejdskrævende, har der været nok at gøre. Jydske Tidendes arkiv er nu ordnet og fortæller i tekst og billeder om de sidste 10-12 år i Tinglev kommune. Fremhæves kan en meget stor aflevering vedrørende en gård i Fogderup.

Der er i det forløbne år registreret ca. 200 billeder (heri ikke medregnet Jydske Tidendes). Arkivet tager stadig imod foreningsarkivalier, og flere foreninger har i årets løb været glade for at vide, hvor de havde deres gamle protokoller.

Til en messe i Tinglev lavede vi en udstilling med luftfotos fra 1970erne. Til Tinglev-Tønderbanens 125 års jubilæum lavede vi en udstilling med billeder af alle de gamle stationer og tog fra den tid. En mindre udstilling om forsvundne huse i Tinglev har været vist på »Grønningen«.

Tønder kommune

Lokalhistorisk forening for Tønder kommune

Formand: H.C. Hansen, Ingridvej 1, 6270 Tønder, tlf. 74 72 20 67.

Årets foredragsrække blev, som optakt til byens 750 års jubilæum som købstad, indledt med et foredrag af Henrik Becker-Christensen om »Tønder bys historie 1920-1970«. Med relation til byens stadsret fra 1243 holdt Grethe Jacobsen et foredrag om »Dansk købstadslovgivning i middelalderen«. Derudover har foreningen deltaget som medarrangør i en række af jubilæumsårets officielle aktiviteter.

I efteråret 1992 udgav foreningen bogen »Kristkirken 1592-1992« i anledning af 400-året for kirkens opførelse. I december udsendtes en lille bog med titlen »Tønder i sang

og digt«, redigeret af Knud Madsen. Bogudgivelserne i jubilæumsåret blev ligeledes indledt med en bog om et helt andet jubilæum, nemlig 50-året for opførelsen af Tønders forsamlingshus Hotel Tønderhus, og endelig den 24. maj blev det første eksemplar af foreningens og »Acta-gruppens« 1500 siders store værk »Acta Tunderensia« overrakt Tønders borgmester som foreningens gave til byen i anledningen af byjubilæet. Bogen, der er en transkription af to originalbind på Landsarkivet i Aabenraa med titlen »Acta Tunderensia I og V«, vil med en pris på ca. 3000 kr. nok ikke blive en bestseller. Med endnu to bøger på bedding vil 1993 blive foreningens mest aktive på udgivelsesområdet.

Lokalhistorisk arkiv for Tønder kommune

Richtsensgade 10, 6270 Tønder, tlf. 74 72 33 26.

Åbningstid: Lørdag kl. 10-12, tirsdag kl. 14-17 eller efter aftale.

Leder: Ingolf Haase, Slotsgade 28, 6270 Tønder, tlf. 74 73 85 69.

Arbejdet i arkivet det forløbne år har næsten helt stået i byjubilæets tegn. Sammen med Tønder Museum har Arkivet påtaget sig at køre Drøhses Hus, et smukt restaureret borgerhus fra 1672, som museum med skiftende udstillinger i hele 1993. Rækken af udstillinger blev åbnet med en stor udstilling om Tønders historie fortalt i dokumenter med titlen »Byens breve«. Udstillingens hovedstykke var byens originale stadsret fra 1243, udlånt af Det Kongelige Bibliotek. Udstillingen var arrangeret i samarbejde med Landsarkivet i Aabenraa. Den efterfølgende udstilling var todelt. I underetagen vistest dåbskjoler og kniplinger, og overetagen viste nutidig kunst og kunsthåndværk af lokale Tønder-kunstnere. Den tredje og foreløbig sidste udstilling af i alt fem har titlen »Tønder som havneby« og viser havnens historie fra 1243 til dens tilkastning i 1930'erne.

For Tønder kommune har Arkivet redigeret fire jubilæumsaviser med nyhedsstof og lokalhistoriske artikler, ligesom Arkivet har stået for billedredaktionen til Henrik Becker-Christensens store jubilæumsbog »Byen ved grænsen – Tønder 1920-1970«.

På grund af andre aktiviteter har kopieringen af kirkebøger fra det gamle Sydtønder amt ligget næsten stille med Humtrup og Dagebøl som eneste tilvækst.

Arkivets brugertal har i 1992 ligget på 438 henvendelser, en pæn stigning fra 1991.

Vojens kommune

Lokalhistorisk Forening for Vojens kommune

Formand: Kurt Jespersen, Ternevej 2, 6500 Vojens, tlf. 74 54 21 21.

Foreningens arkiv: Herredsfoged Holms Hus, Tørning Mølle, Tørningvej 6, Hammelev, 6500 Vojens.

Åbningstid: Tirsdag kl. 19.30-21.30, torsdag kl. 14-16.

Leder: Laurids Lund, Hovedgaden 104, Over Jerstal, 6500 Vojens, tlf. 74 54 73 45.

Lokalhistorisk Forening for Jegerup sogn

Formand: Mathias Nørgaard, Haderslevvej 2, 6500 Vojens, tlf. 74 50 61 84.

Foreningens arkiv: Jegerup skole, Bygaden 16, Jegerup, 6500 Vojens.

Åbningstid: Første mandag i måneden kl. 19-21, eller efter aftale.

Leder: Kaj Sandholdt, Kærager 8, Jegerup, 6500 Vojens, tlf. 74 54 29 80.

Lokalhistorisk Forening for Oksenvad Sogn og Omegn

Formand: Ernst K. Svennesen, Vadstedvej 10, Oksenvad, 6560 Sommersted, tlf. 74 50 43 05.

Foreningens arkiv: Ø. Lindetvej 5, Oksenvad, 6560 Sommersted.

Åbningstid: Mandag kl. 19-21, eller efter aftale.

Leder: Ernst K. Svennesen (se ovenfor).

I ca. et år var foreningens arkivararbejde afbrudt på grund af ombygning af Oksenvad skole. I forbindelse hermed fik vi et nyt lokale, som vi selv færdiggjorde, og vi har nu på skolens loft et stort rum uden varme samt to små med el-varme. Alt i alt bedre forhold end før ændringerne.

Især for arkivarbejdet var det en lærerig oplevelse, da vi forår og sommer 1992 kunne pakke ud igen. Det gav mulighed for en bedre registrering.

Der er kommet gode afleveringer i årets løb. Desværre ofte i sørgelige anledninger. Dog kommer også levende, friske mennesker med effekter af vidt forskellig art. Slægtsforskere har vi også fornøjelse og gavn af, idet de til gengæld for oplysninger hos os pænt må aflevere deres slægtstavle til gavn for andre. Egnens bofaste familier er i virkeligheden alle i slægt med hinanden.

Aabenraa kommune

Løjt Lokalhistorisk forening

Formand: Erling Madsen, Sandskærvej 582, 6200 Aabenraa, tlf. 74 61 78 04.

Foreningens fotoarkiv: Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Jørgen Lundby, Løjt Søndervang 21, 6200 Aabenraa, tlf. 74 61 73 76.

Ensted sogns lokalhistoriske forening

Formand: Walborg Jessen, Agertoften 2D, Hjordkær, 6320 Rødekro, tlf. 74 66 69 34.

Foreningens arkiv: Skolegade 1, Stubbæk, 6200 Aabenraa.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Walborg Jessen (se ovenfor).

I samarbejde med Ensted sogns Foredragsforening har der i årets løb været afholdt fire foredrag og en sangaften samt en udflugt til Storebælts-udstillingscentret i Knudshoved. Ved generalforsamlingen i marts blev foreningens 10. årsskrift præsenteret. Ved sognefesten i august deltog foreningen med en planche med billeder omkring Stubbæk bydam.

Aabenraa Byhistoriske Forening

Formand: Esther Buchreitz, Nybro 14, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 35 11.

Foreningen har 475 medlemmer. I forbindelse med generalforsamlingen i april holdt museumsinspektør Stine Wiell, Haderslev, foredrag om Flensborg-samlingen, »Museet der forsvandt«. I maj deltog mange medlemmer i en byvandring i Aabenraa under ledelse af Birgitte Kragh og Henrik Fangel. I november holdt cand.mag. Inger Tryde Haarløv foredrag om »Bygningsbevaring fra Tønder til Odense – med afstikkere – også til Aabenraa.« Som medlemsbog udsendtes i december et særtryk af en større artikel i Dansk medicinhistorisk årbog 1992, skrevet af dr. med. Johannes Brix, Aabenraa, med titlen: »Aabenraa sygehus 1892-1945 – et tilbageblik ved 100 års jubilæet«.

Oversigt over årsskrifter og periodica 1992

udgivet af de lokalhistoriske foreninger, museer og arkiver 1992/93

Bedsted

Brudstykker af Bedsted Sogns Historie

Samlet, bearbejdet og udgivet af Henning Haugaard

Nr. 18, side 599-646. 1992. Indhold: Guldhalsring fra 400-tallet – Nederballes bebyggelse – Laustens gård i Terp – Guldfund i Søderup – Erindringer om Jacobsen-slægten i Terp – Anders Løbners liv og levned – Varsel af kirkeklokken – Løbners smedje i Bedsted – Be-Lø – Sognet set fra Bovlund Bjerg – Oldtidsfund 1 – Arresthuset på Terp Vestermark – Interview med Christine Nørskau – Overfald på gendarm omkring 1890 – Da smeden helbredte præstens gris.

Ekspedition: Henning Haugaard, Brændkjærgade 46, 6000 Kolding.

Bov

Bov Museum

Udgivet af Historisk Forening for Vis Herred

Årgang 15, 1992. Indhold: H. H. Bang: Fra Foreningen – H. H. Bang: Fra Bov Museum – N. P. Johnsen: Tilbageblik gennem 90 år – Thorvald Larsen: Livets gang i Bov – Carla Christensen: Et hus, en handel og Oma Clausen – Grete Zachariassen: Åbningstale 13. juni 1992 – Inger Jørgensen: Forsvarsbrødrene i Bov Sogn – Peter Andresen: Familien Holbølls forbindelse til Holbøl – Carla Christensen: Syv år i Kragelund skole – Fra redaktionen – Bestyrelserne.

Ekspedition: Historisk Forening for Vis Herred, Møllegade 1, 6330 Padborg.

Ensted

Årsskrift 1991-92

Udgivet af Ensted sogns Lokalhistoriske Forening

1991-92. 45 sider. Indhold: Tekst af Hans Skau – Den ældre præsterække i Ensted Sogn – Jørgen Hansen: Glimt fra min barndomsegn – Ottomar Loff: Ejendomme i Hostrupskov (2) – Årsberetning 1991.

Ekspedition: Caroline Walborg Jessen, Søndermark 24, Røllum, 6200 Aabenraa, tlf. 74 66 35 21.

Felsted

Historisk Årbog for Felsted Sogn

Udgivet af Historisk Forening for Felsted sogn

Nr. 10. 1992. 110 sider. Indhold: Ib Andersen: Dannebrog over Bygbjerg – L. P. Jacobsen: Bymidten i Svejrup i 1800-tallet – Børge Geertsen: Felsted Frivillige Brandværn i 100 år – Ib Andersen: Peter Jensen. Havemand og forkæmper for danskheden – Nikolaj Andersen – Hvondt e Kanofle blöw bekænd – Povl Callesen: En sønderjydes omskiftelige liv – Peter Petersen: C. W. Eckersberg – H. C. Staugaard: Gamle kort fra Felstedegnen – H. C. Staugaard: Topografisk beskrivelse af Felsted Sogn – Hans Thomsen: Et sangkor i et sogn gennem 60 år – Hejmdal 1942 – Gamle skolebilleder (ved Grethe Beck) – Ib Andersen: Sang, overtro, tildragelser og gamle skikke fra Felsted sogn – Grethe Beck: Arkivarbejde i det forløbne år – Foreningens virke i 1991-92.

Ekspedition: Mette Lassen, Bygbjergvej 17, Felstedmark, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 51 19.

Gråsten

Historisk Forening for Graasten by og egn

Udgivet af Historisk Forening for Graasten by og egn

Nr. 18. 1992. 62 sider. Indhold: Poul Andersen: Munkemølle – Hans Sahl: Tvingholm – Jes Hansen: E Armhus – Poul Meyer: »Hofjøderne« i Trappen – Poul Andersen: Lidt om Adsbøl sogn – Årets gang 1991 – Årsberetning for 1991 – Det lokalhistoriske arkiv.

Ekspedition: Poul Andersen, Munkemøllevej 6, Munkemølle, 6300 Gråsten.

Hørup

Lokalhistorisk Forening for Hørup Sogn

Årsskrift nr. 10. 1992. 32 sider. Indhold: Litte Knudsen: Fra Als' gamle Præstegaard – Et gensyn efter mere end 40 år – Peter A. Christensen: Byvandring i Høruphav omkring 1850 – Peter A. Christensen: Angående Bjerghuset i Høruphav – Peter A. Christensen: En linbakkens historie – Peter A. Christensen: Lidt slægtshistorie – Peter A. Christensen: Gamle gadenavne i Høruphav – Peter A. Christensen: En Skudsmålboek – Sådan gik 1991 – Arkivet 1991.

Ekspedition: Peter Hell, Havemose 2, Lambjerg, 6470 Sydals, tlf. 74 41 52 15.

Jegerup

Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn

1992. 46 sider. Indhold: Claus Carstens: En families skæbne i grænselandet – Peder Mose: Præst og videnskabsmand – E. Brøgger: 20 år på Jegerup Mejeri – Gotfred Jørgen Petersen: Træk og Minder fra en nordslesvigers eller sønderjydes liv – Moderens Kamp for Barnets Navn – Kurt Philippsen: Førstelærer på Jegerup skole i 60'erne – Gode råd – Skolebillede 1935 og 1962-63.

Ekspedition: Matthias Nørgaard, Haderslevvej 2, Simmersted, 6500 Vojens, tlf. 74 50 61 84.

Klipleve

Fra Klipleve Sogn

Udgivet af Lokalhistorisk Forening

1992. 79 sider. Indhold: Foreningen 1992 – Jens Jaenicke: Erindringer fra en »torretid« – For 50 år siden – Flemming Nielsen: Da Paul drog i krig – Sagn og overtro – Jørgen Hansen: Perbøl gårdene – H. V. Gregersen: Det tyske gudstjenestesprog i Klipleve.

Ekspedition: Jacob Mørk, Præstevænget 3, Klipleve, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 78 93.

Løjt

Det gamle Løjt XV

Udgivet af af Løjt sogns lokalhistoriske Forening

1992. 160 sider. Indhold: Jes Holdt: Et sammendrag af Løjt Sogns nyere historie – Svend Hansen: Rids af Løjt Sogns nyere historie – Jørgen Lundby: Roland, Bodum og Visø Mose – »Jens Hitt«, ved Chr. Iversen – Johannes Jessen: Barndomserindringer – Marcus Lauesen: Fra min barndom – Nis Michaelsen: Skovby skole omkring genforeningen – Skovby skole 1941-42, ved H. P. Wilhelmsen – Den gamle skole i Bodum, ved

Jacob Holdt – Erling Madsen: Et jævnt og flittigt liv – Et frierbrev – Jens Bruun: En udskiftningssag fra Bodum i 1770'erne – Hans H. Worsøe: Løjt sogns første sparekasse – En formynderskabssag, ved Jacob Holdt – Hans Hansen Toft: Gamle gårde – Chr. Iversen: »Husflidshuset« – Mindestenen fra 1. Verdenskrig, ved Erling Madsen – Jes M. Holdt: Vort sønderjyske folkemål – Æ Rejjs a Tilgaard, ved Christian Iversen – Billedserie fra Stollig, ved H. P. Wilhelmssen.

Ekspedition: Aase Boysen, Hønborg 10, Løjt Kirkeby, 6200 Aabenraa, tlf. 74617672.

Rødekro

Fra Rødekro kommune

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Rødekro kommune

1992. 143 sider. Indhold: Året 1991-92 – Harald Mathiasen: Egvad Kirke – D. P. Hellevad: Egvad kirkes gamle klenodier – Nis H. Callesen: Leerskovs gård- og slægtshistorie (ved Torp Friis Møller) – Jørgen Schmidt: Et par erindringer fra drengeårene – A. L. Jessen: Træk af Genner skoles historie – Torp Friis Møller: Hellevad Vandmølle – Ellen Jensen: »Ve do mæ te Feerholm« – Små erindringer af Marie Jessen (ved Else Christensen) – For 100 år siden – For 50 år siden – D. P. Hellevad: Fra dengang da æ ukrudt blev fjernet mæ håndkraft – Sønderjyder i fransk krigsfangenskab 1914-18, ved Torp Friis Møller og Math. Lorentzen – Torp Friis Møller: Rise og Sdr. Rangstrup herreder – Torp Friis Møller: Nogle domme fra Rise herreds tingret – Ellen Jensen: Vort gamle hjem – Math. P. Branderup: Soldat i Affenraa (ved Torp Friis Møller) – Torp Friis Møller: Fra arvefæste til selveje – Torp Friis Møller: Et meget mærkeligt tilfælde.

Ekspedition: Lokalhistorisk Forening for Rødekro kommune, Villa Catharina, Callesensvej 1a, 6230 Rødekro.

Skærbæk

Fra Skærbækegnens fortid

Udgivet af Historisk Forening for Skærbæk og Omegn i samarbejde med Forlaget Melbyhus

Nr. 6. 1992. 24 sider. Indhold: Jens H. Nielsen: Et gammelt skolehus i Mjolden – H. Hofmand Nielsen: Genforeningssten i Skærbæk kommune – H. E. Sørensen: Turist på Rømø ved århundredskiftet – Svend Oksen: Oprettelsen af Historisk Forening for 25 år siden.

Ekspedition: Historisk Forening, tlf. 74 75 1704, Skærbækegnens Museum, tlf. 74 75 20 52.

Sundeved

Skrift for Historisk Forening for Sundeved

Udgivet af Historisk Forening for Sundeved

1992. 96 sider. Indhold: Piet van Deurs: Guld, våben og noget af et skib – Hans Chr. Clausen: Kommunesammenlægningen 1922 – Käthe Schmidt: Nybøl sogn – Holger Hansen: Sangen i Sundeved – Viggo Alexandersen: Forsamlingsgården »Sundeved« – Marianne Feil: Erindringer fra mors butik – Jens Lampe: Fiskeriet ved Sottrupskov – Jens Lampe: »Sølyst« i Sottrupskov – Chresten Carstensen: Kromanden i Sottrupskov – Jens Lampe: Langs Allsund – Ellen Thaysen: Postrøveriet ved Bøffelkobbøl – Jørgen Schmidt: E endfuld, dæ jalp – Tove Sørensen og Erika Jensen: »Onkel Christian« – Hans Jørgensen og Per Klitbo: 1991 Året der gik.

Vojens

Årbog 1992 for Lokalhistorisk Forening for Vojens Kommune

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Vojens Kommune

6. årgang. 1992. 43 sider. Indhold: L. H. Hansen: Jomfruled Kro 1863-1905 – Villy B. Staub: Sommersted-festen 21. februar 1843 – Kurt Jespersen: Sådan gik 1992 – Nis Mikkelsen: Vojens kommune 1992 – Chr. Madsen: Sammenlægningen af Skrydstrup og Vojens Kommuner 1.4.1962 – L. H. Hansen: Smånoter fra foreningen – Laurids Lund: Årets gang på arkivet – Diederikke H. Jespersen: Nogle fortællinger fra min barndomsby, Over Jerstal.

Ekspedition: Birgitte Mouritsen, Margrethevej 16, 6500 Vojens, tlf. 74 54 23 65.

Varnæs

Varnæs Birk 1992

Udgivet af Varnæs Birks Borgerforening

Nr. 18. 1992. 70 sider. Indhold: Marie Steg Kasina: Et stykke gårdhistorie – Ib Andersen: Højdepunkter i Varnæs og deres baggrund – Carl Erik Christiansen: Købmand Christiansen i Bovrup – Alfred Lyck: Varnæs Storemose – Hejmdal 1919, ved Ib Andersen – Karl P. Jørgensen: Erindringer fra det fjerne Østen (ved Thomas Kaufmann) – Ib Andersen: Landsbyvandring i Varnæs II – Et sogneværn for Varnæs sogn og omegn – Christine Larsen: Dialektord fra Varnæs – Jørgen Andresen: Sundeved (uddrag) – En 100 år gammel bryllupssang – Svend Agertoft: Varnæs Birks Borgerforening 1991-92.

Ekspedition: Ib Andersen, Lindealle 7, Varnæs, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 04 93.

Regnskab for Historisk Samfund for Sønderjylland 1992

INDTÆGTER

Modtaget foreningstilskud og arv	84.300
Årbøger	288.901
Sønderjysk Månedsskrift	341.260
Skrifter	222.185
Medlemsaktiviteter	57.990
	<u>994.636</u>

UDGIFTER

Årbøger	-238.946
Sønderjysk Månedsskrift	-293.646
Skrifter (efter lagerregulering)	-151.890
Medlemsaktiviteter	-64.416
	<u>-748.898</u>

DÆKNINGSBIDRAG

	245.738
--	---------

Sekretariatsudgifter	-181.285
--------------------------------	----------

RESULTAT FØR RENTER OG EKSTERNE INDTÆGTER	64.453
--	---------------

Renteindtægter	37.285
--------------------------	--------

Kursavance/rabatter	2.439
-------------------------------	-------

Tab på udestående	-987
-----------------------------	------

RESULTAT	<u>103.190</u>
---------------------------	-----------------------

Årets resultat foreslås overført til egenkapitalen.

Balance pr. 31. December 1991

AKTIVER

Beholdning af bøger og skrifter	35.730
---	--------

Debitorer	29.103
---------------------	--------

Tilgodehavende moms	46.778
-------------------------------	--------

Likvide beholdninger	322.041
--------------------------------	---------

OMSÆTNINGSAKTIVER	<u>433.562</u>
------------------------------------	-----------------------

PASSIVER

EGENKAPITAL

Saldo pr. 1/1 1992	163.241
------------------------------	---------

Hensat pr. 1/1. 1992	120.000
--------------------------------	---------

Overført fra årets resultat	103.190
---------------------------------------	---------

EGENKAPITAL PR. 31/12 1992	<u>386.431</u>
---	-----------------------

Er hensat til følgende arbejder:

Landbohistorier	150.000
---------------------------	---------

Genforeningsjubilæet	75.000
--------------------------------	--------

Indholdsfortegnelse Sønderjysk Månedsskrift	20.000
---	--------

Køb af EDB-udstyr	30.000
-----------------------------	--------

Sønderjyske Årbøger	25.000
-------------------------------	--------

Ikke disponerede midler	86.431
-----------------------------------	--------

	<u>386.431</u>
--	----------------

GÆLD

Kreditorer	13.470
Skyldig A-skat	4.836
Skyldige feriepenge	1.008
Skyldige omkostninger	7.000
Forudbetalt tilskud 1993 og salg	<u>20.817</u>
KORTFRISTET GÆLD IALT	<u>47.131</u>
PASSIVER IALT	<u><u>433.562</u></u>

Styrelsens erklæring

Nærværende årsregnskab indeholder efter vor opfattelse alle relevante oplysninger, herunder alle aktiver og passiver.

Aabenraa, den 27/4 1993.

Lars N. Henningsen

Henrik Fangel

Jørn Buch

Rasmus Callesen

Erklæring fra kritisk revision

Foranstående årsregnskab har vi revideret.

Vor revision har ikke givet anledning til bemærkninger.

Aabenraa, den 15/4 1993

Julius Beier

Frede Rudolph

Revisionspåtegning og revisionsberetning

Vi har revideret foranstående årsregnskab for året 1992 for Historisk Samfund.

Revisionen er udført i overensstemmelse med almindeligt anerkendte revisionsprincipper og har omfattet de revisionshandlinger, som vi har anset for nødvendige.

Årsregnskabet er aflagt i overensstemmelse med lovgivningens og vedtægternes krav til regnskabsaflæggelse.

Årsregnskabet giver efter vor opfattelse et retvisende billede af selskabets aktiver og passiver, den økonomiske stilling samt resultatet.

Aabenraa, den 29. januar 1993

REVISIONSCENTRET A/S, AABENRAA

Julius Beier

registreret revisor F.R.R.

Medlemmer af Historisk Samfund for Sønderjylland indmeldt i året 1992

- Den antikvariske Samling, Ribe
 Johannes Andresen, Jaruplund-Weding
 Niels Henrik Arendt, Haderslev
 Britta Bargfeldt, Tønder
 Bayerische Staatsbibliothek, München
 Jørgen Bendorff, Tønder
 Britta Bitsch, Tønder
 Kirsten Bladbjerg-Larsen, Hirtshals
 Gerhard Boysen, Frederiksværk
 Lilli Bruhn, Flensborg
 Ole Bødker, Møgeltønder, Tønder
 Anne Marie Bønnerup, Karlby, Grenå
 Egon C. Christensen, Lemvig
 Elke Christensen, Aabenraa
 Poul Thue Christensen, Sønderborg
 Tommy Christensen, København S
 Traute Christensen, Tønder
 Anita Christiansen, København K
 Christian Clausen, Haderslev
 Finn Clemmensen, Skærbæk
 Ole H. Damgaard, Greve
 Ester Damgård, Tønder
 Gerd Dirksen, Højbjerg
 H. Due-Hansen, Sdr. Stenderup, Varmark
 Annemarie Erichsen, Wees
 L. B. Fabricius, Brønshøj
 Dorte Friedrichsen, Jejsing, Tønder
 Kim Furdal, Kolding
 Kamma Gudmand-Høyer, Brønshøj
 Anne Margrethe Hadberg, Augustenborg
 Bent Hansen, Gadstrup
 Børge Hansen, Odense C
 Ib Hansen, Ishøj
 Nis Hardt, Slesvig
 Harvard College Library, Cambridge, U.S.A.
 Eli Hedegaard, Sønderborg
 Peter Henningsen, København N
 Tonny Marie Hermansen, Aabenraa
 Historisches Seminar, Kiel I
 Chr. Holst, Esbjerg V
 Tove Holst, Skærbæk
 Th. Hornshøj, Mønsted, Viborg
 John Iversen, Høruphav, Sydals
 Ella Jakobsen, Haderslev
 Jørgen Jakobsen, Augustenborg
 Finn Arne Jensen, Sandby, Glumsø
 Gunnar Bøhrnsen Jensen, Sønderborg
 Kim Svend Jensen, Rødovre
 Laurids Jensen, Ullerup, Sønderborg
 Niels Jensen, Lind, Herning
 Knud Jessen, Haderslev
 K. Storm Johansen, Sønderborg
 Peter Johannsen, Tandslet, Sydals
 Carl-Egon Jørgensen, Vojens
 E. Jørgensen, Føvling
 Niels Kejlaa, Nysted
 Mogens Kirkelund, Padborg
 Kunst und Wissen, Erich Bieber OHG, Stuttgart
 Jens Ole Lefèvre, Gammelstrup, Stoholm
 Z. Ljungström, Vanløse
 Siegfried Lorenzen, Tønder
 Preben Riisberg Lund, Aabenraa
 Christine Madsen, Århus C
 Marie Marckmann, Hellerup
 Mariane Mathiesen, Sønderborg
 Knud Meyer, Dybbøl, Sønderborg
 Inge Mortensen, Hejls
 Anna Motzkus, Tønder
 Museet på Koldinghus, Kolding
 N. K. Møller, Genner, Rødekro
 Egon Mårup, Holstebro
 Bendix Nielsen, Bredebro
 Johannes Nielsen, Vester Skerninge
 Lene Nissen, Roskilde
 Kirsten Olesen, Lyngby
 Hans-Henrik Pedersen, Århus C
 Dr. Ortwin Pelc, Rostock
 Arly Petersen, Tønder
 Christel Petersen, Rinkenæs, Gråsten
 H. C. Petersen, Aabenraa
 Christa og Hans Peter Pfeiffer, Kruså
 Mette Pilgaard, Aabenraa
 Meike Poulsen, Kollund, Kruså
 Lars Pørksen, København Ø
 Eigil Rasmussen, Viby J.
 Ruth Rasmussen, Vejle
 Rossijskaja Gosudarstv Bibliot, Moskva
 Carsten Sandholm, Havnbjerg, Nordborg
 Ruth Simonsen, Flovt, Haderslev
 Staatsbibliothek zu Berlin, Preussischer Kulturbesitz, Berlin 30
 Jens Stein-Angel, Wentorf
 Ib Sjö-Rasmussen, Bjolderup, Bolderslev
 Olga Søe, Rødekro
 Anne Meng Sørensen, Sennels, Thisted
 Mona Sørensen, Hejsager, Haderslev
 Ole Sørensen, Egebjerg, Horsens

Christian Ulrich Terp, Slesvig
Kaj Thomsen, Ketting, Augustenborg
Peter Thygesen, Aalborg
Ole Henrik Toftegaard, Hellerup
Valborg Skafte Tychsen, Tinglev
Tønder Museum, Tønder
University of California, Berkely, U S A
Ejnar Valdemar, Løjt Kirkeby, Aabenraa

Jytte og Hans Willesen, Høruphav, Sydals
Ove Ølgaard, Vojens
Else Østergaard, Hinnerup
Jens Østergaard, Københoved, Rødding
Aabenraa Erhvervscenter, Aabenraa
Edith Aaberg, Ølby, Struer
Christine Aagesen, Aabenraa

Historisk Samfund for Sønderjyllands styrelse

Styrelse:

Formand: arkivar, dr. phil. Lars N. Henningsen, Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Postboks 528, 6330 Padborg.

Næstformand: lektor Henrik Fangel, Dambjerg 15, 6200 Aabenraa.

Sekretær: ubesat

Kasserer: regnskabschef Henning Mathiesen, Poppelhegnet 6, 6400 Sønderborg.

Styrelsesmedlemmer iøvrigt:

museumsinspektør Inge Adriansen, Kyshøj 24, Høruphav, 6470 Sydals
direktør, dr. phil. Henrik Becker-Christensen, Karpedam 12, 6200 Aabenraa
højskolelærer Elsemarie Dam-Jensen, Jernbanevej 11, 6240 Løgumkloster
arkivar, lic. phil. Hans Schultz Hansen, Ærholm 29, 6200 Aabenraa
overbibliotekar Niels H. Kragh-Nielsen, Præstegårdsallé 4, Sdr. Hygum, 6630
Rødding

stiftamtmand O. Perch-Nielsen, Brundlund Slot 1, 6200 Aabenraa
arkivar, dr. phil. Bjørn Poulsen, Toosbüstr. 33, D-24939, Flensborg
landsarkivar Hans H. Worsøe, Tækkerløkke 34a, 6200 Aabenraa

Amtsudvalgsformænd

overlærer Hans H. Bang, Padborgvej 27, Bov, 6330 Padborg
ingeniør Paul Rathje, Midtkobbel 22, 6440 Augustenborg
skolekonsulent Karl Erik Olesen, Starup Kirkevej 25, Starup, 6100 Haderslev
overlærer Peter Madsen, Vænget 17a, 6240 Løgumkloster
bibliotekar Jesper Bolund Nielsen, Hafengang 8, D-24837 Slesvig

Sekretariat og ekspedition:

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 46 83

åbningstid: ma.-to. kl. 9-14

Redaktionsadresser:

Sønderjyske Årbøger: Lars N. Henningsen, Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Postboks 528, 6330 Padborg, tlf. 009 49 461 869 70

Sønderjysk Månedsskrift: Henrik Fangel, Institut for Sønderjysk Lokalhistorie, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 58 60

Skriftrække: Hans Schultz Hansen, Landsarkivet, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 58 58

Amtskredsudvalg:

Haderslev amtskreds

Karl Erik Olesen (formand)
Starup Kirkevej 25, Starup
6100 Haderslev
74 52 54 20

Asger Gyldenkærne (sekretær)
Hjerndrupvej 112, Hjerndrup,
6070 Christiansfeld
74 56 17 33

Kirsten Fynbo (kasserer)
Rugtoften 43, Skodborg,
6630 Rødding
74 84 81 48

Hilmer S. Madsen
Rolighedsvej 14,
6520 Toftlund
74 83 14 58

Svend Fink
Stubbum Landevej 60, Stubbum,
6070 Christiansfeld
74 56 11 93

Laurits Lund
Hovedgaden 104, Over Jerstal,
6500 Vojens
74 54 73 45

Holger Bonde
Lysmosen 34, Marstrup
6100 Haderslev
74 57 52 74

Aabenraa amtskreds

Hans Henrik Bang (formand)
Padborgvej 27, Bov
6330 Padborg
74 67 16 18

Peter M. Petersen (kasserer)
Vestervang 3, Klipleve,
6200 Aabenraa
74 68 76 88

Erling Madsen (sekretær)
Sandskærvej 582, Løjt
6200 Aabenraa
74 61 78 04

Ib Andersen
Lindeallé 7, Varnæs,
6200 Aabenraa
74 68 04 93

Inger Jørgensen
Nederbyvej 23, Hokkerup,
6340 Kruså
74 60 83 61

Sønderborg amtskreds

Paul Rathje (formand)
Midtkobbel 22,
6440 Augustenborg
74 47 21 69

Sonja Barsøe (sekretær)
Lågmaj 25
6320 Egersund
74 44 08 00

Jørgen Wangel (kasserer)
Mosevang 29, Ulkebøl,
6400 Sønderborg
74 42 75 33

Henning Mathiesen
Poppelhegnet 6
6400 Sønderborg
74 42 92 16

Briks Iversen
Snogbækvej 7, Baså,
6400 Sønderborg
74 48 76 51

Tønder amtskreds

Peter Madsen (formand)
Vænget 17a,
6240 Løgumkloster
74 74 37 40

Ingolf Haase (næstformand)
Slotsgaden 28, Møgeltønder
6270 Tønder
74 73 85 69

Bertel Steffensen (kasserer)
Nygade 20
6780 Skærbæk
74 75 12 08

Ellen Jepsen
Kærvej 6b, Jejsing
6270 Tønder
74 73 42 22

Else Nissen
Storegade 22,
6261 Bredebro
74 71 01 18

Sydslesvigs amtskreds

Jesper Bolund Nielsen (formand)
Hafengang 8,
D-24837 Schleswig
04621 25509

Carsten Reyhé (sekretær)
Winningmay 5
D-24882 Füsing-Schaalby
04622 671

Marie Møller (kasserer)
A. Kupfermühlenweg 39a
D-24939 Flensburg
0461 45811

Anders Schaltz Andersen
Osterwung 5,
D-25856 Hattstedt
04846 590

Jørgen Kühl
Danevirkegården
Ochsenweg 5,
D-24867 Dannewerk
04621 37814

Til markering af Genforeningens 75 års jubilæum i 1995 udskriver Historisk Samfund for Sønderjylland

to prisopgaver:

Erindringer fra Nordslesvig

I 1995 er der gået 75 år siden Genforeningen. I den anledning opfordrer Historisk Samfund for Sønderjylland alle ældre, som har levet og virket i grænselandet, til at nedskrive deres erindringer.

Alle erindringsmanuskripter – både korte og lange – kan deltage i konkurrencen, blot der berettes om forfatterens tilværelse i Nordslesvig inden for tidsrummet fra 1920 til 1990. Der bør tilstræbes en levende fortælling af egne oplevelser og gøremål på baggrund af tidens udvikling.

Udvalgte og belønnede manuskripter tænkes offentliggjort i Sønderjyske Årbøger eller i bogform.

Manuskripter indsendes til Historisk Samfund for Sønderjylland, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, og må være samfundet i hænde senest på

Afstemningsdagen den 10. februar 1995

Indsendte manuskripter vil blive bedømt af et udvalg sammensat af repræsentanter for Historisk Samfunds amtskredse og overbibliotekar Niels H. Kragh-Nielsen, Sønder Hygum.

Bedømmelsesudvalgets konklusion vil blive offentliggjort på

Genforeningsdagen den 15. juni 1995

Præmierede manuskripter belønnes med **præmier** på fra 2.000 kr til 10.000 kr.

Nordslesvigs historie efter 1920

I 1995 er der gået 75 år siden Nordslesvigs genforening med Danmark. I den anledning udskriver Historisk Samfund for Sønderjylland en prisopgave om et selvvalgt emne i Nordslesvigs historie efter 1920.

Prisopgaven henvender sig i særlig grad til historiestuderende ved universiteterne. Der ønskes en videnskabeligt funderet analyse af et væsentligt aspekt af Nordslesvigs historie efter 1920. Afhandlingen bør belyse en eller flere vigtige sider af landsdelens økonomiske, sociale, politiske eller kulturelle genforening med Danmark.

Prisopgaven bør ikke fylde mere end 100 sider. Specialer, som er skrevet og bedømt før udskrivelsen af denne prisopgave, kan ikke komme i betragtning som besvarelse. Belønnede manuskripter vil blive søgt offentliggjort i Sønderjyske Årbøger eller i bogform.

Besvarelser indsendes til Historisk Samfund for Sønderjylland, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa og må være samfundet i hænde senest på

Afstemningsdagen den 10. februar 1995

Interesserede, som ønsker at besvare prisopgaven, er velkomne til på forhånd at drøfte emner med **bedømmelsesudvalget**, som vil bestå af direktør, dr. phil. Henrik Becker-Christensen, Institut for Grænseregionsforskning, Aabenraa og arkivarerne Ph.D. Hans Schultz Hansen og dr. phil. Bjørn Poulsen, begge Landsarkivet, Aabenraa.

Bedømmelsesudvalgets konklusion vil blive offentliggjort på

Genforeningsdagen den 15. juni 1995

Præmierede manuskripter belønnes med **præmier** på fra 2.000 kr. til 10.000 kr.

